

ISSN : 2774 1354 (PRINT)
ISSN : 3056 9842 (ONLINE)

วารสารวิชาการสังคมศาสตร์วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
ROI ET BUDDHIST COLLEGE

ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2566)

Vol. 2 No. 1 (January-April 2023)

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

252 หมู่ 4 ต.นิเวศน์ อ.ธวัชบุรี

จ.ร้อยเอ็ด 45170

โทร. 043-568487

ISSN 2774 1354 (Print)

ISSN: 3056 9842 (Online)

วารสารวิชาการสังคมศาสตร์วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
Journal of Social Sciences Roi Et Buddhist College

Volume 2 No.1 January-April 2023

ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม-เมษายน 2566

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

วารสารวิชาการสังคมศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ปีที่ 2 ฉบับที่ 1

มกราคม-เมษายน 2566

Journal of Social Sciences Roi Et Buddhist College

Volume 2 No.1 January-April 2023

จัดทำโดย สำนักงานวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โทรศัพท์ 043-568487

วารสารวิชาการสังคมศาสตร์วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด Journal of Social Sciences Roi Et Buddhist College

- **เจ้าของ**

สำนักงานวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- **Owner**

Office of Academic Affairs Roi Et Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

- **สำนักงาน**

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ 252 หมู่ที่ 4 ตำบลนิเวศน์
อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด 45170

โทร/โทรสาร (043) 569517, (043) 569487 <http://roiet.mcu.ac.th/>

Email: Roiet@mcu.ac.th

- **Officer**

Roi Et Buddhist College

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

252 M.4, Niwet, Thawutburi, Roi-et, Thailand, 45170

Tel/Fax: +66 43 569 517, 66 43 569487 <http://roiet.mcu.ac.th/>

Email: Roiet@mcu.ac.th

● ที่ปรึกษา (Advisors)

อธิการบดี	Rector
รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร	Vice-Rector for Administration
รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	Vice-Rector for Academic Affairs
รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา	Vice-Rector for Planning and Development
รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป	Vice-Rector for General Affairs
รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น	Vice-Rector for MCU
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย	Dean, Graduate School
คณบดีคณะพุทธศาสตร์	Dean, Faculty of Buddhism
คณบดีคณะสังคมศาสตร์	Dean, Faculty of Social Sciences
ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์	Director, Buddhist Research Institute
ผู้อำนวยการกองวิชาการ	Director of Academic Division
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด	Director of Buddhist College

● บรรณาธิการ

พระครูสุตวรธรรมกิต, ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร.	Phrakhrusutawarathamakit, Asst.Prof. Dr.
---	--

● ผู้ช่วยบรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุกานดา จันทวารีย์	Asst.Prof. Dr. Sukanda Junthavaree
--	------------------------------------

● กองบรรณาธิการ (Editorial Board)

ผศ.ดร.สยามพร พันธุ์ไชย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.ไพฑูรย์ สวนมะไฟ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.สุทธิพันธ์ อรัญญาวาส	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูปริยัติวิธานเมธี, ผศ.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.อภิชาต พรหมศรี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.กิตติพัทธ์ เทศกำจร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูภาวนาพัฒนบัณฑิต, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระอธิการณัฐวุฒิ สิริจันท, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.สนุก สิงห์มาตร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร.พิบูล มีมานะ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ.ดร.ภักดี โพธิสิงห์	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
รศ.ดร.สัญญา เคนาภูมิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
ผศ.ดร.สรพงศ์ แสงเรณู	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ผศ.ธรรมรัตน์ สันธุเดช	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

● ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ (Reviewers)

ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร.

พระเทพปวรเมธี, รศ.ดร.

พระสุวรรณเมธากรณ์, ผศ.

พระเมธีธรรมจารย์, รศ.ดร.

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.

พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.

พระครูปริยัติกิตติธำรง, รศ.ดร.

พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, รศ.ดร.

พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร.

พระปลัดระพิน พุทธิสารโ, ผศ.ดร.

พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, ผศ.ดร.

พระมหาโยธิน โยธโก, รศ.ดร.

ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง

ศาสตราจารย์ ดร.จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์

รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม

รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิษฐ์ ศรีทอง

รองศาสตราจารย์ ดร.สมชัย ศรีนอก

รองศาสตราจารย์ ดร.สมาน วามสนิท

รองศาสตราจารย์ ดร.สุรินทร์ นิยมางกูร

รองศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งโต

รองศาสตราจารย์ ดร.เอกฉันท จารุเมธีชน

รองศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ศุภษร

รองศาสตราจารย์ ดร.ชัชชนันท์ อิศรเดช

รองศาสตราจารย์ ดร.เต็มศักดิ์ มออินทร์

รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญชัย ฮวดศรี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิน ทองปั้น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จักรพันธ์ วงศ์พรพจน์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประเสริฐ ธลา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยุทธนา ประณีต

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัฐพล เย็นใจมา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธิดา หนัมนี่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุริยา รักษาเมือง

ดร.กรกต ชาบบัณฑิต

ผศ.ดร. สุรพล พรหมกุล

ผศ.ดร.นิเทศ สนั่นนารี

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รศ.ดร.วิทยา ทองดี
ผศ.ดร.เรียงดาว ทวะชาลี

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

ศาสตราจารย์ พลโท ดร.โอกาส รัตนบุรี
รศ.ดร.ภักดี โพธิ์สิงห์
รศ.ดร.ยุภาพร ยุภาศ
ผศ.ดร.หอมหวล บัวระภา
รศ.ดร.ฉลอง พันธุ์จันทร์
รศ.ดร.ธีรพงษ์ มีไธสง
รศ.ดร.รัตน์ ปัญญาภา
ผศ.ดร.สัญญา เคนาภูมิ
ผศ.ดร.สาคร พรหมโคตร
ผศ.ดร.วิเชียร แสนมี
ผศ.ดร.สุรพงษ์ แสงเรณู
ผศ.ดร.เบญจวรรณ บุญโทแสง
ผศ.อภิรักษ์ บุรรุ่งโรจน์
ผศ.ธรรมรัตน์ สินธุเดช
ผศ.พิมลศักดิ์ นิลผาย
พลเอก ผศ.ดร.เกษมชาติ นเรศเสนีย์

ดร.พรนภา เตียสุธิกุล

อาจารย์อรัญญา เดชพงษ์

นักวิชาการอิสระ
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
ในพระบรมราชูปถัมภ์
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
ในพระบรมราชูปถัมภ์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ตะวันออก
วิทยาเขตจักรพงษ์ภูวนารถ

● ฝ่ายประสานงานและการจัดการ (Coordination and Management)

พระครูวินัยธรวรารุณี มหาวโร, ดร.
พระอธิการณัฐวุฒิ ฐานวุฑโฒ
พระณัฐวุฒิ ศิริจินโท, ดร.
พระครูใบฎีกาชาญยุทธ จิรสุโภ
พระอธิการระพีณ จิตธมโม
นายนาวิ แก้วดี
นางสาวอนงค์ นินทรราช
นางสาวชนัญชิตา ถาวะโร
นายจักรี ภารัตน์

● ฝ่ายประสานงานต่างประเทศ (Coordination of Foreign)

พระมหาคมคาย สิริปัญญา, ดร.

- ฝ่ายนิติกร (Legal officer)

พระพลากร สุ่มงคโล, ดร.

ผศ.ดร.สนุก สิงห์มาตร

ผศ.ดร.สุทธิพันธ์ อรัญवास

- พิสูจน์อักษร (Proofing)

ดร.พิกุล มีมานะ นางสาววิกุล วิลัยหล้า

- ศิลปกรรม (Designed) พระครูปริยัติวรเมธี, ผศ.ดร

ผศ.กิตติพัทธ์ เทศกำจร

- ฝ่ายสมาชิก

ผศ.อภิขญา พรรณศรี นางรมิตา สวนมะไฟ นางสาวณัฏฐิยา แก้วดี

- กำหนดออกเผยแพร่

ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม-เมษายน

ฉบับที่ 2 เดือน พฤษภาคม-สิงหาคม

ฉบับที่ 3 เดือน กันยายน-ธันวาคม

บทบรรณาธิการ

วารสารวิชาการสังคมศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ได้จัดพิมพ์ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ผลงานทาง วิชาการ ผลงานวิจัย และแลกเปลี่ยนแนวคิด ความก้าวหน้าใหม่ทางด้านพระพุทธศาสนา ศิลปะศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ พร้อมทั้งสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

วารสารวิชาการสังคมศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ได้ดำเนินการนำองค์ความรู้จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ค้นคว้าวิจัย จากหลายกลุ่มสหวิทยาการ ซึ่งได้ผ่านการกลั่นกรอง พิจารณา จากผู้ทรงคุณวุฒิที่ทรงความรู้ เพื่อให้ได้คุณภาพ และถูกต้องตามหลักวิชาการ ทางกองบรรณาธิการได้ดำเนินงานพัฒนาวารสารอยู่ตลอด ปรับปรุงระบบงานให้ สอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐาน ปัจจุบันได้พัฒนาสู่การเป็นวารสารที่ได้มาตรฐานของศูนย์ดัชนีการอ้างอิง วารสารไทย (TCI)

ในนามของบรรณาธิการ ขอเจริญพรขอบคุณผู้ร่วมเสนอผลงานทั้งบทความวิจัยและบทความวิชาการทุกท่าน รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิในการประเมินบทความวิจัยที่ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ ส่งผลให้วารสารวิชาการสังคมศาสตร์ มีคุณภาพและมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น หากผู้อ่านมีข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ อันจะนำไปสู่การปรับปรุงพัฒนาวารสารให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น ทางกองบรรณาธิการวารสารวิชาการสังคมศาสตร์ขอน้อมรับด้วยความยินดี และขอเจริญพร ขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

พระครูสุตวรธรรมกิจ, ผศ.ดร.

บรรณาธิการ

สารบัญ

- **ฐานคิดพระพุทธศาสนาต่อโลกวิทยาศาสตร์**
Buddhist Conceptual Base towards Science
พระครูวุฒิชัยธรรมภิราม, พระวิมาน คมภิรปญโญ.....1
- **ศึกษาผลสัมฤทธิ์วิธีการสอนครูสมาธิ เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของ**
สถาบันพลังจิตตานุภาพวัดมหาธาตุ อำเภอมือง จังหวัดนครพนม
A study of achievement of the teaching methods of meditative teachers in order to
apply for the daily life of will-power institute in Mahathat Temple, Muang District,
Nakonphanom Province
วรรณพร ฮอฟมันน์ และคณะ.....10
- **ศึกษาวิเคราะห์วิถีชีวิตของชาวไทโย้ย ที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา**
อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
A study of the way of life of Thaiyoy related to Buddhism in Akat Umnuoy District,
Sakonnakhon Province
ภัทราวดี ปัญจันทร์สิงห์ และคณะ..... 17
- **ศึกษาการสร้างสามัคคีโดยใช้หลักศีล 5 ของชุมชนหมู่บ้าน**
ปรือคันตะวันออก อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ
A study of harmony creation by using five precepts of Moobaan Pruekhan-Ta-Wan-
Ock, Khukhan District Si Sa Ket Province
พระครูสังฆรักษ์เอกพันธ์ แพงมาก..... 24
- **วิเคราะห์การสอนสมาธิของพระราชสังวรญาณ (พุธ ฐานิโย)**
An Analytical Study of Meditation Teaching of Phrarajasaṃvaraṇiṇa (Puth Thāniyo)
พระมหาเข็มทอง ตนติปาโล, สมชาย หานนท์.....32
- **ศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย : กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ**
A study of ideology on the large Buddha images construction of in Thai society : a
case study of Srisaket Province
พระครูสารภัทรกิจ (พานิช ฐิตสาทร/ดวงมณี).....42

ฐานคิดพระพุทธศาสนาต่อโลกวิทยาศาสตร์ Buddhist Conceptual Base towards Science

พระครูวุฒิธรรมภิราม

Phrakru Wutthammaphiram

เจ้าคณะตำบลดอนช้าง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

Abbot of Don Chang Subdistrict, Mueang District, Khon Kaen Province

พระวิมาน คมภิรปญโญ

Phra Wiman Gambhirapañño

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Roi Et Sangha College

บทคัดย่อ

วิทยาศาสตร์เป็นกระบวนการแสวงหาความรู้เป็นไปอย่างมีระบบ มีขั้นตอน และสามารถพิสูจน์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักอริยสัจ 4 ในพระพุทธศาสนา โดยอริยสัจ 4 จะไปสู่ความหลุดพ้น (นิพพาน) แต่ วิทยาศาสตร์ที่ขาดคุณธรรมก็จะนำความรู้ไปใช้เพื่อพอกพูนตัณหา มานะ และทิฐิ ซึ่งเป็นต้นตอของปัญหา ความทุกข์และวิกฤติการณ์ของมนุษยชาติ ซึ่งวิทยาศาสตร์จำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ (Pure Science) และวิทยาศาสตร์ประยุกต์ (Applied Science) โดยฐานคิดพระพุทธศาสนาต่อวิทยาศาสตร์ บริสุทธิ์ คือ การไม่ให้วิทยาศาสตร์ครอบงำพุทธ การใช้วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์มาพัฒนาให้จิตบริสุทธิ์ และการชี้ทางให้กับวิทยาศาสตร์ ส่วนฐานคิดพระพุทธศาสนาต่อวิทยาศาสตร์ประยุกต์ คือ การไม่หลงใหลวิทยาศาสตร์ การใช้เทคโนโลยีพอประมาณ ใช้วิทยาศาสตร์มาเป็นเครื่องมือพัฒนาจิต และการใช้วิทยาศาสตร์เพื่อเสริม ปัญญาเชิงคุณธรรม

คำสำคัญ: ฐานคิด, พระพุทธศาสนา, โลกวิทยาศาสตร์

Abstract

Science is a process searching for knowledge systematically and verifiably which corresponds with the Four Noble Truths in Buddhism. The Four Noble Truths will lead to extrication (nirvana) but science without Kusala Dhamma will bring knowledge into lust, endurance, and misbelief which are a cause of humanity's hardship and crisis. Science is classified into two categories: pure science and applied science. Buddhist conceptual base towards pure science is not to prevent science from dominating Buddhism, to apply pure science to purify spirit and directing science. Buddhist conceptual base towards applied science is not to be allured by science, to apply technology adequately, to apply science as a tool for spirit development, and to apply science for enhancing wisdom for Kusala Dhamma.

Keywords: Conceptual base , Buddhism, Scientific world

1. บทนำ

ในยุคข้อมูลข่าวสารและสังคมเทคโนโลยี ซึ่งเป็นผลพวงมาจากความเจริญทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งมนุษย์ได้รับเข้ามาเป็นปัจจัยหนึ่งในการดำเนินชีวิตจนแทบขาดไม่ได้ ทำให้โลกวิทยาศาสตร์เข้ามามีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์มากขึ้น และความเจริญทางวิทยาศาสตร์ประยุกต์ได้ก่อให้เกิดปัญหาภัยกับสังคมมนุษย์รุนแรงมากขึ้น เนื่องจากมนุษย์ได้ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาเป็นเครื่องมือสนองตัณหา มานะ และทิฐิของตนเอง โดยการประดิษฐ์คิดค้นอาวุธและเครื่องมือ รวมทั้งเทคโนโลยีอันเป็นนวัตกรรมทางวิทยาศาสตร์ เพื่อเป็นภัยคุกคามและทำลายล้างกันอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงมากขึ้น ซึ่งทำให้เกิดความหวาดผวารู้สึกไม่ปลอดภัยกับการใช้ชีวิตในสังคมปัจจุบัน และมีแนวโน้มจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นระบบของศีลธรรมว่ามีอิทธิพลต่อสังคมน้อยลง ซึ่งมีผลกระทบต่อฐานคิดและความเชื่อทางศาสนาด้วย จึงมีคำถามตามมาว่า พระพุทธศาสนามีฐานคิดต่อวิทยาศาสตร์อย่างไร ซึ่งจะได้กล่าวถึงในบทความนี้

2. แนวคิดพื้นฐานและการจัดประเภททางวิทยาศาสตร์

ก่อนจะกล่าวถึงฐานคิดพระพุทธศาสนาที่มีต่อวิทยาศาสตร์ ในบทความนี้จะกล่าวถึงแนวคิดพื้นฐานของวิทยาศาสตร์และการจัดประเภทของวิทยาศาสตร์ เพื่อให้เข้าใจความรู้เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์เบื้องต้นดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์

คำว่า “วิทยาศาสตร์” เป็นศัพท์บัญญัติที่มีความหมายตามอักษรว่า “ระบบวิชาความรู้” ภาษาอังกฤษว่า “science” ซึ่งมาจากภาษาละตินว่า “scientia” แปลว่า “ความรู้” แต่วิทยาศาสตร์ไม่ใช่ระบบความรู้ธรรมดาที่ทุกคนก็มีได้ วิทยาศาสตร์เป็นความรู้พิเศษที่เกิดจากการสังเกต และพิสูจน์ทดลองแล้วตั้งเป็นกฎหรือหลักการขึ้นมา (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2545: 25) วิทยาศาสตร์ (science) หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ และกระบวนการค้นคว้าหาความรู้ที่มีขั้นตอนมีระเบียบแบบแผน (Science-news, 2561: ออนไลน์) วิทยาศาสตร์ (science) เป็นระบบความรู้ จึงใกล้เคียงกับความหมายของคำว่า “philosophy” (ปรัชญา) ที่หมายถึงความรักในความรู้ เพราะวิทยาศาสตร์และปรัชญามีจุดกำเนิดเดียวกัน โดยนักปรัชญากรีกสมัยโบราณเป็นผู้ให้กำเนิดวิทยาศาสตร์ในตะวันตก ซึ่งได้จัดวิทยาศาสตร์เป็นสาขาหนึ่งของปรัชญา และตั้งชื่อว่าปรัชญาธรรมชาติ (Natural Philosophy) วิทยาศาสตร์เติบโตในนามของปรัชญาธรรมชาติ 2,000 ปี จึงได้แยกออกมาเป็นวิทยาศาสตร์ (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2545: 25-26) เมื่อวิทยาศาสตร์แยกตัวออกมาจากปรัชญาแล้วจึงได้มีการพัฒนากระบวนการและเครื่องมือแสวงหาองค์ความรู้อย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้น เพื่อให้เข้าถึงความจริงในธรรมชาติ และนำความจริงที่ค้นพบมาประยุกต์ใช้ในรูปแบบต่างๆ

ดังนั้น วิทยาศาสตร์จึงเป็นกระบวนการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติหรือสิ่งที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์อย่างเป็นระบบและมีขั้นตอน ซึ่งสามารถพิสูจน์ความจริงนั้นได้ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เมื่อความรู้ทางวิทยาศาสตร์ผ่านการพิสูจน์แล้วจะได้รับการยอมรับจากคนส่วนใหญ่ เพราะองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นความจริงสากล

1.2 ประเภทของวิทยาศาสตร์

ในช่วงแรกที่วิทยาศาสตร์แยกออกมาจากปรัชญาได้จำแนกออกเป็น 2 สาขา คือ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Science) และวิทยาศาสตร์สังคม (Social Science) ดังนี้ (สมปรารถนา วงศ์บุญหนัก, 2561: ออนไลน์)

1) วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เป็นส่วนที่อธิบายถึงความรู้ในเรื่องวัตถุที่มีอยู่ในธรรมชาติ เช่น ฟิสิกส์ (Physics) เป็นความรู้ในเรื่องพลังงานและสมบัติต่างๆ ภายนอกวัตถุ เคมี (Chemistry) เป็นความรู้ในเรื่องสมบัติภายในเนื้อของวัตถุ ศึกษาส่วนประกอบและโครงสร้าง ชีววิทยา (Biology) เป็นวิทยาศาสตร์ธรรมชาติที่รวบรวมความรู้เกี่ยวกับชีวิต และความเป็นอยู่ของสิ่งมีชีวิต ดาราศาสตร์ (Astronomy) เป็นวิทยาศาสตร์ที่บรรยายถึงความรู้เกี่ยวกับเทหวัตถุบนท้องฟ้า

2) วิทยาศาสตร์สังคม เป็นวิทยาศาสตร์ที่กล่าวถึงสิ่งมีชีวิตเกี่ยวข้องกับทางสังคมต่างๆ เช่น จิตวิทยา รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา ฯลฯ และมีการจำแนกตามธรรมชาติของวิชา แบ่งเป็น 3 สาขา คือ (1) วิทยาศาสตร์กายภาพ เป็นวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและปรากฏการณ์ต่างๆ ของทุกสิ่งในโลกและจักรวาลในด้านสิ่งไม่มีชีวิต (2) วิทยาศาสตร์ชีวภาพ เป็นวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและปรากฏการณ์ต่างๆ ของทุกสิ่งในโลกและจักรวาลในด้านสิ่งมีชีวิต (3) วิทยาศาสตร์สหสาขาวิชา เพราะในวิชาวิทยาศาสตร์จะมีสหสาขาวิชาอยู่หลายวิชารวมกัน

ในระยะต่อมาได้มีการจัดกลุ่มประเภทของวิทยาศาสตร์ออกเป็น 2 ประเภท ประกอบด้วย 1) วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ (Pure Science) คือ ความรู้ขั้น พื้นฐาน ซึ่งประกอบด้วย กฎ และ ทฤษฎีต่างๆ ตลอดจนความจริง ความคิดรวบยอด ที่มาจากการค้นคว้าหาความรู้ของนักวิทยาศาสตร์เนื่องจากความต้องการที่จะหาความรู้ต่างๆ 2) วิทยาศาสตร์ประยุกต์ (Applied Science) คือ การนำความรู้ขั้นมูลฐานในวิทยาศาสตร์ไปคิดประดิษฐ์สิ่งต่างๆ ที่เป็นประโยชน์โดยตรงต่อมนุษย์โดยมุ่งหวังให้เกิดประโยชน์แก่สังคมโดยตรง

วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์กับวิทยาศาสตร์ประยุกต์มีความสัมพันธ์กัน ในกรณีที่นักวิทยาศาสตร์ค้นพบหลักวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับความร้อนไว้ว่า สสารเกิดจากการรวมตัวของอะตอมหรือปรมาณูที่เคลื่อนที่ตลอดเวลา การเคลื่อนที่ของอะตอมนี้เองที่ทำให้รู้สึกว่าเป็นความร้อน เมื่อนักวิทยาศาสตร์ค้นพบวิธีการสร้างความร้อน 3 วิธี คือ การเผาไหม้ กระแสไฟฟ้า และการเสียดสี จึงสามารถสร้างแหล่งให้พลังงานความร้อนขึ้นมาด้วยวิธีการดังกล่าว ในกรณีค้นพบเรื่องความร้อนและวิธีการสร้างความร้อนจัดเป็นวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ ส่วนการนำเอาความรู้หลักการนี้ไปใช้สร้างเครื่องผลิตพลังงานความร้อนจัดเป็นวิทยาศาสตร์ประยุกต์ (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2545: 22) วิทยาศาสตร์จึงมี 2 ประเภท คือ วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ (pure science) ที่มุ่งแสวงหาความจริงเกี่ยวกับความเป็นเหตุเป็นผลของสิ่งทั้งหลาย และวิทยาศาสตร์ประยุกต์ (applied science) ที่มุ่งนำความรู้และการค้นพบทางวิทยาศาสตร์ไปใช้พัฒนาเทคโนโลยี ดังนั้น วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์จึงเป็นพื้นฐานความรู้ของวิทยาศาสตร์ประยุกต์

3. ความมุ่งหมายของพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์

ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์จะมีความสอดคล้องกัน ทั้งการมุ่งค้นหาความจริง และวิธีการแสวงหาความจริง แต่ก็มี ความมุ่งหมายแตกต่างกัน ดังจะได้กล่าวถึงต่อไปนี้

3.1 ความมุ่งหมายของวิทยาศาสตร์

1) วิทยาศาสตร์เน้นการทดลองและพิสูจน์ความจริงอย่างเป็นระบบ

กระบวนการทางวิทยาศาสตร์เป็นไปอย่างมีระบบ “การที่มนุษย์รู้จักรวบรวมข้อมูล คิดค้น ตรวจสอบความจริง โดยคำตอบเป็นความรู้จากการสังเกตและทดลอง เรียกว่าวิทยาศาสตร์ เป็นความรู้จากการค่อยๆ พิสูจน์ทีละอย่าง” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2557: 33) วิทยาศาสตร์จึงพิสูจน์สมมติฐานทีละอย่าง นักวิทยาศาสตร์บางคนจึงใช้ความพยายามทั้งชีวิตเพื่อศึกษาค้นคว้าและพิสูจน์ความจริงทางวิทยาศาสตร์ โดยมีการทดลองและพิสูจน์สิ่งใดมักจะทำซ้ำกันหลายครั้งเพื่อเป็นการยืนยันความจริงที่ค้นพบ

โดยไม่ใช้กระบวนการแสวงหาความรู้ด้วยการใช้ตรรกะ การอนุมาน หรือคาดการณ์จากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส

2) มุ่งสร้างเครื่องมือและปัจจัยต่างๆ เพื่อค้นหาและพิสูจน์ความจริง

การพิสูจน์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์โดยใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ที่ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมา และเมื่อได้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์แล้วก็หาวิธีการใช้ประโยชน์ โดยการกำหนดผลไวล่วงหน้าแล้วจึงสร้างปัจจัยเอื้อต่างๆ เพื่อให้ได้ผลตามที่ต้องการ เช่น เมื่อต้องการสัตว์ลักษณะใดก็นำสารพันธุกรรมจากพ่อและแม่ที่มีลักษณะตามต้องการมาผสมกัน ซึ่งเป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ โดยสร้างเครื่องมือและปัจจัยต่างๆ ให้เอื้อต่อการพัฒนาการเพื่อให้ได้ลักษณะตามต้องการ “แต่มีผลนอกเหนือจากผลที่ได้รับติดตามมาด้วย ซึ่งอาจนำไปสู่ผลเสียต่อไปในโลก” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2548: 60) วิทยาศาสตร์จึงมุ่งสร้างเครื่องมือและปัจจัยเอื้อต่อการพิสูจน์ความจริง ซึ่งบางครั้งความจริงที่ค้นพบมักมีคุณค่าในวงแคบๆ หรือเป็นการค้นพบความจริงทางธรรมชาติแล้วนำมาประยุกต์ใช้ในด้านการทำลาย เช่น การค้นพบทฤษฎีสัมพันธภาพแล้วนำมาใช้ผลิตอาวุธปรมาณู เป็นต้น โดยกระบวนการและเครื่องมือที่ถูกผลิตขึ้นมาเพื่อหาความจริงต้องใช้ทุนมหาศาลและใช้บุคลากรจำนวนมาก แต่กลับมีผลกระทบต่อสังคมและธรรมชาติด้านอื่นๆ วิทยาศาสตร์จึงมุ่งสร้างเครื่องมือเพื่อพิสูจน์ความจริง บางครั้งต้องใช้เวลาและเงินทุนในการสร้างเครื่องมือมากกว่าการมุ่งค้นหาความจริง

3) เน้นค้นหาความจริงทางธรรมชาติเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์

การที่นักวิทยาศาสตร์จะค้นคว้าเรื่องใด นอกจากความสงสัยและสนใจแล้ว ยังมีเจตนาธรรมณ์ที่ว่ามนุษย์จะได้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม สิ่งใดที่ไม่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ก็จะได้ไม่ได้รับการสนับสนุน เนื่องจากการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ต้องใช้งบประมาณเป็นค่าใช้จ่ายจำนวนมาก โดยมนุษย์ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์กระทำต่อธรรมชาติเพื่อสนองความต้องการ ก่อให้เกิดอันตรายต่อมนุษย์ เพราะทำให้ธรรมชาติผันแปรเปลี่ยนแปลงรูปใหม่ “มนุษย์ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ประดิษฐ์เทคโนโลยีขึ้นมา แล้วก็ใช้เทคโนโลยีเป็นช่องทางหรือเป็นเครื่องมือในการจัดการธรรมชาติ เพื่อหาความสะดวกสบายให้กับตนเอง” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2557: 13) การนำความรู้จากวิทยาศาสตร์ธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ก่อให้เกิดการดัดแปลงธรรมชาติ เช่น การดัดแปลงพันธุกรรมพืชและสัตว์เพื่อประโยชน์ทางอุตสาหกรรมและส่งเสริมบริโภคนิยม ซึ่งจะมีผลกระทบกับธรรมชาติทั้งทางตรงและทางอ้อม

4) การมุ่งเน้นที่จะควบคุมธรรมชาติ

การค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์นอกจากเป็นการแสวงหาความรู้แล้ว ยังมุ่งค้นคว้าหาความรู้เพื่อสนองตัณหาของมนุษย์ด้วย “จุดหมายของวิทยาศาสตร์คือการนำเอาความรู้ขึ้นมาพิชิตธรรมชาติ แล้วก็หาความสุขและความพร้อมพร้อมบำรุงบำเรอมนุษย์” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2557: 110) เมื่อรู้ความจริงทางธรรมชาติแล้วก็จะใช้ความรู้เพื่อควบคุมธรรมชาติให้เป็นไปตามความต้องการของตนเอง เช่น การควบคุมอุณหภูมิ การผสมสายพันธ์ของพืชและสัตว์ การดัดแปลงพันธุกรรม การโคลนนิ่ง รวมทั้งพันธุวิศวกรรม เป็นต้น ซึ่งทำให้วิทยาศาสตร์มีแนวคิดในการควบคุมและกำหนดธรรมชาติเพื่อสนองตัณหาโดยขาดจิตสำนึกทางศีลธรรม

2) ความมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาที่มีต่อวิทยาศาสตร์

1) นำองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาเพื่อขยายอินทรีย์

ธรรมชาติของอินทรีย์มนุษย์มีวิสัยอย่างจำกัด จึงได้สร้างกล้องโทรทรรศน์เพื่อส่องดูดวงดาว สร้างกล้องจุลทรรศน์เพื่อเป็นอุปกรณ์สำหรับมองดูวัตถุที่มีขนาดเล็กเกินกว่าจะมองเห็นด้วยตาเปล่า เช่น นิวเคลียส เซลล์ เป็นต้น โดยการเห็นธรรมชาติของนิวเคลียสและเซลล์เป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์

พระพุทธศาสนานำวิทยาศาสตร์มาขยายอินทรีย์เพื่อพิสูจน์หลักธรรมทางธรรมชาติ ใช้วิทยาศาสตร์เพื่อพิสูจน์ธรรม เพื่อจะได้เข้าถึงธรรมะได้สะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น เช่น เมื่อจะพิสูจน์อนิจจังในระดับที่สายตาไม่สามารถมองเห็นได้ก็ใช้กล้องจุลทรรศน์เข้ามาช่วย

2) เน้นสอนกรรมนิยาม จิตนิยาม และธรรมนิยาม

พระพุทธเจ้าค้นพบนิยามทั้ง 5 ซึ่งเป็นความรู้แบบวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ ประกอบด้วย อุดุนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น อุณหภูมิ ดินฟ้าอากาศ สิ่งแวดล้อมพีชนิยาม คือ กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์ จิตนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิตและเจตสิก กรรมนิยาม คือ กฎแห่งกรรม คือกฎแห่งการกระทำและผลของการกระทำ และธรรมนิยาม ได้แก่ กฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นต้น “พระองค์ทรงเน้นสอนนิยามที่เกี่ยวกับจิตนิยามและกรรมนิยาม ส่วนเรื่องอุดุนิยามและธรรมนิยามสอนเพียงเล็กน้อย แต่นักวิทยาศาสตร์เน้นศึกษานิยามในส่วนที่เกี่ยวกับอุดุนิยามและพีชนิยาม ไม่สนใจในกรรมนิยาม แต่สนใจจิตนิยามเพียงเล็กน้อย ซึ่งเป็นข้อแตกต่างกันระหว่างพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์” (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2545: 18) แม้ว่าพระพุทธเจ้าค้นพบอุดุนิยามกับพีชนิยามก็ตาม แต่ทรงเห็นว่าการมุ่งศึกษากฎธรรมชาติทั้ง 2 ทำให้เข้าใจธรรมชาติได้ แต่ยังไม่ใช่วางตรงที่จะบรรลุถึงความหลุดพ้น หรืออาจใช้เวลานานเกินไป ทั้งยังยากที่จะหาเครื่องมือในการตรวจสอบและไม่ใช่วางแห่งความพ้นทุกข์ได้

3) พระพุทธศาสนาเน้นสำนักทางศีลธรรม

พระพุทธศาสนาเห็นว่ามนุษย์ควรตระหนักถึงความดีควบคู่กับการพัฒนาและการสร้างสรรค์ เพื่อให้มีสำนักทางศีลธรรมและการกระทำในกรอบของศีลธรรม ซึ่งจะทำให้เกิดความสงบ เรียบร้อย ไม่เบียดเบียนมนุษย์ด้วยกัน และไม่เบียดเบียนธรรมชาติ ซึ่งนักวิทยาศาสตร์ชั้นนำของโลกอย่างอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ กล่าวว่า “พระพุทธศาสนามีสถานะที่เรียกว่า cosmic religious feeling คือ ความรู้สึกหรือสำนักทางศาสนาอันยึดโยงสรรพสิ่งทั่วสากลนี้อย่างเข้มข้นหรือแรงกล้ามาก” (Albert Einstein, อ้างใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2557: 149) เพราะว่าพระพุทธศาสนามีฐานคิดที่ประกอบด้วยเมตตากฎาทั้งต่อมนุษย์และสัตว์ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมด้วย โดยเห็นว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติร่วมกับสิ่งอื่นๆ และมนุษย์ก็เป็นไปตามกฎธรรมชาติ จึงมีแนวคิดแบบเกื้อกูลและเป็นกัลยาณมิตร ซึ่งเป็นฐานคิดที่สะท้อนจิตสำนึกทางศีลธรรมของพระพุทธศาสนา

4) เน้นการนำความรู้ไปพัฒนาและแก้ปัญหาความทุกข์

พระพุทธศาสนามีความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ว่าสามารถพัฒนาได้ จึงมีหลักธรรมทั้งในระดับการดำเนินชีวิต การแก้ปัญหา การพัฒนาคุณภาพชีวิต และหลักปฏิบัติเพื่อให้ถึงความพ้นทุกข์ “จุดหมายของพระพุทธศาสนาคือการนำความรู้ ความจริง หรือความรู้ในกฎธรรมชาติ มาแก้ปัญหาและพัฒนามนุษย์ให้ถึงความไร้ทุกข์” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2557: 110) โดยนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในการเยียวยาและแก้ปัญหาความทุกข์ รวมทั้งพัฒนาชีวิตและพัฒนาสังคมด้วย โดยเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาจึงเป็นไปเพื่อรู้ทุกข์ เข้าใจทุกข์ และพัฒนาชีวิตเพื่อนำไปสู่ความพ้นทุกข์ “การศึกษาที่แท้จริงในพระพุทธศาสนาต้องเป็นไปเพื่อความหลุดพ้น คือ นำปริยัติสู่การปฏิบัติ และนำปฏิบัติสู่ปฏิเวธ” (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2545: 23) โดยนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์เพื่อแก้ปัญหาความทุกข์ในระดับอินทรีย์ เช่น ผลิตอาหารที่มีคุณภาพ เครื่องนุ่งห่มที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ที่อยู่อาศัยที่ถูกสุขลักษณะ และความรู้วิทยาศาสตร์ทางการแพทย์ เป็นต้น

5) พุทธศาสนามองวิทยาศาสตร์เชิงธรรมชาติ

พุทธศาสนามองว่าชีวิตมนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะดีหรือชั่วก็ล้วนอยู่ในโลกของความเปลี่ยนแปลง และอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ คือ “ความจริงของธรรมดาคือว่าสิ่งทั้งหลายล้วนไม่เที่ยง มีความผันผวนแปรปรวนไป ไม่คงอยู่ยั่งยืนตลอดไป เป็นไปตามเหตุปัจจัย” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2556: 18) มนุษย์มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ “มนุษย์กับธรรมชาติแยกจากกันไม่ได้ มนุษย์เกิดในธรรมชาติจำเป็นต้องอยู่อาศัยในธรรมชาติ” (สิทธิ บุตรอินทร์, 2554: 247) และการมองมนุษย์ทุกเชื้อชาติและสรรพสัตว์ว่าล้วนเป็นไปตามกระบวนการธรรมชาติ “มนุษย์และสัตว์มีการเกิด แก่ เจ็บ และตาย เป็นสภาวะทางธรรมชาติ ชีวิตดำเนินไปสู่ความแก่และความตายทุกเวลาไม่มีหยุด” (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), 2542: 13) โดยเป็นกระบวนการทางธรรมชาติที่ต่อเนื่องกันไม่ขาดสาย (สันตติ) ฐานคิดพระพุทธศาสนาเห็นว่ามนุษย์กับธรรมชาติมีลักษณะเดียวกัน ซึ่งเป็นลักษณะวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ การเข้าใจสภาวะธรรมทางธรรมชาตีก็นับเป็นวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์

4. ฐานคิดพระพุทธศาสนาต่อวิทยาศาสตร์

วิทยาศาสตร์จำแนกออกเป็นวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์กับวิทยาศาสตร์ประยุกต์ การกำหนดฐานคิดของพระพุทธศาสนาจึงจำแนกออกเป็น 2 ส่วน คือ ฐานคิดต่อวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์และวิทยาศาสตร์ประยุกต์ดังต่อไปนี้

4.1 ฐานคิดพระพุทธศาสนาต่อวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์

วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์เป็นการค้นพบสิ่งที่มีอยู่และเป็นไปตามกระบวนการธรรมชาติโดยมนุษย์ไม่เข้าไปแทรกแซง ค้นพบอะไรก็นำเสนอความรู้ตามนั้น ยังไม่มีการดัดแปลงความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาใช้ประโยชน์ จำแนกออกเป็น 3 ฐานคิด ดังต่อไปนี้

1) ไม่ให้วิทยาศาสตร์ครอบงำพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาควรศึกษาวิทยาศาสตร์ในแง่ของเครื่องมือพิสูจน์ความจริงและเป็นสิ่งช่วยตรวจสอบและยืนยันคำสอนทางพระพุทธศาสนา แต่วิทยาศาสตร์ก็ไม่ใช้พระพุทธศาสนา “ชาวพุทธไม่ควรหลงเชื่อนั้นวิทยาศาสตร์เกินไปจนกลายเป็นวิทยาศาสตร์นิยม ทั้งไม่ควรที่จะพยายามแปรสภาพพระพุทธศาสนาให้เป็นวิทยาศาสตร์ เพราะพระพุทธศาสนามีระบบคำสอนที่เป็นนามธรรม เช่น กรรม การเวียนว่ายตายเกิด นิพพาน อันเป็นเรื่องที่อยู่นอกขอบเขตของวิทยาศาสตร์” (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2545: 35) เพราะคำสอนบางอย่างในพระพุทธศาสนา การใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ยังเข้าไม่ถึง จึงใช้วิทยาศาสตร์เพื่อพิสูจน์และยืนยันคำสอนบางอย่างของพระพุทธศาสนา แต่ไม่ควรนำพระพุทธศาสนาไปเป็นวิทยาศาสตร์ เพราะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์อาจไม่ได้ยึดโยงกับศีลธรรม และความมุ่งหมายของวิทยาศาสตร์ก็ไม่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์

2) ใช้วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์พัฒนาให้จิตบริสุทธิ์

พระพุทธศาสนามองว่าสรรพสิ่งประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง สรรพสิ่งมีสภาวะลักษณะเปลี่ยนแปลง (อนิจจัง) ตามธรรมชาติปรุงแต่งอยู่เสมอ ไม่มีความยั่งยืน และเคลื่อนไปสู่การแปรสภาพเป็นสิ่งที่อื่นต่อไป พระพุทธศาสนามองปัจจัยปรุงแต่งเป็นสภาวะธรรม ไม่มีความสำคัญมั่นหมายและยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวตน การรู้แจ้งสภาวะธรรมทำให้จิตไม่ยึดมั่นถือมั่นและหลุดพ้นจากความปรุงแต่ง ซึ่งเป็นการเห็นธรรมชาติและสภาวะธรรมบริสุทธิ์ตามสภาพที่เป็นอยู่ เมื่อปัญญาเห็นตามสภาพแล้วจิตไม่ถูกปรุงแต่งก็จะทำให้จิตบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นกระบวนการแบบวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ที่มีวิถีทางไปสู่จิตบริสุทธิ์

3) การชี้ทางให้วิทยาศาสตร์ออกจากความหลง

แม้ว่ามนุษย์จะค้นพบทฤษฎีสัมพันธภาพ ทฤษฎีควอนตัม หรือทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์อีกมากมายแค่ไหนก็ตาม “วิทยาศาสตร์จะไม่สามารถนำมนุษย์เข้าถึงความจริงขั้นสุดท้ายได้” (Sir James, อ้างใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2557: 131) แม้ว่านักวิทยาศาสตร์จะค้นพบความรู้แบบวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ แต่ยังคงมีความหลงในสิ่งที่ตนเองรู้ จึงตกอยู่ในสภาพที่ถูกความรู้ครอบงำ “วิทยาศาสตร์ไม่สามารถไขความลับขั้นสุดท้ายของธรรมชาติได้ เพราะตัวเราเองก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และเป็นส่วนหนึ่งแห่งความลึกลับที่เรา กำลังพยายามจะไข” (Max Planck, อ้างใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2557: 131) ยิ่งมีความรู้ทางวิทยาศาสตร์ยิ่งลุ่มหลงในความรู้และทฤษฎีที่ค้นพบ จึงมีนักวิทยาศาสตร์จำนวนมากที่มีความทุกข์มากกว่าชาวบ้านทั่วไป ไอน์สไตน์กล่าวว่า “ผู้ทำงานทางวิทยาศาสตร์อย่างจริงจัง เป็นคนจำพวกเดียวเท่านั้นที่มีศาสนาอย่างลึกซึ้ง” (Albert Einstein, อ้างใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2557: 148) เนื่องจากมีโอกาสได้ค้นคว้าและพิสูจน์ธรรมะทางศาสนาผ่านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ความรู้วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ทำให้เข้าใจสภาพธรรมตามที่เป็นจริง ตรงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอนให้เข้าใจสภาพที่แท้จริงของธรรมชาติ โดยมองผ่านความเป็นตัวตน สามารถแยกแยะเหตุปัจจัยของสิ่งที่รวมกลุ่มกัน เข้าใจเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดการรวมกันเป็นกลุ่มก้อนและการแยกแตกตัวออกจากกัน ฐานคิดพระพุทธศาสนาต่อวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ คือ การนำวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์มาเป็นสภาวะธรรม และทำความเข้าใจในฐานะสภาวะธรรม ไม่ให้สิ่งที่รู้เห็นปรุงแต่งจิตให้เกิดความหลงผิดยึดมั่นถือมั่น ทั้งไม่นำความรู้ทางสภาวะธรรมไปสนองตัณหา มานะ และทิฐิของมนุษย์

4.2 ฐานคิดพระพุทธศาสนาต่อวิทยาศาสตร์ประยุกต์

1) ไม่หลงไหลความรู้ทางวิทยาศาสตร์

ปัจจุบันความรู้ทางวิทยาศาสตร์ได้ถูกนำมาใช้ประดิษฐ์คิดค้นและสร้างเทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้มนุษย์ใช้เทคโนโลยีจนเคยชิน กลายมาเป็นความยึดมั่นถือมั่นในเทคโนโลยี ทำให้เทคโนโลยีซึ่งเป็นโลกแห่งวัตถุมีอิทธิพลต่อจิตใจ “วิทยาศาสตร์มีผลต่อจิตใจของมนุษย์” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2557: 11) ฐานคิดพระพุทธศาสนาต่อความรู้ทางวิทยาศาสตร์ประยุกต์คือการใช้โยนิโสมนสิการและสมาธิภาวนาเพื่อทำให้มีญาณสังวร คือ การสำรวมในความรู้ เพื่อไม่ให้ตกเป็นทาสของความรู้ โดยใช้วัตรกรรมทางวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือส่งเสริมการดำเนินชีวิต

2) การใช้เทคโนโลยีพอประมาณ

พระพุทธศาสนามีท่าทีต่อวิทยาศาสตร์ประยุกต์ด้วยการใช้ประโยชน์อย่างพอประมาณ โดยคำนึงถึงคุณค่าแท้ของการใช้ผลิตผลทางวิทยาศาสตร์ประยุกต์อย่างเหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ไม่พึ่งพาเทคโนโลยีมากเกินไป เพราะจะทำให้ศักยภาพในการพึ่งพาตนเองลดลง “การใช้เทคโนโลยีรู้จักพอประมาณ การใช้เทคโนโลยีเพื่อทำประโยชน์ การใช้เทคโนโลยีเสริมปัญญาและพัฒนามนุษย์” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2557: 179) การใช้เทคโนโลยีในฐานะเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกบางส่วนเพื่อเสริมประสิทธิภาพการใช้อินทรีย์ของมนุษย์ พระพุทธศาสนามีฐานคิดเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีตามหลักมัตตัญญูตา คือ เป็นผู้รู้จักประมาณ คือ ความพอดีในปัจจัยการดำรงชีพ พิจารณาถึงคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม โดยใช้ปัจจัยสันนิสศีลเป็นตัวควบคุม คือ พิจารณาใช้สอยปัจจัยสี่ให้เป็นไปตามความมุ่งหมายและประโยชน์ของสิ่งนั้น โดยไม่บริโภคหรือใช้สอยตามอำนาจของตัณหา

3) ใช้วิทยาศาสตร์มาเป็นเครื่องมือพัฒนาชีวิต

วิทยาศาสตร์ประยุกต์สามารถนำมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทางด้านร่างกายเพื่อให้มีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ส่งเสริมและสร้างปัจจัยเอื้อต่อสังคม การใช้เพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญา โดยการผลิตอุปกรณ์ที่ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม เช่น เบาะนั่ง อุปกรณ์ในการฟังกสิณ เครื่องเสียงในการอบรม

ธรรมะ ซิติธรรมะ คอมพิวเตอร์ที่ใช้เป็นสื่อการสอน เป็นต้น ซึ่งเป็นการใช้เทคโนโลยีด้วยปัญญา “ใช้เทคโนโลยีเป็นอุปกรณ์ที่ช่วยส่งเสริมคุณค่าของความเป็นมนุษย์และสิ่งแวดล้อม และให้ตัวเทคโนโลยีเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตและปัญญาด้วย ใช้เทคโนโลยีที่เสริมปัญญาและพัฒนามนุษย์” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2557: 180) ซึ่งเป็นฐานคิดในการใช้วิทยาศาสตร์เพื่อส่งเสริมสติปัญญาและพัฒนาชีวิต การรู้จักเลือกสรรในการเสพเทคโนโลยี การพิจารณาคุณค่าแท้แล้วจึงใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน โดยไม่ยึดติดผูกพันและหลงใหลในเทคโนโลยี

5. สรุป

ฐานคิดของพระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์มีทั้งส่วนที่เหมือนและแตกต่างกัน โดยฐานคิดที่เหมือนกัน คือ การเริ่มต้นจากความสงสัยใฝ่รู้ จากนั้นจึงมีการตั้งสมมติฐานขึ้นมาแล้วจึงแสวงหากระบวนการศึกษาทดลองและพิสูจน์สมมติฐาน โดยมีการพิสูจน์ความรู้ซ้ำหลายครั้งจึงสรุปเป็นความรู้และตั้งทฤษฎีขึ้นมามา ดังนั้น สิ่งที่เหมือนกันก็คือกระบวนการแสวงหาความรู้ ฐานคิดที่แตกต่างกัน คือ ฐานคิดของวิทยาศาสตร์มุ่งค้นหาความจริงทางธรรมชาติเพื่อแสวงหาวิธีการแทรกแซงและควบคุมธรรมชาติเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการแสวงหาความจริงมากกว่าสำนึกทางศีลธรรม ทำให้มีกระบวนการค้นคว้าและพิสูจน์ความจริงโดยใช้สัตว์และมนุษย์เป็นเครื่องมือ จึงเป็นฐานคิดในแบบอัตวิสัย เพราะมีความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ค้นพบ ทำให้ปลายทางของวิทยาศาสตร์เป็นการส่งเสริมอัตตา ส่วนพระพุทธศาสนาสอนให้ใช้ตัวเองเป็นทั้งนักวิทยาศาสตร์และเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ นำตัวเองเข้าไปทดลองปฏิบัติและพิสูจน์ให้ประจักษ์แจ้งด้วยประสบการณ์ตรง ฐานคิดของพระพุทธศาสนาจำแนกออกเป็น 2 ฐานคิด ดังนี้ 1) ฐานคิดหลักต่อวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ คือ ฐานคิดแบบภววิสัย ซึ่งเห็นว่าความจริงแท้เป็นอิสระจากเจตจำนงของมนุษย์ 2) ฐานคิดรองต่อวิทยาศาสตร์ประยุกต์ คือ การนำองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาเป็นเครื่องมือขยายอินทรีย์เพื่อเพิ่มศักยภาพในการดำเนินชีวิตภายใต้สำนึกทางศีลธรรม ฐานคิดพระพุทธศาสนาต่อวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ คือ ค้นพบธรรมธาตุอันเป็นความจริงตามธรรมชาติ ค้นพบสภาวะธรรมอันเป็นความจริงที่เป็นไปตามธรรมชาติ เข้าใจและเข้าถึงความกระบวนการพัฒนาจิตใจและปัญญา (สมถและวิปัสสนากรรมฐาน)

เอกสารอ้างอิง

- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2545). *พระพุทธศาสนากับวิทยาการโลกยุคใหม่*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2548). *พระพุทธศาสนากับโลกธุรกิจ : การใช้หลักพุทธธรรมในการทำธุรกิจ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2557). *พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 12. นนทบุรี : สำนักพิมพ์กรีนปัญญาญาณ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2556). *หลักสูตรอารยชน*. กรุงเทพมหานคร : เจริญดีมั่นคงการพิมพ์.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2542). *พระพุทธศาสนากับปัญหาทางอภิปรัชญา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมปรารถนา วงศ์บุญหนัก. *เอกสารประกอบการสอน SWU 142 กระบวนการคิดทางวิทยาศาสตร์*. สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2561, จาก <http://ilc2.swu.ac.th/Portals/127/Documents/swu142/กระบวนการคิดทางวิทยาศาสตร์>.
- สิทธิ บุตรอินทร์. (2554). *ปรัชญาเปรียบเทียบมนุษยนิยมตะวันออกกับตะวันตก*. กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- Albert Einstein. (1954). *Ideas and Opinions*. New York : Bonanza Books.
- Max Planck. (1984). *"The Mystery of Our Being", in Quantum Question*. Ken Wilber Boston: New Science Library.
- Sir James. (1931). *The Mysterious Universe*. Cambridge University Press.

ศึกษาผลสัมฤทธิ์วิธีการสอนครูสมาธิ เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของ

สถาบันพลังจิตตานุภาพวัดมหาธาตุ อำเภอมือง จังหวัดนครพนม

A study of achievement of the teaching methods of meditative teachers in
order to apply for the daily life of will-power institute in Mahathat Temple,
Muang District, Nakonphanom Province

วรรณพร ฮอฟมันน์

Wannaporn Hoffmann

พระราเชนทร์ วิสารโท

Phra Rachan Visaratho

บุญส่ง ลินธุ์นอก

Bunsong Sinnok

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nong Khai Campus

E-mail: arithat.loes@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาผลสัมฤทธิ์วิธีการสอนครูสมาธิ เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของสถาบันพลังจิตตานุภาพวัดมหาธาตุ อำเภอมือง จังหวัดนครพนม” มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาหลักคำสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติสมาธิในพระพุทธศาสนาเถรวาท (2) เพื่อศึกษาวิธีสอนสมาธิของสถาบันพลังจิตตานุภาพวัดมหาธาตุ อำเภอมือง จังหวัดนครพนม และ (3) เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์วิธีการสอนครูสมาธิของสถาบันพลังจิตตานุภาพวัดมหาธาตุ อำเภอมือง จังหวัดนครพนม เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักศึกษาสถาบันพลังจิตตานุภาพวัดมหาธาตุ อำเภอมือง จังหวัดนครพนม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เก็บรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เอกสารที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) นำเสนอข้อมูลโดยใช้วิธีเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลสัมฤทธิ์ด้านวิธีสอน พบว่า หลักสูตรครูสมาธิมีการสอนอย่างเป็นระบบ เป็นการเรียนตามแนวการสอนของพระอาจารย์ วริยัง สิริธโร โดยใช้ตำราเรียน 3 เล่ม ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ นอกจากเรียนทฤษฎีแล้วยังกำหนดภาคปฏิบัติ โดยการเดินธุดงค์ ณ ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่ จึงจบหลักสูตร ใช้เวลาในการเรียน 6 เดือน เรียนในวันเสาร์-วันอาทิตย์ ตั้งแต่เวลา 08.00- 16.30 น. ผลสัมฤทธิ์วิธีการสอนครูสมาธิของสถาบัน พบว่า มีประสิทธิภาพสูงอย่างยิ่ง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนในด้านต่างๆ คือ ด้านจิตใจ ด้านร่างกาย ด้านครอบครัว ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม แนวการสอนของพระอาจารย์ วริยังค์ ได้กำหนดไว้ได้ 12 ประการ คือ 1. ทำให้หลับสบาย 2. กำจัดโรคภัยไข้เจ็บ 3. ทำให้สมองปลอดโปร่งมีปัญญา 4. ทำให้มีความรอบครอบ 5. ทำให้ระงับความชั่วร้าย 6. บรรเทาความเครียด 7. มีความสุขพิเศษ 8. ทำให้จิตอ่อนโยน 9. กลับใจทำความดี 10. เวลาสั้นลง พบแต่ความดี 11. เจริญวาสนาบารมี 12. เป็นกุศล ดังนั้นประโยชน์ของสมาธิจึงมีจำนวนมาก สามารถให้ประโยชน์แก่สังคมอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: วิธีการสอนครูสมาธิ, สถาบันพลังจิตตานุภาพ, วัดมหาธาตุ อำเภอมือง จังหวัดนครพนม

Abstract

The purposes of the research entitled “A study of achievement of the teaching methods of the meditative teachers in order to apply for the daily life of Will-power Institute in Mahathat Temple, Muang District, Nakonphanom Province” were: 1) to study the teaching principles related to the meditative training in Theravada Buddhism; 2) to study the methods to teach the meditation of the Will-Power Institute; 3) to study the achievement of the teaching methods of the meditative teachers of the Will-Power Institute. This study was the qualitative research. The data collection was done from the study of the Buddhist scriptures, related documents and the in-depth interview by interviewing the key informants. the results of the research was reported by the descriptive analysis.

For the achievement in the aspect of teaching, it was found that the meditative curriculums are taught in the teaching system, that is, to study in accordance with the guideline of Ajahn Viriyang Siridharo by using three books both written in theory and practice. Besides the theoretical learning, there is still the field practice by walking for Austere Practice at the Intanon Peak in Chiangmai until finishing the curriculum and spending the time for 6 months, studying only on Saturday and Sunday from 08.00-16.30. The achievement is satisfactory.

The achievement of the teaching methods of the meditative instructors of the institute was that the teaching methods are the highest achievement. It makes changes of the behaviors in various aspects, that is, the aspect of mentality, physicality, family, economy and society. The ways of teaching of Ajarhn Viriyang are assigned into 12 items, that is, 1) to have comfortable sleep, 2) to get rid of sickness, 3) to make the brain clear and to create the wisdom, 4) to make the carefulness, 5) to eliminate the evil, 6) to reduce the seriousness, 7) to have the special happiness, 8) to make the mind soft, 9) to return to do good, 10) in the time of dying, ones will face the goodness, 11) to practice the perfect development and 12) to be the wholesome. So many benefits of meditation can be received and they will give the benefits to the society absolutely.

Keywords: achievment of the teaching methods, meditative teachers, will-power institute in mahathat temple, muang district, nakonphanom province

1. บทนำ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นครูผู้ยิ่งใหญ่ ทรงมีพระปรีชาสามารถยอดเยี่ยมในการสั่งสอนสรรพสัตว์ และประสบผลสำเร็จในการสอนอย่างสูงสุด พระนามอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้าที่ชาวพุทธได้ขนานนามถวาย และชาวพุทธนิยมกล่าวเรียกกันเสมอคือ “พระบรมศาสดา หรือพระบรมครู” ซึ่งหมายถึงศาสดาผู้ยิ่งใหญ่ หรือเป็นบรมครู ในภาษาบาลีก็มีบทพุทธคุณถวายพระเกียรติว่า “สัตถา เทวมนุสสานํ” แปลว่าเป็นศาสดาแห่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย และมีคำเสริมพระพุทธคุณว่า “อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ” แปลว่าเป็นสารถีฝึกคน ไม่มีใครยิ่งกว่า (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2549: 2) ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นความ

ยิ่งใหญ่ของพระพุทธเจ้า พระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการฝึกอบรมสรรพสัตว์ตามหลักไตรสิกขา คือ การศึกษาเรื่องระเบียบวินัยในการควบคุมอินทรีย์ และการบังคับตนเองได้จนกระทั่งมีกายวาจาปรกติ เรียบร้อยงดงาม (ศีลสิกขา) มีสุขภาพจิตดี มีสมรรถภาพจิตดี และมีคุณภาพจิตดี มีความสุขสบาย สงบเยือกเย็น มีความรักใคร่เมตตา มีความขยันขันแข็ง อดทน เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่แก่ผู้อื่น (จิตสิกขา) มีสติปัญญา รู้จักแยกแยะพิจารณา รู้จักคิด คิดได้ศึกษาเป็น รู้เข้าใจเรา เข้าใจเขา เข้าใจโลก เข้าใจชีวิต และเข้าใจสังขารธรรม (ปัญญาสิกขา) เป็นการครองชีวิตอย่างประเสริฐ (พรหมจรรย์) ดำเนินชีวิตด้วยปัญญาไปตลอดชีวิต (Life long Education) (พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุลจิตโต), 2547: 191) ซึ่งมีความสัมพันธ์กับ ธนิต อยู่โพธิ์ “สติปัญญานำสำหรับทุกคน” กล่าวถึง ประโยชน์ของผู้เจริญสติปัญญาน ประโยชน์ส่วนตน และประโยชน์ส่วนรวม ประโยชน์ส่วนตน ดังตัวอย่างบางข้อได้แก่ 1) ผู้ฝึกสติปัญญานอยู่เนืองๆ แม้จะยังไม่บรรลุผลอันสูงส่ง ที่สูงขึ้นไปในทางธรรม แต่จะได้รับผลประโยชน์ในชีวิตประจำวัน โดยเป็นผู้มีสติควบคุมจิตใจของตนมิให้โน้มเอียงไปในทางชั่วร้าย ทั้งจะสามารถควบคุมตนเองให้มั่นคงในวิถีชีวิต และประสบความสำเร็จในการงานเป็นอย่างดี 2) อันความชั่วร้ายนั้นเรียกว่ากระแส ได้แก่ ตัณหา ทิฏฐิ กิเลส ทรุจริต อวิชชา สติเป็นตัวกั้นสิ่งเหล่านั้นไม่ให้ไหลเข้าสู่ใจ 3) พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงชี้ให้เห็นประโยชน์ทั้งทางโลกและทางธรรมไว้ในพระสติปัญญานสูตรแล้วว่า ผู้ปฏิบัติที่มีความเพียร มีสติ มีสัมปชัญญะ พึงกำจัดอกุศล และโทมนัส ได้ในทันทีที่ปฏิบัติ 4) สติปัญญานเป็นทางปฏิบัติทางเดียว ที่ดำเนินไปเพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อบรรลุอุทยมรรค เห็นแจ้งพระนิพพาน 5) ทรงตรัสอานิสงส์ไว้ตอนท้ายพระสติปัญญานสูตรอีกว่า แท้จริงผู้หนึ่งผู้ใดก็ตาม เจริญสติปัญญาน 4 ผู้นั้นพึงหวังซึ่งได้ผล อย่างใดอย่างหนึ่งในผล 2 อย่างคือ บรรลุพระอรหันต์ หรือพระอนาคามีในทิวธรรม 6) ผู้เจริญสติปัญญาน 4 พึงหวังตลอดคืนตลอดวัน ที่ผ่านมามีจะได้รับแต่ความเจริญในทางธรรม ที่เป็นกุศลแต่ฝ่ายเดียว ไม่มีวันเสื่อมเลย 7) ผู้เจริญสติปัญญาน 2 อยู่เนืองๆ ย่อมมีอินทรีย์ผ่องใส สิ้นหน้าบริสุทธิ์สดชื่น 8) ท่านผู้มีจิตใจเข้าไปตั้งมั่นด้วยดีอยู่ในสติปัญญาน 4 ถึงจะมีทุกขเวทนาทางกายเกิดขึ้น ก็ไม่อาจครอบงำจิตใจได้ 9) ถ้าเป็นภิกษุ เมื่อเจริญสติปัญญาน 4 ทำสติปัญญาน 4 อยู่เนืองๆ จะไม่ลาสิกขา เพราะเป็นผู้มีจิตใจโน้มมน้อมโอนเอียงไปในทางวิเวกอยู่แล้วเป็นเวลานาน 10) ผู้เจริญสติปัญญาน 4 ครบถ้วนบริบูรณ์ เป็นผู้ที่ยเรียกว่า อเสกขะ หรือพระอรหันต์ 11) ผู้เจริญสติปัญญาน 4 จะมีจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิ ละอุปกิเลสได้ สามารถเรียนรู้ในจิตของตนได้ โดยส่วนรวม 1) ผู้เจริญสติปัญญาน 4 ได้ชื่อว่าเป็นผู้คุ้มครองตนเอง และคุ้มครองรักษาผู้อื่นด้วย 2) ผู้เจริญสติปัญญาน 4 เป็นเหตุปัจจัยให้พระสัทธรรมไม่เสื่อมสูญอันตรธาน และตั้งอยู่ต่อไปตลอดกาลนาน (ธนิต อยู่โพธิ์, 2518: 49)

2. วัตถุประสงค์

- (1) ต้องการทราบหลักคำสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติสมาธิ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นอย่างไร
- (2) ต้องการทราบวิธีการสอนครูสมาธิของสถาบันพลังจิตตานุภาพวัดมหาธาตุ อำเภอมือง จังหวัดนครพนม เป็นอย่างไร
- (3) ต้องการทราบผลสัมฤทธิ์วิธีการสอนครูสมาธิ เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของสถาบันพลังจิตตานุภาพวัดมหาธาตุ อำเภอมือง จังหวัดนครพนม เป็นอย่างไร

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “ศึกษาผลสัมฤทธิ์วิธีการสอนครูสมาธิ เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของสถาบันพลังจิตตานุภาพวัดมหาธาตุ อำเภอมือง จังหวัดนครพนม” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยกำหนดวิธีดำเนินการศึกษามีขั้นตอน ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย

การทำวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการศึกษาใน 2 วิธีคือ อาศัยเอกสารต่างๆ และการสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นฐานในการนำเสนอและการอ้างอิง เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ ซึ่งมีขั้นตอน 1) ศึกษาเอกสาร (Documentary Research) จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกอันเป็นแหล่งข้อมูลที่เป็นหลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย 2) ศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) ได้แก่ เอกสาร งานวิจัย หนังสือที่นักปราชญ์ทั้งหลายเขียนไว้ และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ 3) ศึกษาข้อมูลภาคสนาม จะใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้บุคคลที่เป็นแบบอย่างของผู้สูงอายุ ตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ จำนวน 30 ท่าน

2. วิธีการเก็บข้อมูล

- 1) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ เก็บข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับภาษาไทย พุทธศักราช 2539 และคัมภีร์อรรถกถา ใช้นับบหมกฏราชวิทยาลัย
- 2) ข้อมูลทุติยภูมิ เก็บข้อมูลจากหนังสือ เช่น พุทธธรรม ธรรมะสำหรับการทำสมาธิ
- 3) ข้อมูลภาคสนาม ใช้วิธีสร้างชุดคำถาม เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งจะสัมภาษณ์บุคคลที่เป็นแบบอย่างของผู้สูงอายุในสังคมปัจจุบัน ตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ โดยสร้างชุดคำถามเพื่อหาข้อมูลในเรื่องแนวคิด ทศนคติ หลักการสมาธิในการจัดการปัญหาต่างๆ หรือการฝึกสมาธิเพื่อการทำงาน เป็นต้น และแนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม จำนวน 30 ท่าน ซึ่งมีเกณฑ์การคัดเลือกบุคคลที่จะมาทำการสัมภาษณ์เพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ดังนี้ 1) เป็นครูสอนสมาธิ และผู้ปฏิบัติฝึกสมาธิ 2) เป็นผู้มีความรู้และมีความเชื่อถือศรัทธาในพระพุทธศาสนา 3) มีประวัติปฏิบัติธรรมเป็นประจำ 4) มีสุขภาพดี จิตใจแจ่มใส 5) มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้

4. ผลการวิจัย

ผลสัมฤทธิ์ของวิธีการสอนหลักสูตรครูสมาธิของสถาบันพลังจิตตานุภาพวัดมหาธาตุ อำเภอมือง จังหวัดนครพนม เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักศึกษาสถาบันพลังจิตตานุภาพวัดมหาธาตุ อำเภอมือง จังหวัดนครพนม จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ทำให้ทราบว่า มีประสิทธิภาพในการเรียนการสอนเป็นอย่างดียิ่งเกิดผลในด้านต่างๆ ด้านจิตใจ พัฒนาตัวเองได้ดีมาก เพราะสมาธิที่เราปฏิบัติสะสมไว้แล้วจะทำให้เรามีสติรอบคอบมากขึ้น สามารถทำให้เรา พัฒนาจิตใจของเราให้สูงขึ้น ทำงานด้วยความรอบคอบ ทำให้จิตใจมีความสุขมาก จิตใจปลอดโปร่ง ทำให้มีสติขึ้น ระวังความโกรธ หรือสิ่งที่มากระทบจิตใจให้ รู้ว่ารีบสงบ และไม่ก่อไปอีก แล้วบอกว่าไม่เป็นไร จิตใจหนักแน่น ไม่คิดมากเข้าใจหลักการทำสมาธิมากขึ้น และนำไปบอกสอนให้ผู้อื่น ในการปฏิบัติหน้าที่การทำงานทำให้จิตใจไม่ร้อนรน ลำดับการทำงานว่า ควรทำอันไหนก่อน-หลัง ความจำดีมากขึ้น นำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันตามที่ได้เรียนหลักสูตรครูสมาธิ เป็นกำลังใจในการดำรงชีพ การทำงานให้มีความสุข แนะนำบุคคลอื่นๆ ให้ปฏิบัติตาม ทำสมาธิได้ตามโอกาส เพราะมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องเขาไม่สามารถนั่งนาน ๆ ได้ มีอาการปวด แต่ก็พยายาม แนะนำบุคคลอื่นๆ มาเรียนครูสมาธิ หลังจากเรียนจบ จะนำไปใช้กับตนเอง คือ สวดมนต์ทำให้จิตใจสงบ เบิกบาน คลายความวิตกกังวล จะนำความรู้ที่ได้ไปใช้กับตนเอง คือ สวดมนต์ไหว้พระ เติมน้ำใจ นิ่งสมาธิ ทำให้จิตสงบ นอนหลับง่าย ไม่วิตกกังวล จิตใจสงบเป็นสมาธิ ได้ทำสมาธิเป็นประจำ มีความสุขสบายใจ ทำแบบสบายๆ ไม่เคร่งเครียด มีความเมตตา ช่วยยับยั้งอารมณ์โกรธ สบายใจมีความสุข ทำงานบ้านเสร็จแล้วนั่งสมาธิต่อทุกวัน ทำให้จิตใจผ่องใสสะอาด บริสุทธิ์ สงบ เยือกเย็น ปลอดโปร่ง เบา สบาย มีความจำ และสติปัญญาดีขึ้น คิดอะไรได้รวดเร็วขึ้นและถูกต้อง จิตใจมีสมาธิมากขึ้น จิตใจสงบและ

คิดว่าจะทำต่อไปเรื่อยๆ จิตใจสงบขึ้น นั่งสมาธิทุกวันเพื่อดูแลจิตใจตัวเองทุกวันอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ทำให้มีความอดทนต่อเหตุการณ์ที่ลดความโกรธลงได้ อารมณ์เกลียดถูกผลักดันออกไป เฉยๆ กับการร่ำรวยของผู้คนที่มาอื้ออวด จิตใจดีขึ้น เวลาไม่สบายบริกรรมพุทโธเวลานอนทำให้อาการป่วยดีขึ้น มีกำลังใจมากขึ้น จิตใจสงบทำอะไรก็รู้สึกมีสติมากขึ้น มีปัญญามากขึ้นด้วย เติบโตขึ้นนั่งสมาธิ ทำทุกวันทำให้เกิดพลังจิต จิตใจสงบ ไม่ใจร้อนวู่วาม บ่นน้อยลง ทำสมาธิทุกๆ วันๆ ละ 1-2 ครั้งๆ ละ 30 นาที เพื่อสะสมพลังจิตให้เพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น นำการสะสมพลังจิตจากการฝึกสมาธิอย่างสม่ำเสมอไปใช้ในการควบคุมจิตของตัวเองให้รู้ทันอยู่กับปัจจุบัน และไม่สะดุ้งกลัวต่อภัยที่จะเกิดขึ้น ในอิริยาบถทั้ง 4 จนสามารถยังยั้งมิให้เกิดกิเลสพอกพูนได้ มีความสุขทางใจ และได้สร้างกุศล เพราะได้สวดมนต์ที่ห้องผู้ป่วยหนักตามความต้องการของญาติผู้ป่วย จิตใจสงบ ใจเย็นมีเมตตา ดีใจที่ได้เรียน การบริกรรมพุทโธทำให้จิตใจสงบ เข้าใจง่าย และคิดว่าจะทำอย่างต่อเนื่องเพื่อให้จิตใจสงบมากขึ้น การเจริญกรรมแล้วนั่งสมาธิมีผลทำให้มีสติ และจิตใจสงบ

ผลสัมฤทธิ์วิธีการสอนครูสมาธิ เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของสถาบันพลังจิตตานุภาพวัดมหาธาตุ อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดนครพนม สรุปได้ว่า การศึกษาหลัก คำสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติสมาธิในพระพุทธศาสนา เถรวาท พบว่า การปฏิบัติสมาธิเพื่อค้นพบหนทางหรือสาเหตุแห่งความเป็นจริง การรู้แจ้ง การสร้างวินัยในตนเอง การพัฒนาจิตใจด้วยวิธีการทำสมาธิ นอกจากจะทำให้เรามีความสุข มีความสงบทางจิตใจอย่างลึกซึ้งแล้ว สมาธิยังเป็นเกราะป้องกันความรู้สึกในทางลบหรือความชั่วร้ายที่จะเกิดขึ้นในจิตใจของเราได้เป็นอย่างดี

หลักสูตรครูสมาธิเป็นหลักสูตรที่พระอาจารย์หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร ได้ดำเนินการสร้างหลักสูตรครูสมาธิขึ้น มีทั้งภาคทฤษฎี เรื่อง สมาธิ ฌาน ญาณ จนถึงวิปัสสนา ซึ่งได้อธิบายตามลำดับขั้นตอนให้เข้าใจอย่างง่าย ๆ เพื่อจะได้เป็นแนวทางของการปฏิบัติให้มีความสะดวกและมีประโยชน์อย่างแท้จริง จุดประสงค์ต้องการให้มีการทำสมาธิอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น ผลที่ได้ก็คือ เป็นแนวทางหนึ่งที่จะนำความสงบสุขให้เกิดขึ้นในสังคมโลก เพราะว่าจิตใจนี้เองที่เป็นต้นเหตุแห่งความวุ่นวายทำความกระทบกระทั่งจนเกิดความทุกข์ให้แก่สังคมโลก หากได้มีการดำเนินการด้านจิตใจให้มีสมาธิอย่างกว้างขวางขึ้น จะเป็นการแก้ไขต้นเหตุที่ถูกต้องที่สุด จุดประสงค์ของการทำสมาธิของสถาบันพลังจิตตานุภาพ คือ “พลังจิต” อันเป็นจุดประสงค์ที่แท้จริงของการทำสมาธิ คนทุกคนต้องมีพลังจิตจึงจะทำงานสำเร็จ ถ้าขาดพลังจิตก็จะไม่พบความสำเร็จ และถ้าขาดพลังจิตมากจะเป็นโรคประสาท แต่ถ้าพลังจิตยังมีสูงมาก นั่นหมายความว่า จะทำงานมีประสิทธิภาพเป็นต้น

การเรียนหลักสูตรครูสมาธิ สามารถนำสมาธิไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งก่อให้เกิดผลในด้านต่าง ๆ ดังนี้ การนำผลจากการเรียนสมาธิไปใช้ในชีวิตประจำวัน ทางด้านจิตใจ มีการพัฒนาด้านจิตใจ ทำให้จิตสงบ นอนหลับง่าย ไม่วิตกกังวล ไม่เคร่งเครียด มีความเมตตา ช่วยยับยั้งอารมณ์โกรธ ใจหนักแน่น จิตใจมีความสุขมาก ปลอดภัย สามารถระงับความโกรธ หรือสิ่งที่มากระทบจิตใจ เยือกเย็น ปลอดภัย เบา สบาย มีความจำ และสติปัญญาดีขึ้น คิดอะไรได้รวดเร็วขึ้นและถูกต้อง มีความอดทนต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า ทำให้ร่างกายของแข็งแรงขึ้น การเจริญกรรมเป็นการออกกำลังกาย ทำให้อาพารน้อย สุขภาพร่างกายแข็งแรง ช่วยลดน้ำหนักได้ด้วยการเจริญกรรม สุขภาพไม่ค่อยดี การเจริญกรรม และนั่งสมาธิช่วยให้สุขภาพดีขึ้น เป็นส่วนน้อยที่มีปัญหาเรื่องสุขภาพ ทำให้ครอบครัวมีความสุขสามัคคี มีความอบอุ่น มีความสุข ความเข้าใจกันดีและเห็นใจกันเข้าใจกันมากขึ้น การให้อภัย มีความเมตตาต่อกัน รักใคร่ช่วยเหลือดูแลกัน ไม่มีความขัดแย้ง หรือถ้ามีก็จะลดน้อยลง โดยการใช้เหตุผลในครอบครัว นำความรู้ที่ได้รับ ไปแนะนำคนในครอบครัวและเพื่อนบ้าน ให้ไปเรียนหลักสูตรครูสมาธิ สถาบันพลังจิตตานุภาพต่อไป การนำสมาธิไปใช้ในกิจการงานต่างๆ ได้ดี มีความรอบคอบ มีเหตุผลมากขึ้นพลังจิตที่เกิดจากการทำสมาธิทำให้คนที่อยู่ใกล้หรือลูกค้ารู้สึกดี อยากให้นำหลักสมาธิมาปฏิบัติทุกคน เพราะจะมีความสุขพิเศษ ทำให้เราคิดดี พูดดี ทำให้ค้าขายดี นำไปใช้ในกิจการงานต่าง

ๆ รู้จักความเพียงพอประหยัด มีวินัยในการใช้เงิน การจัดการการใช้จ่ายในครอบครัวดีขึ้น อยู่แบบพอเพียงทางสายกลาง การมาเรียนครูสมาธิทำให้มีกัลยาณมิตรมากขึ้น ทำให้รู้จักการเสียสละมากขึ้น เกิดความสามัคคีในเพื่อนร่วมงาน ได้ประสบการณ์ชีวิต ได้มีเพื่อนหลายคนจากหลากหลายอาชีพ สมาธิช่วยให้สังคมสงบสุข การอ่อนน้อมถ่อมตน ปราศจากปัญหาอาชญากรรม และปัญหาสังคม การเคารพกฎหมายบ้านเมือง มีความรับผิดชอบ รู้จักการให้อภัย และมีเมตตาต่อเพื่อนร่วมโลก ไม่เบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ใช้วิชาสมาธิในการอยู่ร่วมกันในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการปกครอง การบังคับบัญชา ประสานงาน และการปฏิบัติธรรมร่วมกัน

ก. ข้อเสนอแนะ

ก.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

โดยภาพรวม มีข้อเสนอแนะหลายประเด็น สรุปได้ ดังนี้

- 1) รัฐบาลควรบรรจุการเรียนการสอนหลักสูตรครูสมาธิ ในสถาบันการศึกษาของรัฐ เป็นหนึ่งในวิชาหลักของหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับ บทเรียนเกี่ยวกับการปฏิบัติสมาธิทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยเริ่มตั้งแต่ระดับอนุบาล จนถึงชั้นมหาวิทยาลัย
- 2) หน่วยงานของรัฐควรนำหลักสูตรไปอบรม บุคลากร ก่อนที่จะเริ่มทดลองปฏิบัติงานในแต่ละหน่วยงานนั้น ๆ เพื่อเป็นการละลายพฤติกรรมของแต่ละบุคคล มีสติในการทำงาน และใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
- 3) องค์กรสงฆ์ควรนำหลักสูตรครูสมาธิ บรรจุในหลักสูตรการเรียนธรรมศึกษาของพระภิกษุสามเณร จะเป็นประโยชน์ต่อวงการพระสงฆ์อย่างยิ่ง

5.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

- 1) สถาบันพลังจิตตานุภาพ ควรมีหลักสูตรการสอนสมาธินอกสถานที่แก่ประชาชนตามศูนย์ชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ โดยใช้เวลาในการเรียนช่วงระยะเวลาสั้น ๆ 3 วัน แต่ได้ผลดีเพื่อให้ประชาชนได้รู้จักแนวทางการปฏิบัติสมาธิที่ถูกต้อง ตามแนวคำสอนของพระอาจารย์หลวงพ่อวิริยงค์สิรินธโร
- 2) เอกชนควรนำหลักสูตรไปใช้สอนในโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมเกี่ยวกับเครื่องจักรกล จะทำให้พนักงานมีสติ และมีความรอบคอบในการทำงาน ตลอดจนจนถึงความปลอดภัย ทำให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- 3) การสอนสมาธิ และการเผยแผ่การสอนสมาธิทางสื่อออนไลน์ ที่มีรูปแบบการนำเสนอที่น่าสนใจให้ความรู้ในเรื่องสมาธิอย่างถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา

5.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในลักษณะต่อไปนี้

- 1) ควรศึกษาการเปรียบเทียบวิธีการสอนสมาธิในสมัยพุทธกาลกับในสมัยปัจจุบัน เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร
- 2) ควรศึกษาการสอนสมาธิของครูผู้สอนสมาธิ ที่เป็นพระสงฆ์กับฆราวาส มีวิธีการสอนที่ต่างกันอย่างไร
- 3) ควรศึกษาแนวทางการสอนหลักสูตรครูสมาธิ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในองค์กรพระพุทธศาสนาต่อไป

6. เอกสารอ้างอิง

ธนิต อยู่โพธิ์. (2518). *สถิติพื้นฐานสำหรับทุกคน*. กรุงเทพมหานคร: บุญนิธิพุทธจักร.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2549). *พุทธวิธีในการสอน*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิกจำกัด.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุลจิตโต). (2547). *พระพุทธศาสตร์ร่วมสมัย 2*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

**ศึกษาวิเคราะห์วิถีชีวิตของชาวไทโย้ย ที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา
อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร**
**A study of the way of life of Thaiyoy related to Buddhism in Akat Umuoy
District, Sakonnakhon Province**

ภัทธราวุฒิ ปัญจันทรสิงห์
Phattharawut Panchansingh

บุญส่ง ลินธุ์นอก
Bunsong Sinnok

เจษฎา มุลยาพอ
Jesada Munyapo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nong Khai Campus
E-mail: arithat.loes@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (1) ศึกษาความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทโย้ย อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร (2) ศึกษาวิถีชีวิตของชาวไทโย้ย อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร ที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา (3) วิเคราะห์วิถีชีวิตของชาวไทโย้ย อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร ที่มีต่อพระพุทธศาสนา การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์และเอกสารต่างๆ ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ พระภิกษุ ชาวบ้านบ้านอากาศ อำเภออากาศอำนวย วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า

(1) พบว่าชาวไทโย้ย เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประวัติความเป็นมาของการอพยพมาจากบ้านฮ่อมท้าว ประเทศลาว มาตั้งถิ่นฐานอยู่บ้านม่วงริมยาม เมื่อปี พ.ศ. 2390 ในสมัยรัชกาลที่ 2 ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภออากาศอำนวย และอีกส่วนหนึ่งก็ได้อพยพเคลื่อนต่อไปทางทิศตะวันตกของอำเภออากาศอำนวยเข้าไปอยู่ในอำเภอานานิเวศ ปัจจุบันชาวไทโย้ยยังตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอำเภออากาศอำนวย และอำเภอานานิเวศ

(2) การนับถือศาสนาของชาวไทโย้ยนั้นนับถือศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ รวมถึงศาสนาอื่นๆ เช่น ศาสนาผี (ลัทธิบูชา-วิญญาณ) และในขณะเดียวกันก็นำพิธีทางศาสนาและลัทธิความเชื่อที่ตนเคยนับถือมาด้วย เช่น การบ๊ะ เป็นต้น ชาวไทโย้ยมีการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองทั้ง 4 ด้าน คือ 1) ด้านศาสนธรรมคำสอน 2) ด้านศาสนบุคคล 3) ด้านศาสนวัตถุ 4) ด้านศาสนพิธี

(3) พบว่าปัจจุบันสังคมสมัยใหม่ได้แพร่เข้าสู่หมู่บ้าน ทำให้ประเพณีเก่าๆ เริ่มสูญหายไปบ้าง บ้านอากาศยังมีการยึดถือปฏิบัติ เช่น ประเพณีการเกิดที่มีการผูกแขน เป็นต้น ประเพณีทั้งหลายมีการปฏิบัติต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ชาวไทโย้ยนั้นนับถือศาสนาพุทธ ทำให้มีอิทธิพลต่อการรอบการดำเนินชีวิตและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในความเป็นอยู่และเกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม

คำสำคัญ: วิถีชีวิตของชาวไทโย้ย, พระพุทธศาสนา, อำเภออากาศอำนวย, จังหวัดสกลนคร,

Abstract

The purposes of this research were: 1) to study the background of Thaiyoy ethnic groups in Akat Umnouy district, Sakonnakhon province; 2) to study the way of life of Thaiyoy folks related to Buddhism in Akat Umnouy district, Sakonnakhon province; 3) to analyze the way of life of Thaiyoy folks in Akat Umnouy district, Sakonnakhon province towards Buddhism. This research was the qualitative research conducted by collecting the data from the interview and documents. The key informants were the Buddhist monks and the Akat folks in Akat Umnouy district. The data were analyzed by using the descriptive analysis.

The results of the research are found that

1) Thaiyoy folks are the ethnic groups who have the long chronicle of migration from Homtoaw village, the Laos country to be located in Moung Rimyam village in 2390 B.E. In the period of King Rama 2. At the present, this village is in Akat Umnouy district and some migrated to the west of Akat Umnouy district and entered to live in Vanonnivas district. At the present, the Thaiyoy folks are located in the territory of Akat Umnouy district and Vanonnivas.

2) Thaiyoy folks are one tribe who migrate from the left bank of Khong River. The Thaiyoy folks' beliefs were transmitted from Buddhism and Brahmanism including other religions such as the ghost religion (worship cults-spiritualism) and in the same time, the religious rituals and fatalism used to be worshiped such as to take vows etc. Thaiyoy folks nourish Buddhism in order to develop 4 aspects, that is, 1) the aspect of the religious teaching 2) the aspect of the religious personnel, 3) the religious materials and 4) the aspect of the religious rituals.

3) It was found that in the present, the modern society has been widespread into the village, it makes the early tradition begins to be vanished. The Thaiyoy folks' tradition in Akat village is still maintained as practices such as the birth tradition by binding the alms etc. These Thaiyoy folks believe in Buddhism. It plays an influence role on the lifestyles and makes change in living to combine with the way of cultures.

Keywords: the way of Life, Thaiyoy folks, Buddhism, Akat Umnouy district, Sakonnakhon province

1. บทนำ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่กว้างใหญ่ และจากประวัติศาสตร์อันยาวนานไม่มีการติดต่อกับโลกภายนอกเหมือนภาคอื่น เว้นแต่กับชนชาติพันธุ์ต่างๆ ที่มารวมตัวตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกัน กล่าวได้ว่าชาวอีสานเป็นกลุ่มประชากรของประเทศไทยที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจยิ่ง พอจะแบ่งเป็น 4 กลุ่มใหญ่ ดังนี้ (1) กลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว กลุ่มไทย-ลาวหรือที่เรียกว่าชาวอีสานเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด ส่วนใหญ่กระจายอยู่ทั่วไปในตอนบนของภาคเป็นกลุ่มที่สืบทอดวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขงมาแต่โบราณมีตัวอักษรของตัวเอง 2 แบบ คืออักษรไทยน้อย ซึ่งเป็นอักษรสุโขทัยแขนงหนึ่ง และอักษรตัวธรรม ซึ่งได้ต้นแบบอักษรมอญโบราณ มีวรรณกรรมท้องถิ่นของตนเองและยึดมั่นในจารีต ประเพณี ซึ่งดำเนินชีวิตตามฮีตสิบสอง

คลองสิบสี่อันเป็นจารีตแม่บทของผู้คนในภาค กลุ่มไทย-ลาว ประกอบด้วยกลุ่มย่อยๆ คือ กลุ่มไทยลาว ผู้ไท ไทย้อ ไทโย้ยและไทแสก (2) กลุ่มวัฒนธรรมมอญ-เขมร คือกลุ่มที่ใช้ภาษาตระกูลมอญ-เขมร ตั้งภูมิลำเนาอยู่ทางตอนล่างของภาค (3) กลุ่มวัฒนธรรมไทย (ไทยโคราช) เป็นกลุ่มที่ใช้ภาษาไทยภาคกลางเพียงแต่สำเนียงเพี้ยนเหนือเท่านั้น ส่วนใหญ่ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ ชัยภูมิ ขาวอีสานจะเรียกชาวโคราชว่าไทยโคราช หรือไทยเบ็งหรือไทยเต็ง (4) กลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆ ได้แก่ ญวนและกูลา ญวนนั้นชาวอีสานเรียกว่าแกว (ปราณี ตันตยานบุตร, 2550, 21) ซึ่งนางเยาว์ ชาญณรงค์ อธิบายถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือวัฒนธรรม ใน “วัฒนธรรมไทย” ในหนังสือวัฒนธรรมและศาสนา : วัฒนธรรมท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมพื้นบ้านว่า หมู่บ้านของคนไทยเป็นหน่วยทางสังคมที่สามารถพึ่งตนเองได้ มีสิ่งต่างๆ ซึ่งสามารถสนองความต้องการที่จำเป็นแก่ชีวิตของสังคม นิสัยใจคอและขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในหมู่บ้านจะมีหลักมาจากการกลักรกรรมและศาสนา(คติความเชื่อ) จึงเกิดเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งโดยทั่วไปเรียกว่า “วัฒนธรรมท้องถิ่น” หรือ “วัฒนธรรมพื้นบ้าน” ซึ่งจะแตกต่างกันในรายละเอียดของขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อดั้งเดิมที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมา เช่น ท้องถิ่นภาคอีสานมีการผดผี การไหว้ผีปู่ตา ผีฟ้า การผูกเสี่ยว การบายศรีสู่ขวัญ การแห่บั้งไฟ การแข่งเรือ การแห่ผีตาโขน การเป่าแคน การเซิ้ง เป็นต้น (นางเยาว์ ชาญณรงค์, 2549, 62)

ความเชื่อเรื่องภูตผี ชาวไทโย้ยบ้านอากาศมีความเชื่อว่าผีมีจริง ผีที่ชาวไทโย้ยนับถือได้แก่ ผีบรรพบุรุษ เป็นผีประจำตระกูล หมายถึง ผีปู่ย่า ตายาย ที่คอยดูแลรักษาลูกหลานในครอบครัวและผีเรือนเป็นผีประจำครอบครัว ส่วนผีแสก เป็นผีดูแลไร่นาไม่ให้เสียหายจากภัยพิบัติต่างๆ และให้ได้ผลผลิตมากมาย ชาวไทโย้ยบ้านอากาศทำพิธีเช่นสรวงหรือเลี้ยงผีเหล่านี้เสมอ โดยเฉพาะผีตาแสกเพราะถือว่าเป็นนายผลดีในการทำนา เช่นสรวงผีบรรพบุรุษ เมื่ออยู่ดีกินดีมีความอุดมสมบูรณ์ก็ไปวัดอุทิศส่วนกุศลให้ ดังนั้นไม่ว่าชาวไทโย้ยบ้านอากาศจะทำกิจกรรมใดจะไปไหนมาไหนมีความสุขกายสุขใจ จะมีการเซ่นสรวงผีทุกครั้งและจะไม่ประพฤติดปฏิบัติในสิ่งที่เรียกว่าการผดผี ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่สามารถมองเห็น การผดผีอาจเกิดขึ้นได้จากการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ความศีกะนองหรือการผดประเพณีอย่างใดอย่างหนึ่ง (จุมพล วิเชียรศิลป์, 2548, 284)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกทำการศึกษาเรื่อง ศึกษาวิถีชีวิตของชาวไทโย้ย อำเภอบ้านอากาศอำเภอนาย จังหวัดสกลนคร โดยมุ่งทำความเข้าใจมิติคุณค่าประเพณี วัฒนธรรม พิธีกรรม ความเชื่อ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ว่ามีการเปลี่ยนแปลงหรือยังคงอยู่ไปมากน้อยเพียงใดในสภาวะปัจจุบัน เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาและยังคงไว้ซึ่งวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม วิถีชีวิต ความเชื่อของชนเผ่าไทโย้ย ต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- (1) ศึกษาความเป็นมาของชาวไทโย้ย อำเภอบ้านอากาศอำเภอนาย จังหวัดสกลนคร
- (2)) ศึกษาความเชื่อของชาวไทโย้ย อำเภอบ้านอากาศอำเภอนาย จังหวัดสกลนคร ที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา
- (3) วิเคราะห์วิถีชีวิตของชาวไทโย้ย อำเภอบ้านอากาศอำเภอนาย จังหวัดสกลนคร ที่มีต่อพระพุทธศาสนา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวิธีการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก เป็นต้น
2. ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำรา รายงานการวิจัย โดยแยกเป็นรายละเอียด และลงพื้นที่สัมภาษณ์ ประชาชนชาวบ้านไทโย้ยบ้านอากาศอำเภอนาย โดยใช้แบบสัมภาษณ์

ปลายเปิด ดังนี้ 1) ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล เรียบเรียงข้อมูลไว้เป็นหมวดหมู่ 2) แยกแยะและวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3) นำเสนอผลงานการวิจัยโดยใช้วิธีพรรณาวิเคราะห์

4. ผลการวิจัย

ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองของชาวไท้อยู่บ้านอากาศ ตามลักษณะทางสรีรวิทยาหรือกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งชายและหญิงมีรูปร่างสันทนต์ ผิวสองสีค่อนข้างขาวกว่าชาวไทยลาว หรือไทยกลาง เมื่อถูกเรียกว่าไ้อย่างยอมรับด้วยความภาคภูมิใจแสดงให้เห็นว่าชาวไท้อยู่มีความเข้าใจตนเอง ภูมิใจในการที่เป็นชาวไ้อยู่ ซึ่งยังรักษาเอกลักษณ์และคุณลักษณะและคุณลักษณะต่างๆ ของชาติพันธุ์เดิม เช่น ความเป็นอยู่มีธรรมาภิบาล มีความสามัคคีในกลุ่ม เคารพผู้อาวุโส อาชีพหลักของชาวไท้อยู่ คือ การทำนา อาชีพเสริม ได้แก่ การหาปลา เนื่องจากอยู่ใกล้ลำน้ำยม การจักสาน การทอผ้า ซึ่งนอกจากจะเอาไว้ใช้เองแล้ว ปัจจุบันเป็นสินค้าส่งออกไปจำหน่ายทั้งในประเทศและต่างประเทศ ผ้าที่ชาวไท้อยู่ทอขึ้นนี้จัดเป็นผ้าทอที่งดงามมากแสดงให้เห็นว่าชาวไท้อยู่มีความเข้าใจตนเองและภูมิใจในการรักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มตนเองในด้านภาษา วัฒนธรรมความเป็นอยู่และคุณลักษณะที่แสดงออกในกิจวัตรประจำวัน ซึ่งวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาที่ยังคงอยู่

ประเพณีบุญตุง

เป็นประเพณีที่ชาวไท้อยู่ บ้านอากาศถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณกาล 50 ปีย้อนหลัง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 ย้อนหลัง ประเพณีบุญตุงเป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติต่อเนื่องกันเป็นประจำทุกปี หลังจากฤดูกาลเก็บเกี่ยวข้าว ทำไร่ ทำนาเสร็จ เดือนธันวาคม ถึง เดือนเมษายน ในช่วงนี้เป็นช่วงเทศกาลประเพณีบุญตุง ตามแต่โอกาสจะเอื้ออำนวย ส่วนมากจะเริ่มในเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ เพราะเป็นช่วงข้าวใหม่ ปลาใหม่ ปู ปลาอาหารต่างๆ ก็ยังอุดมสมบูรณ์หาได้ง่าย น้ำกินน้ำใช้ตามแหล่งน้ำต่างๆ ก็ยังไม่เหือดแห้ง ซึ่งชาวไท้อยู่บ้านอากาศ เรียกชื่อ งานบุญได้หลายชื่อ เช่น เอาบุญตุง บุญมหาชาติ บุญประจำปี หรือบุญพระเวส ประเพณีบุญตุงจะมีขั้นตอน คือ สมภารวัด (เจ้าอาวาสวัด) พร้อมไวยาวัจกรวัด พุทธศาสนิกชน ชาวคุ้มวัด คุ้มบ้าน จะต้องนัดหมายการประชุมกันส่วนมากจะกำหนด เอาศาลาการเปรียญวัด ครั้นพร้อมเพรียงกันแล้วก็เปิดประชุม ตกลงกันหาฤกษ์ยามดี กำหนดวันรวมบุญ (โฮมบุญ) และกำหนดฉลองบุญ (ฎีกา) ตามกำหนดของวันรวมบุญ

ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไท้อยู่ อำเภอบ้านอากาศ อำนาจ จังหวัดสกลนคร ชาวไท้อยู่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประวัติความเป็นมาของการอพยพมาจากบ้านหอมข้าว ประเทศลาว มีท้าวติวขอยเป็นหัวหน้า พร้อมด้วยท้าวศรีสุราช ท้าวจันทนาม ท้าวนามโคตร มาตั้งถิ่นฐานอยู่บ้านม่วงริมยม โดยมีท้าวศรีสุราช ซึ่งได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นหลวงผลานุกุลเป็นเจ้าเมือง เมื่อปี พ.ศ. 2390 ในสมัยรัชกาลที่ 2 สาเหตุของการอพยพเนื่องจากต้องการแสวงหาพื้นที่ทำมาหากินและอพยพมาด้วยความสมัครใจไม่ได้ถูกกวาดต้อนหรือขับไล่ โดยได้อพยพข้ามแม่น้ำโขงอาศัยแม่น้ำสงคราม และลำน้ำยมตามลำดับ แล้วมาตั้งถิ่นฐานบริเวณที่เรียกว่าบ้านม่วงริมยม ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอบ้านอากาศ อำนาจ และอีกส่วนหนึ่งก็ได้อพยพเคลื่อนต่อไปทางทิศตะวันตกของอำเภอบ้านอากาศ อำนาจเข้าไปอยู่ในอำเภอนวนนิวาส ชาวไ้อยู่เข้ามาอาศัยในบ้านม่วงริมยม ซึ่งเป็นหมู่บ้านตั้งอยู่ระหว่างเขตจังหวัดสกลนครและจังหวัดนครพนม (สาเหตุที่เรียกบ้านม่วงริมยม เพราะมีลำน้ำยมไหลผ่าน) บริเวณนี้เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกมาก จึงทำให้มีราษฎรจากที่อื่นอพยพเข้ามาอาศัยเป็นจำนวนมากขึ้น การอาศัยแม่น้ำเป็นเส้นทางการคมนาคม ปัจจุบันชาวไท้อยู่ยังตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอำเภอบ้านอากาศ อำนาจ และอำเภอนวนนิวาส

กลุ่มชาวไทโย้ยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน มีความเป็นอยู่ในการดำรงชีวิตอย่างมีธรรมาภิบาลและมีระเบียบ มีรูปแบบแนวทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาพูดในกลุ่มของตนและยังมีการเรียนรู้และใช้ภาษาไทยกลาง ภาษาไทยกลางในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น หรือในระบบราชการ ชาวไทโย้ยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ทำให้มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในความเป็นอยู่และเกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ซึ่งชาวไทโย้ยในอากาศอานวยยังคงลักษณะเด่นเป็นเอกลักษณ์และคุณลักษณะต่างๆ ของชาติพันธุ์เดิมที่ได้รับสืบทอดมา ดังนี้ 1. ชาวไทโย้ยมีความเป็นอยู่อย่างมีธรรมาภิบาลและมีระเบียบ 2. ชาวไทโย้ยมีความขยันหมั่นเพียร อดทนในการทำงาน เช่น ทำนา ทำไร่ และการทอผ้าซึ่งปัจจุบันได้รับการส่งเสริมให้มีกลุ่มทอผ้าที่มีฝีมือ จนกลายเป็นสินค้าส่งไปจำหน่ายทั้งในและต่างประเทศในปัจจุบัน 3. ชาวไทโย้ยมีความรักความสามัคคีมีน้ำใจดี เคารพผู้อาวุโสและจะไม่ทะเลาะวิวาทกัน

วิถีชีวิตของชาวไทโย้ย อำเภอบ้านนา จังหวัดสุพรรณบุรี ที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีในแหลมอินโดจีน พวกเขานิยมรับนับถือศาสนาต่างๆ รวมถึงศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ ตามประวัติศาสตร์คนยอมรับนับถือศาสนาทั้งสองตั้งแต่สุโขทัยเป็นราชธานี โดยคนไทยและคนลาวนับถือศาสนาพุทธและพราหมณ์มานานแล้ว ซึ่งชาวไทโย้ยก็เป็นอีกชนเผ่าหนึ่งที่อพยพมาจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง เข้าสู่ดินแดนที่เรียกว่าประเทศไทย จนถึงทุกวันนี้และการนับถือศาสนาของชาวไทโย้ย ก็นำเอาศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ รวมถึงศาสนาอื่นๆ เช่น ศาสนาผี (ลัทธิบูชา - วิญญาณ) มานานแล้ว ซึ่งคนไทย คนลาว คนเดียวสามารถนับถือได้หลายศาสนา ชาวไทโย้ยก็เหมือนกันเป็นชาวพุทธไปวัดทุกวัน และในขณะเดียวกันก็ทำพิธีทางศาสนาและลัทธิความเชื่อที่ตนเคยนับถือมาด้วย เช่น การบิ๊ เป็นต้น จึงแสดงว่าบรรพบุรุษชาวไทโย้ยมีการนำศาสนาที่ตนเคยนับถือมาด้วย จะสังเกตเห็นได้จากการวางแผนสร้างวัด เริ่มแรกท่านก็สร้างวัดกลาง วัดทุ่ง วัดจอมแจ้ง วัดไตรภูมิ วัดศรีโพธิ์เมืองและวัดอุดมรัตนาราม ตามลำดับ ชาวไทโย้ย มีการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองทั้ง 4 ด้าน คือ 1. ด้านศาสนธรรมคำสอน พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามเทศนาว่ากล่าวเผยแผ่พระธรรมคำสอน 2. ด้านศาสนบุคคล ได้แก่ บริษัท 4 ภิกษุ สามเณร อุบาสก - อุบาสิกา รู้หลักคำสอนแล้วได้ปฏิบัติตาม ละชั่วทำดี จิตใจก็เจริญไม่เสื่อมจากความสุข 3. ด้านศาสนวัตถุ ได้แก่ วัดวาอาราม โบสถ์ วิหาร ก็ได้สร้างขึ้นจนพอเพียงขีดหน้าชูตาแก่ผู้ได้เห็น รวมทั้งยังมีพระแก้ว ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่ชาวไทโย้ยนับถือ 4. ด้านศาสนพิธี เช่น การไหว้พระสวดมนต์ การกล่าวคำถวายทาน ก็ได้รับการพัฒนาให้เป็นสากลและเป็นประโยชน์รวมถึงความถูกต้องเหมาะสมมากขึ้น

ปัจจุบันสังคมสมัยใหม่ได้แพร่เข้าสู่หมู่บ้าน ทำให้ประเพณีเก่าๆ เริ่มเสื่อมไปเพราะคนในสังคมมุ่งเน้นในเรื่องของการดำเนินชีวิต การทำมาหากินตามระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตซึ่งเป็นประเพณีของชาวไทโย้ยบ้านอากาศเริ่มจากประเพณีการเกิดที่มีการผูกแขน การบวชที่มีการทำขวัญ การแต่งงานที่มีบายศรี และการตายที่มีการสวดทำบุญแผ่ส่วนกุศลแล้งฝั่งหรือเผาหรือเก็บกระดูก จากข้อมูลที่ได้พบว่าทุกๆ ประเพณีดังกล่าวมีการปฏิบัติต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน เพราะส่วนใหญ่ทำตามประเพณี ส่วนหนึ่งทำแล้วสบายใจและอีกส่วนหนึ่งทำเพื่อความเป็นสิริมงคลต่อชีวิต ชาวไทโย้ยยังมีความเชื่อและนับถือผี สิ่งลึกลับมาเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต อาชีพ สภาพสังคมความเป็นอยู่จึงต้องเคารพบูชา พ่อเจ้าหรือกวนจ้าว จึงมีบทบาทมากในการติดต่อวิญญาณผี ที่ชาวไทโย้ยให้ความเคารพและยึดมั่นว่าช่วยคุ้มครองป้องกันเหตุร้ายต่างๆ ได้ คือศาลเจ้าปู่หรือห่อปู่ตา ผีตาแฮกหรือผีไร่ผืนนา เป็นต้น สิ่งลึกลับเหล่านี้จึงทำให้สังคมของชาวไทโย้ยมีประเพณี กฎเกณฑ์ของสังคมอย่างชัดเจนในพิธีกรรมต่างๆ สำหรับความศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีบทบาทมากเพราะในสังคมชาวไทโย้ย ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ความศรัทธาที่มีต่อศาสนาจึงมีวัด

มากมายอยู่ละแวกใกล้เคียงกัน มีรูปแบบแนวทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาพูดในกลุ่มของตนและยังมีการเรียนรู้และใช้ภาษาไทยลาว ภาษาไทยกลางในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น

5. ข้อเสนอแนะ

5.1 ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการศึกษาไปใช้

จากการศึกษาดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้ศึกษาขอเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการนำผลการศึกษา เรื่องศึกษาวิเคราะห์วิถีชีวิตของชาวไทโย้ย ที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร ไปใช้เพื่อเป็นประโยชน์ ดังนี้

(1) ในการศึกษาเรื่อง วัฒนธรรม ประเพณีของชาวไทโย้ย ผู้ศึกษาพบว่า ประเพณีที่ชาวไทโย้ย ยังคงยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมานั้น ยังเป็นวัฒนธรรม ประเพณี ที่เป็นแบบดั้งเดิมที่ยังไม่มีการเสริม เติม แต่งที่เป็นวัฒนธรรม ประเพณี สมัยใหม่เข้าไป ยังคงเป็นประเพณีไทโย้ยดั้งเดิมขนานแท้ ที่น่าศึกษาค้นคว้า และยังคงสืบทอดมาถึงปัจจุบัน ในขณะที่ชุมชนอื่นหรือที่อื่น มีการผสมผสานหลายๆ ประเพณีเข้ามา แต่ที่นี่ยังมีให้เห็น เช่น ประเพณีบุญตูป บุญประเพณีแข่งเรือ ไหลเรือไฟ บุญเดือนสิบบุญข้าวสาก เป็นต้น

(2) ชาวไทโย้ย รักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มตนได้ดี คือ มีการพูดภาษาไทโย้ยภายในครอบครัวและในหมู่บ้าน และมีประเพณีการเล่นเป็นของตนเอง เช่น พิธีไหลฮ้านบูชาไฟ การละเล่นโย้ย ยกลองเลง เป็นต้น

5.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาครั้งต่อไป

(1) ควรมีการศึกษาในเรื่องวัฒนธรรม ประเพณี ของชาวไทโย้ย ที่มีความสัมพันธ์กับ บุญ ประเพณี ของชาวอีสาน ฮีต 12 คลอง 14

(2) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบวิถีชีวิตของชาวไทโย้ย กับชนเผ่าอื่นในจังหวัดสกลนคร เช่น ชาวภูไท ชาวไทญ้อ ชาวโซ่และกลุ่มลาว ว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันในด้านใดบ้าง

เอกสารอ้างอิง

- จุมพล วิเชียรศิลป์. (2548). *ชนเผ่าไทโย้ย. ใน ประวัติศาสตร์ไทโย้ยบ้านอากาศ*. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- นงเยาว์ ชาญณรงค์. (2549). *วัฒนธรรมไทย. หนังสือวัฒนธรรมและศาสนา : วัฒนธรรมท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมพื้นบ้าน*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2549.
- ปราณี ตันตยานบุตร. (2550). *วัฒนธรรมพื้นบ้าน. ใน ภูมิปัญญาไทยกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน. ภูมิปัญญาไทย : วัฒนธรรมพื้นบ้าน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

ศึกษาการสร้างสามัคคีโดยใช้หลักศีล 5 ของชุมชนหมู่บ้าน

ปรีอคันตะวันออก อำเภอยุซันร์ จังหวัดศรีสะเกษ

A study of harmony creation by using five precepts of Moobaan Pruekhan-

Ta-Wan-Ock, Khukhan District

Si Sa Ket Province

พระครูสังฆรักษ์เอกพันธ์ แพงมาก

Phrakhrusangkharak Akkapan Pangmak

วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Sisaket Buddhist College

E-mail: akkapan21@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดการสร้างสามัคคีในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาบริบทชุมชนของหมู่บ้านปรีอคันตะวันออก และ 3) เพื่อวิเคราะห์แนวทางการสร้างสามัคคีโดยใช้หลักศีล 5 ของหมู่บ้านปรีอคันตะวันออก อำเภอยุซันร์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน ประกอบด้วยเอกสารและเชิงคุณภาพ รวบรวมข้อมูลโดยการวิจัยเอกสาร การวิจัยภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึก มีกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 15 รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า ศีล 5 คือสิ่งที่ทำให้เกิดความเป็นปกติไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นด้วยกายหรือด้วยวาจาเพื่อให้เกิดความปกติเรียบร้อยสงบสุขในสังคม ระวังความเดือดเนื้อร้อนใจทั้งตนเอง และผู้อื่น เป็นข้อฝึกข้อปฏิบัติเบื้องต้นในชีวิตประจำวัน บ้านปรีอคันตะวันออก อำเภอยุซันร์ จังหวัดศรีสะเกษ ได้ดำเนินการพัฒนาชุมชนโดยให้ประชาชนในชุมชนตระหนักตามหลัก คำขวัญ วิสัยทัศน์ และพันธกิจของชุมชน นอกจากนั้นยังมีการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนอนุรักษ์และรักษาซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี ที่มีอยู่ในชุมชน บ้านปรีอคันตะวันออกได้ให้ประชาชนในชุมชนประพฤติตนตามหลักศีล 5 ที่เน้นการพัฒนาชีวิตนำไปสู่การพัฒนาหมู่บ้านให้เกิดความสงบร่มเย็น ทั้งสิ่งแวดล้อมและอาชีพ และก่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชน โดยเน้นย้ำให้ประชาชนในชุมชนมีความเห็นใจซึ่งกันและกัน เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน ลดความเห็นแก่ตัว นึกถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้บ้านปรีอคันตะวันออก จึงเป็นหมู่บ้านต้นแบบที่สร้างความสามัคคีของคนในชุมชนได้โดยใช้หลักศีล 5 ที่เป็นต้นแบบของชุมชนอื่นต่อไปได้

คำสำคัญ: ความสามัคคี, ศีล 5, หมู่บ้านปรีอคันตะวันออก

Abstract

The present research aimed to: 1) study the concept of harmony in Buddhism; 2) study the communal context in Mooban Pruekhan-ta-wan-ock; 3) analyze the process in harmonious promotions conducted by the Five precepts within Mooban Pruekhan-ta-wan-ock, Khukhan district, Sisaket province. The integrated research method complied by the documentary and qualitative assessment has been spelt out in this study. The documentary research, field research as well as the in-depth interview have been used for the data

collection. The fifteen representative samples have been chosen for this research. The findings of the study revealed that the five precepts remain the normality in society, abstaining the people from physical and verbal misconduct for keeping the peace in community, preventing the physical and mental sufferings from oneself and the others, and the five precepts have been the initial principles for practicing in daily life. The motto, vision and mission of the community have been done and realized by the people in order to developing the society in Mooban Pruekhan-ta-wan-ock, Khukhan district, Sisaket province. Moreover, the people in the community have been encouraged to conserve and preserve the traditions within Mooban Pruekhan-ta-wan-ock. In addition, the community have promoted the five precepts for the people based on the developing of life. The said processes have led to the advancement of the village, the peacefulness in environmental and professional mode as well as the harmony in the community. Meanwhile, the mutual sympathy, merciful, reducing of selfishness, realizing the public interest were undertaken by the people in the community. Thus, Mooban Pruekhan-ta-wan-ock are now the prototypical village that establishing the harmony in community based on the five precepts for the other villages.

Keywords: Harmony, five precepts, Mooban Pruekhan-ta-wan-ock.

1. บทนำ

ปัจจุบันเกิดมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และต่อเนื่องทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศข้อมูลข่าวสารต่างๆ ถูกส่งผ่านจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดแนวคิดและพฤติกรรมที่มีการแข่งขันกันมากขึ้น โดยมุ่งเน้นวัตถุนิยมและบริโภคนิยมมากขึ้น ทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมก่อให้เกิดการเห็นแก่ตัวมากขึ้น ขาดคุณธรรม ขาดจริยธรรม ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ในสังคมขึ้นมากมาย เมื่อความเจริญก้าวหน้าในวิชาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ เติบโตขึ้นเท่าใด อัตราการก่ออาชญากรรมก็ยังมีแนวโน้มที่จะเพิ่มจำนวนมากขึ้นตามไปด้วย ปัญหาอาชญากรรมที่ปรากฏตามสื่อต่างๆ เช่น การปล้นฆ่า ชิงทรัพย์ข่มขืน กระทำชำเราเด็ก ฯลฯ สะท้อนให้เห็นความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม ขาดการศึกษา และอบรมทางด้านจิตใจที่ดีจึงก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมได้โดยง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเยาวชน ซึ่งเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อมีความอ่อนไหวสูง ขาดความสุขุมรอบคอบ การตัดสินใจขาดการไตร่ตรองที่ดี ขาดสติ การที่บุคคลไม่สามารถประพฤติปฏิบัติศีล ๕ ได้ก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมา และกระทบต่อสังคมโดยรวมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอยู่ร่วมกัน ปฏิเสธไม่ได้ที่จะต้องมีการกระทบกระทั่งกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่เกิดกับเยาวชน การกระทำความผิดประชาชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอขุขันธ์ในปัจจุบัน นับเป็นปัญหาหนึ่งที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความผาสุกสงบของสังคมโดยรวม บ้านปรือคันตะวันออก เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่เคยประสบปัญหาการขาดการดำเนินชีวิตตามหลักศีล 5 ทำให้เกิดปัญหาภายในชุมชน เช่น การขโมยสิ่งของ การทำร้ายร่างกาย การบิดเบือน และการแพร่หลายของสิ่งเสพติดหลายชนิด เป็นต้น กลายเป็นสังคมที่มีความสุขน้อย จนนำไปสู่ความขัดแย้ง ต่อมา จึงได้มีพลังของทุกภาคส่วนรณรงค์ด้วย

การสร้างสามัคคีให้เกิดในชุมชนโดยใช้หลักศีล 5 ทางพระพุทธศาสนา จนได้รับรางวัลหมู่บ้านรักษาศีล 5 ตำบลระดับประเทศ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาแนวความคิดการสร้างสามัคคีในพระพุทธศาสนา
- 2.2 เพื่อศึกษาบริบทชุมชนของหมู่บ้านปรีดคันตะวันออก
- 2.3 เพื่อวิเคราะห์แนวทางการสร้างสามัคคีโดยใช้หลักศีล 5 ของหมู่บ้าน ปรีดคันตะวันออก อำเภอยะรัง จังหวัดศรีสะเกษ

4. วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในอำเภอยะรัง ได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

4.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก เนื่องจากการศึกษานี้เป็นการออกสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องจึงกำหนดผู้ให้ข้อมูล ดังต่อไปนี้พระสงฆ์ จำนวน 3 รูป, นักปราชญ์ชุมชน จำนวน 3 คน, ผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน, ข้าราชการผู้เกี่ยวข้อง จำนวน 3 คน, ชาวบ้านผู้เกี่ยวข้อง จำนวน 3 คน

4.2 เครื่องมือที่ใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการออกแบบสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบแล้วจึงนำไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักได้ตอบตามแบบสัมภาษณ์

1) แบบสอบถาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากพระสงฆ์ นักปราชญ์ชุมชน ผู้นำชุมชน ข้าราชการผู้เกี่ยวข้อง และชาวบ้านผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลในด้านกระบวนการสร้างสามัคคีโดยใช้หลักศีล 5 ของหมู่บ้านปรีดคันตะวันออก อำเภอยะรัง จังหวัดศรีสะเกษ

2) การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interviews) สำหรับพระสงฆ์ นักปราชญ์ชุมชน ผู้นำชุมชน ข้าราชการผู้เกี่ยวข้อง และชาวบ้านผู้เกี่ยวข้องเพื่อศึกษากระบวนการสร้างสามัคคีโดยใช้หลักศีล 5 ของหมู่บ้านปรีดคันตะวันออก อำเภอยะรัง จังหวัดศรีสะเกษ

4.3 การรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ขอให้บัณฑิตศึกษาออกหนังสือไปยังผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อขอสัมภาษณ์ เมื่อได้รับการตอบรับแล้วจึงนัดวันเวลาเพื่อขอสัมภาษณ์ และผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลมาแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการแยกแยะตามหมวด แล้วสังเคราะห์ข้อมูล เสร็จแล้วจึงนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์

4.5 การเขียนรายงานวิจัย เมื่อทำการสังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจึงนำมาเขียนเป็นรายงานวิจัยและสรุปรายงานวิจัย

5. สรุปผลการวิจัย

5.1 แนวคิดการสร้างสามัคคีในพระพุทธศาสนา

ความสามัคคีจัดเป็นหลักธรรมหรือหลักปฏิบัติสากลของสังคมมนุษย์ทั่วโลกเพราะหากชนชาติใดมีความสามัคคีกัน ปัญหาต่างๆ ความขัดแย้ง ความเสื่อมโทรมด้านต่างๆ ในสังคมนั้นๆ ก็ย่อมจะมีน้อยหรือไม่มีเลย ทั้งนี้เพราะการแสดงออกซึ่งการร่วมแรงร่วมใจกัน เพื่อปฏิบัติงานให้สำเร็จ จุลล่งอย่างมีประสิทธิภาพ ความสามัคคีต้องอาศัยความอดทน เสียสละความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และตระหนักในปัญหาร่วมกัน ทั้งนี้จะต้องมีการทำงานร่วมกันบ่อยๆ จะเห็นผลดีของการร่วมมือมากกว่าการแยกทำอะไรอยู่เพียงลำพัง ความ

สามัคคีจะก่อให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียวกัน และสามารถปฏิบัติงานทุกอย่างได้สำเร็จ ฉะนั้นการมีความเข้าใจถึงความหมาย ลักษณะ และประเภทของความสามัคคีนั้น จึงนับว่ามีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งของสังคมมนุษย์ในปัจจุบันที่ประสบกับสภาวะปัญหาต่างๆ ทั้งดีและไม่ดี เมื่อมีความเข้าใจในคำสอนเรื่องสามัคคีธรรมเป็นอย่างดีและถูกต้องแล้ว การพัฒนาสังคม ประเทศชาติไปสู่ความเจริญ ความสงบร่มเย็นก็เป็นเรื่องที่ทำได้ง่ายและเกิดผลของการพัฒนาได้ดี ดังนั้นพึงทำความเข้าใจถึงความหมาย ลักษณะ องค์ประกอบ และจุดมุ่งหมายของความสำคัญของสามัคคีธรรม ดังนี้

5.3 ศีล 5 ในพระพุทธศาสนา

1) ความหมายของ คำว่า ศีล (Morality)

“ศีล” (Morality) ตามความหมายในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ “ศีล” หมายถึง การปฏิบัติของภิกษุที่มีความสำรวมในโอวาทปาฏิโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจระ และโคจรเห็นภัยในโทษทั้งหลาย แม้มีประมาณเล็กน้อยสมათานอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ความสำรวม ความระวัง ความไม่ก้าวล่วง ในสิกขาบททั้งหลาย ซึ่งหมายถึงการสำรวมกาย วาจา ใจ (ขุ.มหา. (ไทย) 21/197/574) และในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ พระสารีบุตรก็ได้ให้ความหมายเอาไว้ว่า ศีลเป็นที่ตั้ง เป็นเบื้องต้น เป็นเครื่องประพฤติ ความสำรวม เป็นความระวัง เป็นปากเป็นประธาน แห่งความถึงพร้อมแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย นี้เรียกว่า อธิศีลสิกขา (ขุ.มหา. (ไทย) 21/52/181)

2) องค์ประกอบของศีล 5

มนุษย์ทุกคนในโลกล้วนแต่ต้องการความสุข ไม่ต้องการความทุกข์ คือ รักสุขเกลียดทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น แต่การดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายที่ต้องการนั้น คนทั้งหลายมีวิธีการดำเนินชีวิต ไปตามแนวหรือวิถีทางที่ตนคิดเห็นว่าถูกต้อง บางคนดำเนินชีวิตด้วยการเบียดเบียนตน คือ การทำตนให้ลำบากเดือดร้อนด้วยการกระทำของตน เช่น การดื่มน้ำเมาและเสพสิ่งเสพติด ให้โทษ เป็นต้น บางคนดำเนินชีวิตคนอื่นหรือสัตว์อื่นให้เดือดร้อน ลำบากเช่น ลักขโมย ฉ้อโกง ปล้นเขาเลี้ยงชีพ เป็นต้น หรือหากินด้วยการเบียดเบียนคนอื่น สัตว์อื่น บางคนดำเนินชีวิตด้วยการเบียดเบียนทั้งตนเอง และผู้อื่น การดำเนินชีวิตประเภทนี้ ทางพระพุทธศาสนาถือว่า เป็นการดำเนินชีวิตที่ไม่ประเสริฐ เพราะเป็นการกระทำตน และสังคมส่วนรวมให้เดือดร้อน ส่วนการดำเนินชีวิตด้วยการไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น โดยดำเนินชีวิตไปตามหลักศีลธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนไว้ เชื่อว่าการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐเพราะเป็นไปเพื่อทำตนเอง และสังคมให้สงบสุข (พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), 2538 : 17) ดังนั้น ในการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาก็คือ การยึดหลักของมนุษย์ธรรมให้มั่นคง คือ ศีล 5 หรือ เรียกว่า เบญจศีล หมายถึง เจตนา หรือความตั้งใจงดเว้นจากความชั่วทางกาย วาจา เรียกกันโดยทั่วไปว่า ศีล 5 เรียกตามบทบัญญัติว่า “สิกขาบท 5” (ไสว มาลาทอง, ม.ป.พ.: 119) ซึ่งมีองค์ประกอบของศีล 5 ประการ คือ 1) ปาณาติบาต เว้นจากการฆ่าสัตว์ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535: 53) 2) อทินนาทาน เว้นจากการลักทรัพย์ 3) กาเมสุมิฉฉาจารา เว้นจากการประพฤติผิดในกาม 4) มุสาวาทา เว้นจากการพูดเท็จ 5) สุราเมรัย เว้นจากการดื่มน้ำเมา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 772)

ศีล 5 คือ สิ่งที่ทำให้เกิดความเป็นปกติ ข้องตเว้นจากบาปทั้งหลายทั้งปวง สำรวม อดทนอดกลั้น ต่อโลภะ โทสะ โมหะ ไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นด้วยกาย หรือด้วยวาจา เพื่อให้เกิดความปกติ เรียกร้อย สงบสุขในสังคม ระวังความเดือดร้อนใจทั้งตนเองและผู้อื่น เป็นข้อฝึกข้อปฏิบัติเบื้องต้นในชีวิตประจำวันสำหรับฆราวาสเพื่อควบคุมความประพฤติทางกาย วาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม สงบ และเป็นฐานปฏิบัติธรรมในขั้นสูงต่อไป

5.3 แนวทางการสร้างความสามัคคีโดยใช้หลักศีล 5 ของหมู่บ้านปรือคันตะวันออก อำเภออุซัน จังหวัดศรีสะเกษ

ชาวบ้านปรือคันตะวันออก อำเภออุซัน จังหวัดศรีสะเกษ ได้ปฏิบัติตามหลักของศีล 5 ตามหลักพระพุทธศาสนานั้นทำให้มีการทำตามกฎระเบียบ กติกา กฎหมาย วัฒนธรรมประเพณีอย่างเข้มแข็งมากขึ้น ผลของการปฏิบัติก่อให้เกิดสันติสุขในสังคม ทำให้บุคคลมีความเป็นปกติทางด้านกายและวาจาเป็นการขัดเกลาจิตใจให้เบาบางและให้มีมนุษยธรรมเมื่อประพฤติปฏิบัติจะเป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติเจริญก้าวหน้า ปลอดภัย ปลอดภัย เพิ่มพูนความดีงามแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติตาม ในส่วนการขับเคลื่อนการสร้างความสามัคคีตามหลักของศีล 5 นั้น พระสงฆ์ร่วมกับผู้นำหมู่บ้าน ส่วนราชการ ให้ความรู้และเป็นแบบอย่างในการประพฤติตน เผยแพร่ไปในระดับครอบครัว ชุมชน โรงเรียน ส่วนราชการ และระดับวัด ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมสำคัญในการขับเคลื่อนให้ดำเนินไปอย่างเต็มที่ โดยมีรูปแบบการสร้างความสามัคคีตามหลักของศีล 2 ประการคือ การไม่ล่วงละเมิดกติกาของสังคม และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสังคม

บ้านปรือคันตะวันออก อำเภออุซัน จังหวัดศรีสะเกษ มีแนวทางการสร้างความสามัคคีด้วยหลักศีล 5 ดังนี้ 1) มีจิตสำนึกในการไม่เบียดเบียนทำร้ายกันและกัน ไม่ลักขโมย ยึดมั่นในคู่ครอง พุดจริง มีสติปัญญาในการดำเนินชีวิต และได้แสดงออกถึงความรับผิดชอบ มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สังคม ถิ่นกำเนิดของตนเอง ด้วยการสร้างความรักความสามัคคี ความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข 2) มีความรักความเข้าใจ เคารพในความคิดเห็นของกันและกัน มีความเอื้อเฟื้อ เป็นสังคมเครือญาติ และมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน 3) มองเห็นคุณค่าและประโยชน์ในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข 4) มีความตระหนัก รักปกป้อง เชิดชูสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งจะส่งผลให้ประเทศชาติมีความมั่นคงยั่งยืน

6. อภิปรายผล

ในการศึกษาการสร้างความสามัคคีโดยใช้หลักศีล 5 ของหมู่บ้านปรือคันตะวันออก อำเภออุซัน จังหวัดศรีสะเกษ ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ว่าผลของการสร้างความสามัคคีโดยใช้หลักศีล 5 ของชุมชนบ้านปรือคันตะวันออก อำเภออุซัน จังหวัดศรีสะเกษ โดยอาศัยเครื่องมือและอุปกรณ์ที่หลากหลาย เช่น บุคคลที่เกี่ยวข้อง เอกสาร อุปกรณ์ แบบสัมภาษณ์ เป็นต้น เพื่อนำเอาองค์ความรู้ใหม่เข้ามาปรับปรุงรูปแบบและวิธีการสร้างความสามัคคีให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จึงทำให้ทราบถึงปัญหาและความต้องการของสังคมพอสรุปได้ดังนี้

1. ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติตามหลักของศีล 5 เป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการสร้างความสามัคคีของหมู่คณะซึ่งเป็นการแสดงออกซึ่งการร่วมแรงร่วมใจกันเพื่อปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ ความสามัคคีต้องอาศัยความอดทน เสียสละความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และตระหนักในปัญหาร่วมกัน ทั้งนี้จะต้องมีการทำงานร่วมกันบ่อยๆ จนเป็นผลดีของการร่วมมือมากกว่าการแยกทำอะไรอยู่เพียงคนเดียว ความสามัคคีจะก่อให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียวกันและก็สามารถปฏิบัติงานทุกอย่างได้สำเร็จ การร่วมมือร่วมใจกันในการทำงานเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งในหมู่คณะ มีความพร้อมในด้านของการกระทำ ความคิด รู้ดี รู้ชั่วในสิ่งต่างๆ โดยมีการแบ่งภาระหน้าที่ตามความรับผิดชอบ เกิดความสามัคคีปรองดองกันฉันทัพันธ์ ทำให้สังคมเกิดความเจริญรุ่งเรืองในด้านต่างๆ

2. หลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท จากการศึกษาพบว่า หลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีประกอบด้วย หลักสังคหวัตถุ 4 ประการ ได้แก่การให้ปัน การ

เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่สิ่งของของตนแก่บุคคลอื่น การมีวาจาเป็นที่รัก การประพฤติตนเป็นประโยชน์ ความมีตนเสมอต้นเสมอปลาย เพื่อเป็นประโยชน์ในการเกื้อกูลกันของบุคคลในสังคมหลักสาราณียธรรม 6 ประการ อันได้แก่ จะต้องมีความเมตตา ใจดี มีเมตตา จิตดี มีเมตตาตามโนกรรม การรู้จักแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ต้องมีศีล และจะต้องมีความเห็นที่ตรงตามสมควรเหมือนกับผู้อื่น โดยสะท้อนให้เห็นถึงความรักใคร่ ความระลึกนึกถึงกันด้วยหลักอปริหานิยธรรมทั้ง 7 ประการ ดังนั้น ความสามัคคีจึงเป็นเครื่องบ่งบอกได้ว่า เมื่อสังคมมีความสามัคคี ความเสื่อม ความวุ่นวายต่างๆ ในทางสังคมก็ไม่เกิดขึ้นอย่างแน่นอน เป็นความสัมพันธ์กันของบุคคลที่กระทำด้วยคุณธรรม ก่อให้เกิดผล คือ สันติสุขในการอยู่ร่วมกัน เคารพเกื้อกูลกัน สร้างความไพบูรณ์แก่สังคม อำนวยความสะดวกแก่กัน ทำให้เกิดความสามัคคี และสันติภาพร่วมกัน

3. หมู่บ้านปรือคันตะวันออกนั้น ชาวบ้านต่างได้ปฏิบัติหลักคำสอนและหลักปฏิบัติในระดับศีล 5 เป็นระบบควบคุมชีวิตด้านนอกเกี่ยวกับการแสดงออกทางกายและวาจา โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันการดำเนินกิจการต่าง ๆ ของชุมชน การจัดสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมให้เรียบร้อยและเกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ด้วยดีของชุมชนนั้น และแก่ความผาสุกแห่งสมาชิกทั้งปวงของชุมชนอันจะเอื้ออำนวยให้ทุกคนสามารถบำเพ็ญกิจกรรมที่พึงทำยิ่งขึ้น เพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตตามความตกลงนับถือของพวกตน หรือเพื่อเข้าถึงประโยชน์และความดีงามสูงสุดตามอุดมการณ์ของชุมชนนั้น ตลอดจนเกื้อกูลแก่การที่ชุมชนนั้นจะเผยแพร่อุดมการณ์ กิจการและประโยชน์สุข ความดีงามของตนให้เผยแพร่ขยายกว้างออกไป ดังนั้น หลักคำสอนเรื่องศีล 5 ในพระพุทธศาสนาจึงสอนให้มนุษย์มีความสามัคคีและความเพียรพยายามในการรักษาศีลและมีความพยายามในการทำความดีและหมั่นชำระจิตใจให้บริสุทธิ์อยู่เสมอในการที่จะละความชั่ว ส่วนการรักษาศีลมีอานิสงส์ในการรักษาศีลทั้งต่อตนเองและสังคมโดยรวมนั้นส่งผลดีให้เกิดความเป็นอยู่ที่สงบเรียบร้อยมีความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต ฉะนั้น ความสามัคคีจึงเป็นรากฐานในการดำเนินแก้ไขปัญหาความแตกแยก ความขัดแย้งและความรุนแรงในสังคมไทยในยุคปัจจุบันได้อย่างดีเยี่ยม

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1) ในแง่ของการศึกษา ควรจัดให้มีการจัดกิจกรรมในด้านความสามัคคีในโรงเรียน โดยเริ่มตั้งแต่อนุบาลเป็นต้นไป ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายที่ชัดเจนให้เรียนรู้เกี่ยวกับความสามัคคีให้มากขึ้น อีกทั้งการบูรณาการให้รู้ถึงวิถีชีวิต ค่านิยม ประเพณีวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น และให้มีประสบการณ์ในเรื่องความสามัคคีและเอื้ออาทร

2) ควรส่งเสริมและสนับสนุนด้านงบประมาณและวิทยาการความรู้ต่าง ๆ อันเป็นสาระที่สามารถนำความสามัคคีและเอื้ออาทรไปใช้ในชีวิตได้จริง และเป็นประโยชน์ต่อตัวเอง ต่อสังคม และต่อโลก

3) ควรเน้นให้ประชาชนชาวไทยได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความสามัคคีและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันระหว่างคนไทยผู้นับถือพระพุทธศาสนาและผู้นับถือศาสนาอื่น มีศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม เป็นต้น เช่น กิจกรรมเชิงวัฒนธรรม กิจกรรมเชิงท่องเที่ยวอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

4) ควรปลูกฝังให้เยาวชนทุกเพศวัยในทุกระดับให้เกิดความสามัคคีและเอื้ออาทรต่อกัน โดยจัดกิจกรรมร่วมกันทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อสร้างเสริมความสามัคคี

7.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการแก้ปัญหาการแตกความสามัคคีตามหลักพระพุทธศาสนา
เถรวาท
2. ควรศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการสร้างความสมานฉันท์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทใน
สังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

- พระเทพวิสุทธิกวี. (พิจิตร ชีตวนโณ). (2538). *การพัฒนาจิต*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สภาการศึกษา
มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *พุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัย. 2535. *มงคลตถทีปนี แปล เล่ม 2*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย
วิทยาลัย.
- ไสว มาลาทอง. (2542). *การศึกษจริยธรรม สำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา นักบริหาร นักปกครองและ
ประชาชนผู้สนใจทั่วไป*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

วิเคราะห์การสอนสมาธิของพระราชสังวรญาณ (พุทธ ฐานิโย)

An Analytical Study of Meditation Teaching of

Phrarajasaṃvaraṇiṇa (Puth Thāniyo)

พระมหาเข็มทอง ตนต์ิปาโล

Phramahakhemthong Tantipalo

สมชาย หานนท์

Somchai Hanon

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาสงฆ์เลย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Loei Buddhist Collage

E-mail: nunhanon@gmail.com, puntha5@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวิเคราะห์การสอนสมาธิของพระราชสังวรญาณ (พุทธ ฐานิโย) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ประเด็นจากการสอนสมาธิในพระพุทธานุสาสนา เพื่อสรุปเป็นแนวทางปฏิบัติต่อไป ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ สรุปผลการวิจัยว่า สมาธิ หมายถึง การมีจิตตั้งมั่นในอารมณ์เดียว ในทางกุศล มีปัญญารู้เข้าใจสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง ที่ควรคู่แก่การใช้งาน สมาธิมี 3 ระดับ คือ ขณิกสมาธิ เป็นสมาธิขั้นต้นสำหรับบุคคลทำงานปกติทั่วไป อุปจารสมาธิ สมาธิสามารถระงับนิวรณ์ 5 ได้ และอัปปนาสมาธิ เป็นสมาธิระดับสูงสุด การสอนสมาธิของพระราชสังวรญาณ (พุทธ ฐานิโย) มี 2 แบบ คือ สมถภาวนา เป็นการฝึกจิตให้สงบจนตั้งมั่นเป็นสมาธิ และวิปัสสนาภาวนา เป็นวิธีปฏิบัติในการฝึกฝนทางปัญญาเพื่อเกิดความรู้แจ้งในรูปนามโดยความเป็นไตรลักษณ์ การปฏิบัติสมาธิ เป็นวิธีการที่จะขัดเกลากิจใจของมนุษย์ให้เข้มแข็งและเหมาะแก่การทำงานทุกอย่าง เป้าหมายของการฝึกสมาธิพระราชสังวรญาณ (พุทธ ฐานิโย) มี 2 ประการ คือ เป้าหมายหลักหรือเป้าหมายสูงสุดของการฝึกสมาธิ คือ ความหลุดพ้นโดยเจโตวิมุตติ (หลุดพ้นทางจิต) และปัญญาวิมุตติ (หลุดพ้นด้านปัญญา) โดยที่เจโตวิมุตติเป็นผลจากสมถภาวนา และปัญญาวิมุตติเป็นผลจากวิปัสสนาภาวนา ส่วนเป้าหมายรองที่ให้ความสำคัญในเรื่อง คือ การนำสมาธิไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาต่างๆ ในชีวิตประจำวัน เช่น พัฒนาด้านจิตใจ สุขภาพกาย พฤติกรรม และเสริมสร้างด้านปัญญาให้รู้เท่าทัน

คำสำคัญ: การสอน, การสอนสมาธิ, พระราชสังวรญาณ (พุทธ ฐานิโย)

Abstract

This article aim was to study the meditation teaching of Phrarajasaṃvaraṇiṇa (Puth Thāniyo) by implementing an analysis, and give the way of practicing. This research was qualitative research made from the study of all collected documentaries. A result of this study was found that Samadhi means mind concentrating on one wholesome emotion with wisdom to understand things as they really are. This concentration was proper to be used at work. Samadhi was divided into three levels. The first was momentary concentration (*Khanika-samādhī*), a basic concentration as seen in common men for their life to do work.

The second was neighborhood concentration (*upacara-samādhī*), higher concentration to cease five hindrances. The third was attainment concentration (*appana-samādhī*), the highest concentration. The developing of concentration covered two types: concentration Development (*samatha-bhāvanā*) to make mind peaceful and concentrated and Insight Development (*vipassana-bhāvanā*) to grow wisdom to learn a form and mind as Three Characteristics. Thus, to develop concentration was a way to train human mind. The goal of his developing meditation to applied in daily life. The first was the major or highest purpose of developing concentration, i.e. freedom including: Mental freedom (*ceto-vimutti*), and Freedom by wisdom (*paññā-vimutti*). The first came from practicing Samatha and the second came from practicing Vipassanā. The other purpose of developing concentration stressed on using the concentration to develop various aspects in the daily life. There was the daily use of concentration in many aspects : mental development, development of a body, behavior, wisdom, and societies.

Keywords: teaching, meditation teaching, Phrarajasamvaraṇiṇa (Puth Thāniyo)

1. บทนำ

“สมาธิ” เป็นคำเรียกกันติดปากมาแต่เดิม (พระพุทธโฆสะเถระ, 2548) แม้ในครั้งพุทธกาลเอง พระพุทธองค์ก็ได้ตรัสแสดงไว้หลายแห่ง ทั้งในแง่ของหลักการ วิธีการ และผลที่ได้จากสมาธิ เพื่อให้เหล่าพระสาวก พุทธบริษัทในครั้งนั้น ได้นำไปใช้อย่างถูกต้องที่เรียกว่าจิตมี “สัมมาสมาธิ” เพื่อใช้เป็นแนวทางก่อนเข้าสู่ภาคปฏิบัติจริงต่อไป เบื้องต้นควรรู้ถึงความหมายของสมาธิ ระดับของสมาธิ ศัตรูของสมาธิ ลักษณะของจิตที่เป็นสมาธิ ความมุ่งหมายและประโยชน์ของสมาธิ (มองอย่างทั่วไป) ความมุ่งหมายและประโยชน์ของสมาธิ (สรุปตามประเภทของสมาธิภาวนา) ความมุ่งหมายและประโยชน์ของสมาธิ (ในแง่ช่วยป้องกันความชั่วช้า) วิธีเจริญสมาธิ 1) การเจริญสมาธิแบบธรรมดาพาไปเอง 2) การเจริญสมาธิตามหลักอิทธิบาท 3) การเจริญสมาธิอย่างสามัญ/สมาธิโดยใช้สติเป็นตัวนำ) การเจริญสมาธิอย่างเป็นแบบแผน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551) นอกจากนั้นแล้ว “สมาธิ” ยังเป็นประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันของคนเราได้เป็นอย่างดี คือ คนฝึกทำสมาธิ จะทำงานได้ดีกว่าคนปกติทั่วไปที่ไม่เคยฝึกเลย โดยสมาธิทำให้จิตใจผ่องใสประกอบกิจการงานได้ราบรื่นและคิดอะไรก็รวดเร็วทะลุปรุโปร่ง เพราะวาระดับจิตใจได้ถูกฝึกมาให้มีความนิ่งจากการเป็นสมาธิ ย่อมมีพลังกว่าระดับจิตใจที่ไม่มีสมาธิ เมื่อจิตเป็นสมาธิจะคิดทำอะไรย่อมทำได้ดี และได้เร็วกว่าปกติ (เจริญ ช่วงชิต, 2558) ตามหลักการในพระพุทธศาสนา สมาธิอาศัยจิตอยู่และทำให้จิตตั้งมั่นไม่ซัดส่าย เพราะธรรมชาติของจิตไม่นิ่ง เมื่อสมาธิเกิดขึ้นเท่านั้น จิตจึงจะสงบ แต่การที่จะให้สมาธิเกิดก็ต้องมีการฝึกจิตให้ตั้งมั่นอยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จนจิตตั้งมั่นแนบแน่นสนิทอยู่ในอารมณ์เดียว หรือความมีอารมณ์เป็นอันเดียว ความตั้งมั่นหรือความแน่วแน่ของจิตนี้ที่เรียกว่า “สมาธิ” (ช.ธ. (ไทย) 25/33-34/35)

ในปัจจุบัน การสอนสมาธิ พบว่า มีปัญหาที่ซับซ้อนมากกันเกิดจากกระบวนการฝึกสมาธิที่ไม่ชัดเจนของพุทธบริษัทโดยเฉพาะในด้านสมณะภาวนา เช่น เมื่อจิตเป็นสมาธิจะรู้ได้อย่างไรว่าอยู่ในระดับใด ฌณิกสมาธิ อุปจารสมาธิหรืออัปปนาสมาธิ ใครควรจะให้คำปรึกษาแนะนำที่ถูกต้องและเป็นสัมมาสมาธิ และจะดำเนินการทางจิตศึกษาโดยวิธีการอย่างไร เป็นต้น เพราะถ้าผู้ฝึกสมณะภาวนาฝึกผิดทางก็จะตกเป็น

เครื่องมือของมิจาสมาธิและนำไปใช้ในทางที่ไม่ถูกต้อง อีกทั้งเป็นโทษต่อตนและคนอื่น จนกลายเป็นสอนสมาธิแบบผิดๆ ทำให้พระพุทธศาสนาเปลี่ยนเป็นสำนักต่างๆ มากมายในปัจจุบัน เพราะสอนไม่ตรงกับหลักในพระไตรปิฎกและไม่เคยปฏิบัติได้จริงนั่นเอง ซึ่งเป็นภัยมากในด้านของปฏิบัติศีลธรรมที่อาจจะเสื่อมไปได้ เนื่องจากผู้ปฏิบัติมีจิตคลาดเคลื่อนจากหลักปริยัติศีลธรรม ปฏิบัติศีลธรรม และผลคือปฏิเวธศีลธรรมจะเกิดได้อย่างไร

พระราชสังวรญาณ (พุธ ฐานิโย) เป็นพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบอีกรูปหนึ่งที่ยังสอนสมาธิแก่พุทธบริษัททั้งฝ่าย โดยมีหลักการสอนสมาธิตามลำดับ ดังนี้ 1) ให้ผู้ปฏิบัติสมาธิเจริญหรือกำหนดจิตในวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อทำให้จิตมีสมาธิ เช่น จะกำหนดลมหายใจเข้าว่า “พุท” และลมหายใจออกว่า “โธ” ก็ได้ หรือจะกำหนดวิธีการอื่นๆ แทนก็ได้เช่นกัน เช่น จะกำหนดท้องพอง-ยุบ ก็ได้ 2) ให้แบ่งจิตออกเป็น 2 ภาค คือ จิตที่ปริกรรมดวงหนึ่งและจิตที่คอยรู้หรือจิตผู้รู้อีกดวงหนึ่ง 3) ให้กำหนดจิตพร้อมกับคำปริกรรมจนกว่าจิตจะสงบเป็นสมาธิรวมลงเป็นอุภาสมาธิและอัปนาสมาธิ แม้เพียงครั้งหนึ่งก็ยิ่งดี 4) หากจิตเผลอสติไปจากคำปริกรรม เช่น นึกถึงความปวดของขา แขน เป็นต้น ก็ให้รีบใช้สตินำเอาจิตกลับคืนมาสู่คำปริกรรมอีก ทำไปเรื่อยๆ อย่างนี้ จนกว่าจิตจะสงบระงับจากนิวรณ์ธรรม 5 มีความรัก ความซึ้ง เป็นต้น 5) เมื่อจิตสงบเป็นสมาธิขั้นใดขั้นหนึ่งดังกล่าแล้ว (หลวงพ่อดุสิต ฐานิโย 014 จิตเพ่งจิต, 2560) ก็ให้ผู้ปฏิบัติยกจิตที่สงบนั้นขึ้นสู่การพิจารณาไตรลักษณ์ 3 คือ อนิจจัง ความไม่เที่ยง ทุกขัง ความเป็นทุกข์หรือทนได้ยาก และอนัตตา ความไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา ทั้งนี้ ในขั้นตอนสุดท้ายนี้ จิตของผู้ปฏิบัติจะเข้าสู่วิปัสสนาภาวนาได้โดยอัตโนมัติ หากปฏิบัติจนเกิดวิเวกความชำนาญต่อเนื่อง (พระราชสังวรญาณ, 2554)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งที่จะศึกษาวิเคราะห์การสอนสมาธิตามแนวทางปฏิบัติของพระราชสังวรญาณ (พุทธ ฐานิโย) ซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่มีแบบอย่างในการปฏิบัติตรงหลักมากที่สุดในการสอนสมาธิในยุคร่วมสมัยปัจจุบัน แม้ว่าท่านจะละสังขารไปแล้วก็ตาม แต่การสอนสมาธิยังคงปรากฏชัดเจนให้ประจักษ์มาจนทุกวันนี้ เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อผู้ศึกษาและปฏิบัติในด้านจิตสิกขาหรือสมณะภาวนาสืบต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- (1) เพื่อศึกษาการสอนสมาธิในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- (2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การสอนสมาธิของพระราชสังวรญาณ (พุทธ ฐานิโย)

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยโดยใช้วิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ดังต่อไปนี้

3.1 ศึกษาค้นคว้าเรียบเรียงเรื่องการสอนสมาธิในพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกาเป็นข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) เนื้อหาบางส่วนที่เป็นรายละเอียด นำข้อมูลมาจาก หนังสือ เอกสารและงานวิจัยเชิงวิชาการที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหางานวิจัย อันเป็นข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources)

3.2 ศึกษาวิเคราะห์การสอนสมาธิของพระราชสังวรญาณ (พุทธ ฐานิโย)

3.3 การนำเสนอข้อมูล ได้แก่ การนำข้อมูลที่ได้นั้น มานำเสนอในรูปแบบเชิงพรรณนา แล้วจึงนำเสนอผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยครั้งต่อไป

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 ความหมายสมาธิ การทำสมาธิ ก็คือ การทำจิตของตนเองให้เกิดความสงบมั่นโดยประหมัดจากการนั่งสมาธิหรือเดินจงกรมที่ใช้สงบจากหนึ่งชั่วโมงจนถึงสามชั่วโมง ว่าจิตสามารถตั้งมั่นอยู่ได้นานหรือไม่เพียงใด ใน 3 ระดับ คือ จิตตั้งมั่นนิดหน่อย (ขณิกสมาธิ) จิตตั้งมั่นปานกลางเกือบถึงสงบเงียบ (อุปจารสมาธิ) และจิตตั้งมั่นขั้นสูงสุดคือสงบระงับกายสังขารได้อย่างไม่รู้สีกเจ็บปวดในส่วนต่างๆ เช่น หายปวดขา เบาตัวเบา ภายเบาใจ โล่ง เย็น แทบไม่ได้ยินเสียงจากภายนอกใดๆ เลย แม้จะมีเสียงดังอยู่ก็ตาม (อัปปนาสมาธิ) และสามารถที่จะข่มนิวรณ์ธรรม 5 มีกามฉันท์ ความพอใจในกามคุณได้ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), 2551) ในขณะเดียวกันจิตของผู้ทำสมาธิ จะต้องไม่สัดส่ายไปมาทางโน้นทางนี้ แต่จิตมีพลังอันเดียวจดจ้องอยู่กับวัตถุหรือเรื่องที่ผู้ฝึกมอบหมายงานให้จิตรับไปทำ กล่าวคือ จิตมีความเป็นเอกัคคตารมณ์ที่แน่วแน่ ดิ่งลงสู่ฐานของสมาธิที่ชัดเจนไม่คลอนแคลนไป พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) 2555) นอกจากนั้น สมาธิยังหมายถึงไปถึงการพักผ่อนทางจิตและทางร่างกายอีกด้วย เพราะจิตไม่เคยพักผ่อนเลย จึงต้องฝึกให้คนเราทำสมาธิกันบ้างและหลังจากทำสมาธิแล้ว ก็จะต้องนำไปใช้ทางปัญญาเสริมอีกชั้นหนึ่ง (พุทธทาสภิกขุ, 2545) สมาธิยังมีนัยอีก 3 อย่าง คือ จิตตั้งมั่น บริสุทธิ และควรแก่การงาน จึงจะเรียกว่าเป็นสมาธิที่ถูกต้อง (พุทธทาสภิกขุ, 2532)

4.2 ประเภทของสมาธิ ประเภทของสมาธิในอรรถกถา แบ่งเป็น 3 คือ 1) ขณิกสมาธิ สมาธิชั่วขณะ (momentary concentration) เป็นสมาธิขั้นต้น ซึ่งคนทั่วไปอาจใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่การทำงานในชีวิตประจำวันให้ได้ผลดี และจะใช้เป็นจุดตั้งต้นในการเจริญวิปัสสนา 2) อุปจารสมาธิ สมาธิเฉียดๆ หรือสมาธิจวนจะแน่วแน่ (access concentration) เป็นสมาธิขั้นระงับนิวรณ์ได้ ก่อนที่จะเข้าสู่ภาวะแห่งฌาน (สมาธิในบุพภาคแห่งอัปปนาสมาธิ) 3) อัปปนาสมาธิ สมาธิแน่วแน่ หรือสมาธิที่แนบสนิท (attainment concentration) เป็นสมาธิระดับสูงสุด ซึ่งมีในฌานทั้งหลาย ถือว่าเป็นผลสำเร็จที่ต้องการของการเจริญสมาธิสมาธิอย่าง 2 และ 3 มีกล่าวถึงบ่อยๆ ในคำอธิบายเกี่ยวกับการเจริญกรรมฐาน และมีที่กำหนดค่อนข้างชัดเจน คือ อุปจารสมาธิ เป็นสมาธิเมื่อจิตตั้งมั่นโดยละนิวรณ์ทั้ง 5 ได้ (ปฏิส.อ. (บาลี) 221) เป็นสมาธิจวนเจียนจะแน่วแน่โดยสมบูรณ์ ใกล้จะถึงฌานอุปจารสมาธินั้นแหละ เป็นเมื่อขำนิขานาญ ค้นดีแล้ว ก็จะแน่วแน่กลายเป็น อัปปนาสมาธิ เป็นองค์แห่งฌานต่อไปแต่สมาธิอย่างแรก คือ ขณิกสมาธิ ดูเหมือนจะไม่มีเครื่องหมายที่ชัดเจน จึงน่าจะพิจารณาพอให้เห็นเค้าว่า แคไหนเพียงไร (วิสุทธิ. (บาลี) 1/107; 160, 175, 187)

4.3 ปฏิบัติ/ศัตรูของสมาธิ ปฏิบัติหรือศัตรูของสมาธิ เป็นสิ่งที่ต้องกำจัดเสีย จึงจะเกิดสมาธิได้ หรือจะพูดว่า เป็นสิ่งที่ต้องกำจัดเสียด้วยสมาธิ ก็ได้ สิ่งเหล่านี้มีชื่อเฉพาะเรียกว่า “นิวรณ์” ซึ่ง แปลว่า เครื่องกีดกัน เครื่องขัดขวาง แปลเอาความตามหลักวิชาว่า สิ่งกีดกันการทำงานของจิตสิ่งที่ขัดขวางความตั้งมั่นของจิต สิ่งกีดกันกำลังปัญญา หรือแสดงความหมายให้เป็นวิชาการยิ่งขึ้นว่า สิ่งกีดกันจิตไม่ให้ก้าวหน้าในกุศลธรรมธรรมฝ่ายชั่วที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุคุณความดี หรืออกุศลธรรมที่ทำให้จิตให้เศร้าหมอง และทำปัญญาให้อ่อนกำลัง คำอธิบายลักษณะของนิวรณ์ ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 5 ประการเหล่านี้ เป็นเครื่องปิดกั้น (กุศลธรรม) เป็นเครื่องห้าม (ความเจริญของงาม) ขึ้นกดทับจิตไว้ ทำปัญญาให้อ่อนกำลัง” (ส.ม. (บาลี) 19/499/135) “...เป็นอุปกิเลสแห่งจิต (สนิมใจ หรือสิ่งที่ทำให้ใจเศร้าหมอง) ทำปัญญาให้อ่อนกำลัง” “ธรรม 5 ประการเหล่านี้ เป็นนิวรณ์ ทำให้มีติดบอด ทำให้ไร้จักขุ ทำให้ไม่มีญาณ (สร้างความไม่รู้) ทำให้ปัญญาดับ ส่งเสริมความคับแคบ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน” (ส.ม. (บาลี) 19/490/133)

4.4 ผลของจิตที่เป็นสมาธิ เมื่อกล่าวถึงลักษณะของจิตที่เป็นสมาธิ ก็จะมุ่งกล่าวไปถึง “อภิจิตตสิกขา” คือ การฝึกปรือเพื่อเสริมสร้างคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ดังนั้น สมาธิ ซึ่งเป็นเป้าหมายของอภิจิตตสิกขา จึงหมายถึง ภาวะจิตที่มีคุณภาพและมีสมรรถภาพดีที่สุดจิตที่เป็นสมาธิ หรือมีคุณภาพดี มีสมรรถภาพสูงนั้น มีลักษณะที่สำคัญ ได้แก่ 1) แข็งแรง มีพลังมาก ท่านเปรียบไว้ว่า เหมือนกระแสน้ำที่ถูกควบคุมให้ไหลพุ่งไปในทิศทางเดียวย่อมมีกำลังแรงกว่าน้ำที่ถูกปล่อยให้ไหลพรากระจ่ายออกไป 2) ราบเรียบ สงบซึ่ง เหมือนสระ หรือบึงน้ำใหญ่ ที่มีน้ำนิ่ง ไม่มีลมพัดต้อน ไม่มีสิ่งรบกวนให้กระเพื่อมไม่พล้ว ไม่สั่นไหว 3) ใส กระจ่างมองเห็นอะไรๆ ได้ชัด เหมือนน้ำสงบนิ่ง ไม่เป็นริ้วคลื่น และผืนละอองที่มี ก็ตกตะกอนนอนกันหมด 4) นุ่มนวล แคล้วคล่อง ควรแก่การงาน หรือเหมาะแก่การใช้งาน เพราะไม่เครียด ไม่กระด้าง ไม่วุ่น ไม่ขุ่นมัว ไม่สับสน ไม่เร่าร้อน ไม่กระวนกระวาย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555)

4.5 ประโยชน์ของสมาธิตามวัตถุประสงค์ การเจริญสมาธิ มีรูปแบบการฝึกสมาธิต่างๆ จำแนกตามวัตถุประสงค์ มี 4 ข้อ ดังนี้ 1) สมาธิภาวนาที่เป็นไปเพื่อทวิภูตรธรรมสุขวิหาร (คือเพื่อการอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน เช่น ใช้เป็นเครื่องพักผ่อนจิต หาความสุขยามว่าง เป็นต้น 2) สมาธิภาวนาที่เป็นไปเพื่อการได้ญาณทัสสนะ 3) สมาธิภาวนาที่เป็นไปเพื่อสติและสัมปชัญญะ 4) สมาธิภาวนาที่เป็นไปเพื่ออัสวักขะ คือความสิ้นอาสวะ (อง.จตุกก. (บาลี) 21/41/57) ประโยชน์ที่เป็นความมุ่งหมายแท้จริงของสมาธิตามหลักพระพุทธศาสนา คือ เป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งแห่งการปฏิบัติเพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุด อันได้แก่ ความหลุดพ้นจากกิเลส และทุกข์ทั้งปวง คือ ประโยชน์ที่ตรงแท้ของข้อนี้ คือ การเตรียมจิตให้พร้อมที่จะใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้แจ้งสภาวะธรรมตามความเป็นจริง เรียกตามศัพท์ว่า เป็นบาทแห่งวิปัสสนา หรือทำให้เกิดญาณทัสสนะ ดังได้กล่าวแล้ว ซึ่งจะนำไปสู่วิชชาและวิมุตติในที่สุด และประโยชน์ที่รองลงมาในแนวเดียวกันนี้ แม้จะไม่ถือว่าเป็นจุดหมายที่แท้จริง คือ การบรรลุภาวะที่จิตหลุดพ้นจากกิเลสชั่วคราว ที่เรียกว่าเจโตวิมุตติประเภทยังไม่เด็ดขาด กล่าวคือ หลุดพ้นจากกิเลสด้วยอำนาจพลังจิต โดยเฉพาะด้วยกำลังของฌาน กิเลสถูกกำลังสมาธิ กดข่ม หรือทับไว้ตลอดเวลาที่อยู่ในสมาธินั้น เรียกเป็นศัพท์ว่า วิกขัมภณวิมุตติ

4.6 ประโยชน์ของสมาธิด้านอภิญญา ข้อนี้เป็นเรื่องของผลสำเร็จอย่างสูงในทางจิต หรือเรียกสั้นๆ ว่า ประโยชน์ในด้านอภิญญา ได้แก่การใช้สมาธิระดับฌานสมาบัติเป็นฐาน ทำให้เกิดฤทธิ์ และอภิญญาชั้นโลกียะอย่างอื่นๆ คือ หูทิพย์ ตาทิพย์ หายใจคนอื่นได้ ระลึกชาติได้ (Noel Sheehy, 2002)

4.7 ประโยชน์ในของสมาธิด้านสุขภาพจิต/การพัฒนาบุคลิกภาพ ตัวอย่างในข้อนี้ เช่น ทำให้เป็นผู้มีจิตใจ และมีบุคลิกลักษณะ ที่เข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง สงบ เยือกเย็น สุขภาพ นุ่มนวล สดชื่น ผ่องใส กระฉับกระเฉง กระปรี้กระเปร่า เบิกบาน งามสง่า มีเมตตากรุณา มองดูรู้จักตนเองและผู้อื่นตามความเป็นจริง (คนมีนิรวรณ มีลักษณะตรงข้าม เช่น อ่อนไหว ติดใจหลงใหลง่าย หรือหยาบ กระด้าง ฉุนเฉียว เกรี้ยวกราด หงุดหงิด วุ่นวาย วุ่นวาย จู้จี้จ้าน สอดแสบ ลูกลี้ลูกกลน หรือหงอยเหงา เศร้าซึม หรือซี้หวาด ขี้ระแวง ลังเล) สมาธิเตรียมจิตให้อยู่ในสภาพพร้อม และง่ายแก่การปลูกฝังคุณธรรมต่างๆ และเสริมสร้างนิสัยที่ดี รู้จักทำให้สงบ และสะกดยั้งผ่อนเบาความทุกข์ที่เกิดขึ้นในใจได้ เรียกอย่างสมัยใหม่ว่า มีความมั่นคงทางอารมณ์และมีภูมิคุ้มกันโรคทางจิต ประโยชน์ข้อนี้จะเพิ่มพูนยิ่งขึ้น ในเมื่อใช้จิตที่มีสมาธินั้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555)

4.8 ประโยชน์ของสมาธิในชีวิตประจำวัน มี 3 ด้าน คือ 1) ช่วยทำให้จิตใจผ่อนคลาย หายเครียด เกิดความสงบ หายกระวนกระวาย ยังหยุดจากความก่อกวนวิตกกังวล เป็นเครื่องพักผ่อนกาย ให้ใจสบาย และมีความสุข เช่น บางท่านทำอานาปานสติ (กำหนดลมหายใจเข้าออก) ในเวลาที่จำเป็นต้องรอคอย และไม่มีอะไรที่จะทำ เหมือนดั่งเวลานั่งติดในรถประจำทาง หรือปฏิบัติสลับแทรกในเวลาทำงานใช้สมองหนัก

ประโยชน์ข้อนี้ อย่างสมบูรณ์แบบ ได้แก่ ฌานสมาบัติ ที่พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลายใช้เป็นที่พักผ่อน ใจ เป็นอยู่อย่างสุขสบายในโอกาสว่างจากการบำเพ็ญกิจ ซึ่งมีคำเรียกเฉพาะว่าเพื่อเป็นทิวาสธรรมสุขวิหาร 2) เป็นเครื่องเสริมประสิทธิภาพในการทำงาน การเล่าเรียน และการทำกิจทุกอย่าง เพราะจิตที่เป็นสมาธิ แน่ว แน่อยู่กับสิ่งที่กำลังกระทำ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวก ไม่เลือนล่อยเสีย ย่อมช่วยให้เรียน ให้คิด ให้ทำงานได้ผลดี การงานก็เป็นไปโดยรอบคอบ ไม่ผิดพลาด และป้องกันอุบัติเหตุได้ดี เพราะเมื่อมีสมาธิ ก็ย่อมมีสติกำกับอยู่ด้วย ดังที่ท่านเรียกว่าจิตเป็นกัมมณียะ หรือกรรมนียะ แปลว่า ควรแก่งาน หรือเหมาะแก่การใช้งาน ยิ่งได้ประโยชน์ ในข้อ มาช่วยเสริม ก็ยิ่งได้ผลดีมากยิ่งขึ้นไปอีก 3) ช่วยเสริมสุขภาพกาย และใช้แก้ไขโรคได้ ร่างกายกับจิตใจ อาศัยกัน และมีอิทธิพลต่อกัน ปุณฺชนทั่วไป เมื่อกายไม่สบาย จิตใจก็พลอยอ่อนแอเศร้าหมองซุ่นมัว ครั้นเสียใจ ไม่มีกำลังใจ ก็ยิ่งซ้ำให้ โรคทางกายนั้นทรุดหนักลงไปอีก แม้ในเวลาที่เราสร้างกายเป็นปกติ พอประสบเรื่องราวให้ เศร้าเสียใจรุนแรง ก็ล้มป่วยเจ็บไข้ไปได้ ส่วนผู้ที่มีจิตใจเข้มแข็งสมบูรณ์ (โดยเฉพาะท่านที่มีจิตหลุดพ้นเป็น อิสระแล้ว) เมื่อเจ็บป่วยกาย ก็ไม่สบายอยู่แค่กายเท่านั้น จิตใจไม่พลอยป่วยไปด้วย ยิ่งกว่านั้น กลับใช้ใจที่ สบาย มีกำลังจิตเข้มแข็งนั้น หันกลับมาส่งอิทธิพลบรรเทา หรือผ่อนเบาโรคทางกายได้อีกด้วย อาจทำให้โรค หายง่ายและไวขึ้น หรือแม้แต่ใช้กำลังสมาธิระงับทุกขเวทนาทางกายไว้ก็ได้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555)

4.9 ประเภทของการสอนสมาธิในพระพุทธศาสนาเถรวาท การปฏิบัติสมณะกรรมฐานที่จะให้ เกิดสมาธิขึ้น มีอยู่ วิธีการหลักด้วยกัน คือ แบบธรรมดาหรือธรรมชาติพาไป แบบอิทธิบาท 4 แบบฝึกสมาธิ โดยใช้สติเป็นตัวนำ และการฝึกสมาธิแบบมีแบบแผนที่ชัดเจน ดังนี้

4.9.1 การสอนสมาธิแบบธรรมดาพาไปเอง การเจริญสมาธิในข้อนี้ ก็คือ การปฏิบัติตาม หลักการเกิดขึ้นของสมาธิในกระบวนการที่เป็นไปเองตามธรรมชาติของธรรมชาติ หรือธรรมดาพาไปโดยไม่ต้อง คิดตั้งใจ ซึ่งมีพุทธพจน์แสดงไว้มากมายหลายแห่งสาระสำคัญของกระบวนการนี้คือ กระทำสิ่งที่ดีงามอย่างใด อย่างหนึ่ง ให้เกิดปราโมทย์ขึ้น จากนั้นก็จะเกิดมีปีติซึ่งตามมาด้วยปัสสัทธิ สุข และสมาธิในที่สุด พูดเป็น คำไทยว่า เกิดความชื่นบานบันเทิงใจ จากนั้นก็จะเกิดความเอิบอิ่มใจ ร่างกายผ่อนคลายสงบ จิตใจสบายมี ความสุข แล้วสมาธิก็เกิดขึ้นได้ เขียนให้ดูง่าย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555: 841) ดังนี้

ปราโมทย์ → ปีติ → ปัสสัทธิสุข → สมาธิ

องค์ธรรมสำคัญที่จะเป็นบรรทัดฐาน หรือเป็นปัจจัยใกล้ชิดที่สุดให้สมาธิเกิดขึ้นได้ ก็คือ ความสุข ดังพุทธพจน์ที่ตรัสเป็นแบบไว้ว่า “สุชิน จิตฺตํ สมายิตฺติ” แปลว่า ผู้มีสุข จิตย่อมเป็นสมาธิ ขอยกตัวอย่างความ เติ้มมาตุสัถแห่งหนึ่ง “(เมื่อเธอรู้แจ้งอรรธรู้แจ้งธรรม) ปราโมทย์ย่อมเกิด เมื่อปราโมทย์ ปีติย่อมเกิด เมื่อมีใจ ปีติกายย่อมผ่อนคลายสงบ ผู้มีกายผ่อนคลายสงบ ย่อมได้เสวยสุข ผู้มีสุข จิตย่อมตั้งมั่น” (อง.ปญจก. (บาลี) 22/26/22) อย่างไรก็ตาม ว่าที่จริง การเจริญสมาธิในข้อนี้ ก็คือหลักทั่วไปของการฝึกสมาธิ ซึ่งเป็นแกนกลาง ของวิธีฝึกทั่วไปถึงขั้นก่อนจะได้ฌานนั่นเอง

4.9.2 ประเภทของสมาธิแบบอิทธิบาท อิทธิบาท แปลว่า ธรรมเครื่องให้ถึงอิทธิ (ฤทธิ์ หรือ ความสำเร็จ) หรือธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จ หรือแปลง่ายๆ ว่า ทางแห่งความสำเร็จ พระพุทธเจ้า ตรัสเรื่องของการทำสมาธิที่สำเร็จได้ ก็เพราะอาศัยอิทธิบาทเป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้เกิดสมาธิ และนำไปสู่ ผลสำเร็จที่เป็นจุดหมายของสมาธิ สมาธิเกิดจากอิทธิบาทข้อใด ก็มีชื่อเรียกตามอิทธิบาทข้อนั้น โดยนัยนี้ จึงมี สมาธิ 4 ข้อ 1) ฉันทสมาธิ สมาธิที่เกิดจากฉันทะ หรือสมาธิที่มีฉันทะเป็นใหญ่ 2) วิริยสมาธิ สมาธิที่เกิดจาก

วิริยะ หรือสมาธิที่มีวิริยะเป็นใหญ่ 3) จิตตสมาธิ สมาธิที่เกิดจากจิตตะ หรือสมาธิที่มีจิตตะเป็นใหญ่ 4) วิมังสาสมาธิ สมาธิที่เกิดจากวิมังสา หรือสมาธิที่มีวิมังสาเป็นใหญ่ (ส.ม. (บาลี) 19/1150/343)

4.9.3 ประเภทของการสอนสมาธิแบบใช้สติเป็นตัวแทนทาง การฝึกสมาธิด้วยอิทธิบาท 4 นั้น ในด้านชีวิตประจำวัน ใช้ได้กับงาน หรือการประกอบกิจต่างๆ เช่น การเล่าเรียนและกิจการทั้งหลาย โดยใช้ “สติ” เป็นที่พึ่งพำนักของใจในวิธีนี้ ใช้สติเริ่มต้นให้แล้ว พอรู้สึกว้าวุ่นเข้าที่ หรืออย่างที่ใช้คำพูดแบบชาวบ้านว่า เข้าท่าเข้าทาง ฉันทะก็จะมาตามธรรมชาติเอง การฝึกสมาธิด้วยอาศัยสติเป็นหลัก แยกได้เป็น 2 วิธีใหญ่ ดังนี้ 1) การฝึกเพื่อใช้งานทางปัญญา หรือมุ่งประโยชน์ทางปัญญา ได้แก่ การใช้สตินำทางให้แก่ปัญญา หรือทำงานร่วมกับปัญญา โดยคอยจับอารมณ์ส่งเสนอให้ปัญญารู้ หรือพิจารณา ตามวิธีฝึกแบบนี้ สมาธิไม่ใช่ตัวเน้น แต่พลอยได้รับการฝึกไปด้วย พลอยเจริญไปด้วยเอง พร้อมกับที่พลอยช่วยส่งเสริมการใช้ปัญญาให้ได้ผลดียิ่งขึ้นด้วย การฝึกแบบนี้ ได้แก่วิธีการส่วนใหญ่ของสติปัฏฐาน 2) การฝึกเพื่อสร้างสมาธิล้วนๆ หรือมุ่งลึกกลงไปในทางสมาธิเพียงด้านเดียว ได้แก่ การใช้สติคอยจับอารมณ์ไว้ ให้จิตอยู่กับอารมณ์นั้น ไม่คลาดจากกัน หรือตรึงจิตให้อยู่กับอารมณ์ที่กำลังกำหนดนั้นเรื่อยไป เป็นวิธีการที่เน้นสมาธิโดยตรง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2555)

4.9.4 ประเภทของการสอนสมาธิอย่างเป็นแบบแผน หมายถึง วิธีฝึกอบรมเจริญสมาธิอย่างที่ได้ปฏิบัติสืบๆ กันมา ในประเพณีการปฏิบัติธรรมของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท เป็นวิธีการที่ปฏิบัติกันอย่างเอาใจจริงเอาจัง เป็นงานเป็นการ โดยมุ่งฝึกจำเพาะแต่สมาธิแท้ๆ ภายในขอบเขตที่เป็นระดับโลกีย์ทั้งหมด ซึ่งกำหนดวางกันไว้เป็นรูปแบบ มีขั้นตอนที่ดำเนินไปตามลำดับ เริ่มตั้งแต่การเตรียมตัวเบื้องต้นก่อนฝึก วิธีเจริญกรรมฐานแต่ละอย่างๆ และความก้าวหน้าในการฝึก จนได้รับผลในขั้นต่างๆ ตลอดถึงฌานสมาบัติ และโลกียอภิญญาทั้งหลาย วิธีเจริญสมาธิอย่างเป็นแบบแผนนั้น สรุปความตามที่ท่านแสดงไว้ เป็นลำดับขั้นตอนใหญ่ได้ คือ เบื้องแรก เมื่อมีศีลบริสุทธิตี หรือชำระศีลให้หมดจดแล้วตัดปัลลิว คือ ข้อติดข้อง หรือเหตุกังวล 10 ข้อ เข้าหากัลยาณมิตร คือ ครูอาจารย์ ผู้มีคุณสมบัติเหมาะที่จะให้กรรมฐาน รับเอากรรมฐานอย่างใดอย่างหนึ่งใน 40 อย่าง เช่น สมาธิที่ใช้อานาปานสติกำหนดลมหายใจเข้า-ออก เป็นต้น ซึ่งเหมาะกับจริตของตน อย่างเช่น เข้าอยู่ในวัด ที่อยู่อาศัย หรือสถานที่ปฏิบัติ ซึ่งเหมาะแก่การเจริญสมาธิ ตัดปัลลิว คือ ข้อกังวลเล็กน้อยเสียให้หมด แล้วก็ทำสมาธิภาวนา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2555)

4.10 วิเคราะห์การสอนสมาธิของพระราชสังวรญาณ (พุทธ ฐานิโย) การสอนสมาธิพระราชสังวรญาณ (พุทธ ฐานิโย) สรุปได้ดังต่อไปนี้

(1) ใช้การสอนสมาธิอย่างมีรูปแบบ คือ ให้กำหนดลมหายใจเข้า-ออก ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ในอานาปานสติบรรพ (ที.ม. (บาลี) 10/273-300/325-351) ผสมร่วมกับคำบริกรรมที่นำมาเอาบทพุทธคุณว่า “พุทโธ” มาใส่เข้าไปด้วยขณะกำหนดดูลมทั้งลมเข้าและลมออก คือ บริกรรมว่า “พุท” ขณะกำหนดดูลมเข้า และบริกรรมว่า “โธ” กำหนดดูลมออก

(2) ให้บริกรรมไปอย่างนี้ ไปอย่างต่อเนื่อง ซ้ำๆ กันหลายร้อยครั้งพันครั้ง จนกระทั่งจิตสงบระงับ จนเกิดระบบของสมาธิ ที่จิตไปเกาะเกี่ยวกับอารมณ์กรรมฐานนี้ จนชำนาญ ทำให้เกิดขนิมิตสมาธิ อุปจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิตามลำดับ **ข้อควรสังเกตของผู้วิจัย** อารมณ์กรรมฐานที่นำฝึกสมาธิด้วยวิธีการประยุกต์ระหว่าง “อานาปานสติ” + คำบริกรรมว่า “พุท-โธ” นี้ เป็นการทำให้จิตสามารถดำเนินไปด้วย เพราะกรรมฐานอันเป็นฐานของจิตที่สามารถเข้าฌาน 4 ได้ มีอยู่ 22 อารมณ์ คือ กสิณ 10 อสุภะ 10 กายาคตาสติ 1 และอานาปานสติ 1 (วิสุทธิ. (บาลี) 1/150-217. และดูเพิ่มเติมใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2555)

(3) กรณีที่ผู้ฝึกทำสมาธิใหม่ๆ หากจิตไหลไปกับอารมณ์ต่างๆ ภายนอกบ้าง ภายในบ้าง ก็ให้ดึงเอาจิตไปจดจ่อกับการดูลมหายใจเข้า-ออกและ คำบริกรรมว่า “พุท-โธ” เหมือนกัน ทำซ้ำๆ ไปๆ มาๆ จนจิตอ่อนลงๆ และจะสงบไปเอง ทั้งนี้ อาจจะใช้เวลานานไปบ้าง บางรายก็อาจเป็นเดือน เป็นปี ก็มีเพราะจิตไม่ยอมทำตามที่คุณฝึกสมาธิอยากให้ออกทำนั่นเอง

(4) กรณีหากมีปรากฏการณ์ที่เกิดในขณะที่จิตสงบเป็นสมาธิระดับอุปจาร คือ จะเห็นนิมิตต่างๆ เช่น พระพุทธเจ้าเสด็จมาเทศน์ให้ฟังบ้าง เทวดามาพูดคุยบ้าง เห็นนรก-สวรรค์บ้าง สิ่งที่เกิดขึ้นนี้มาสาเหตุมาจากการปรุงแต่งของจิตผู้ฝึกที่ส่งสมอารมณ์ไว้ในจิต บางครั้งก็เหมือนกับร่างกายผู้ฝึกสมาธิหายไปเลยไม่มีอะไรเลย แต่พอลืมตามาคู ก็ปกติดี ไม่ได้หายไปจริงๆ เหมือนในสมาธิ ฉะนั้น จึงต้องระวังให้มากที่สุด อย่าหลงทางของจิตที่คอยชักจูงไปในทางมิจฉาสมาธิอยู่เสมอๆ หากไม่ระวัง บางรายก็เสียสติไปเลยก็มีมาก เพราะเข้าใจว่าตนเป็นผู้วิเศษ เป็นพระอรหันต์บุคคล ควรหมั่นตรวจสอบจิตอยู่เสมอกับครูอาจารย์ผู้ชำนาญเรื่องสมาธิภาวนา

(5) กรณีการตรวจสอบจิต ว่า จิตเป็นมิจฉาสมาธิหรือสัมมาสมาธิ ทำได้โดยง่าย กล่าวคือ หากจิตเกิดมิจฉาสมาธิในเวลาใด ก็จะทำให้ความโลภแอบแฝงอยู่ ทำสิ่งใดไปก็หวังสิ่งตอบแทน เช่น หากจิตมีพลังรักษาโรคบางชนิดได้ ก็จะไปเรียกค่ารักษาพยาบาลโดยขาดเมตตา หากจะสร้างถาวรวัตถุให้บูชา ก็มีค่าครูไม่ได้แจกเป็นอามิสบูชา คือ ทำอะไรๆ ก็หวังลาภยศเงินทอง จึงทำให้ผู้ได้สมาธิและฌานเสื่อมไปในที่สุด ส่วนจิตหากเป็นสัมมาสมาธิ จะทำตรงกันข้าม แม้จะรักษาโรคบางชนิดได้ ก็ไม่เรียกร้องค่าตอบแทน แม้ทำวัตถุมงคลให้ประชาชนนำไปประสิทธิ์ถึงพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ ก็ไม่ได้เรียกค่าบูชาใดๆ เลย เป็นต้น อีกนัยหนึ่ง มิจฉาสมาธิ เป็นไปเพื่อทำลายผู้มีสมาธิและฌาน และเป็นไปเพื่อทำลายพระพุทธศาสนาให้กลายเป็นศาสนาผีบ้าง ร่างทรงบ้าง เทพเจ้าผู้มีฤทธิ์บ้าง ไม่ควรปฏิบัติเลย ส่วนสัมมาสมาธิ เป็นไปเพื่อความเจริญของตน สังคม ประเทศชาติ พระพุทธศาสนา และเป็นการใช้อภิญญา 5 เช่น มีฤทธิ์ ฤทธิ์พิศ ตาทิพย์ เป็นต้น ไปในทางสร้างสรรค์แก่ชาวโลก เป็นการอนุเคราะห์ สงเคราะห์ มากกว่าจะไปแสวงหาประโยชน์

(6) ควรนำสัมมาสมาธิในระดับอุปจารสมาธินี้ ไปเจริญวิปัสสนาต่อ กล่าวคือ เมื่อจิตสงบในระดับพอดีแล้วก็ยกจิตให้พิจารณาไตรลักษณ์อยู่ทุกๆ วัน คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความไม่ใช่ตัวตน จิตก็จะถูกฝึกให้รับข้อมูลทางที่ถูกต้องแล้วปัญญาอันบริสุทธิ์ ก็จะเกิดขึ้นตามลำดับ เป็นการดำเนินจิตตามหลักจิตตานุปัสสนา คือ การเห็นจิตในจิตนั่นเอง (ม.มู.12/131-152/103-127.)

สรุปได้ว่า สมาธิในพระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์ในการฝึก 2 ประการ คือ ฝึกเพื่อให้การพักผ่อนทางจิตและทางร่างกาย เพราะเมื่อจิตสงบเป็นสมาธิในระดับขณิกะ อุปจารและอัปปนา ก็ล้วนให้คุณภาพต่างกันบ้างตามความเข้มข้นของจิตที่ฝึกปรืออย่างต่อเนื่อง ฝึกอยู่เสมอๆ ทุกๆ วัน อาจจะเป็น 30 นาที- 3 ชั่วโมง/วัน ก็จะรักษาสภาพของสมาธิเอาไว้ได้ เนื่องจากพลังจิตอันเกิดจากสมาธินี้ เสื่อมได้ เจริญได้เพราะมีนิเวศธรรม คอยมาเกื้อหนุนอยู่เป็นคราวๆ ไป หากจิตอ่อนแอเวลาใดนิเวศก็เข้าครอบงำจิตทันที หากจิตมีพลังมีสมาธิที่เหมาะสมแล้ว ก็สามารถจะข่มนิเวศไว้ได้เป็นเวลานานๆ เหมือนกับคนไม่มีกิเลส ตัณหาใดๆ แต่ที่จริงเพียงการข่มไว้เท่านั้นด้วยกำลังสมาธิระดับอุปจารสมาธิและอัปปนาสมาธิ ส่วนประโยชน์ของสมาธิมีหลายด้าน เช่น เป็นการพักผ่อนทางจิตอย่างการเข้าฌานของพุทธองค์ เป็นการฝึกจิตให้เกิดมิตติความคิดที่แปลกใหม่ เพราะหากคนเราหยุดพักจิตไว้เพียงเล็กน้อย ความคิดดีๆ สิ่งสร้างสรรค์ก็จะไหลออกมาจากระบบสมองและจิตอย่างน่าอัศจรรย์ นอกจากนั้น คนที่มีสมาติดียังใช้สมาธิไปในหลายลักษณะในปัจจุบัน เช่น รักษาโรคบางชนิดได้ แก้ปัญหาตนและครอบครัวได้ แก้ปัญหาของสังคม โดยวิธีการต่างๆ แล้วแต่บุคคลที่ได้สมาธิระดับอภิญญานั้นจะไปใช้งานด้านสาธารณกุศล แต่ก็มีข้อควรระวังอย่างมากในการนำไปใช้ เพราะพระพุทธองค์เองก็ทรงใช้เฉพาะบุคคล เฉพาะเวลาเท่านั้น ไม่ใช่ทั่วกัน เนื่องจากหากผู้มีสมาธิระดับฌานที่ 4 นำผลสมาธิไปใช้

ทั่วไปแล้ว คนก็จะหวังพึ่งสิ่งภายนอก ไม่ใช่ตนเอง ซึ่งก็จะทำให้คนเราหวังพึ่งคนอื่นมากกว่าตนเอง เป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ เพราะมนุษย์เราควรพึ่งตนเองเป็นหลักเท่านั้น

5. ข้อเสนอแนะ

ในปัจจุบันประเทศไทย การสอนสมาธิของหลายสำนัก ไม่ว่าจะเป็นสำนัก พุท-โธ, สัมมา อะระหัง, อานาปานสติ 16 ชั้นของท่านพุทธทาสภิกขุ, ยุบหนอ-พองหนอ, ไหว-นิ่ง, และแบบกำหนดลมหายใจ ไม่มีคำบริกรรมอย่างเช่น ของสำนักท่านโคเอ็นก้า ก็ดี ล้วนมีจุดดีและจุดควรระวังทั้งสิ้นสำหรับผู้ฝึกหัดใหม่ๆ และขาดปัญญาไตร่ตรอง เพราะเป็นการฝึกสมาธิแบบประยุกต์ไปแล้ว (Applied Concentration) ทุกๆ สำนัก และไม่ตรงกับพระไตรปิฎกเลยทีเดียว แต่อนุโลมใช้ได้ตามจริตนิสัยของผู้ฝึกและอาจารย์ผู้สอนสมาธิ ก็เป็นเพียงวิธีการฝึกเท่านั้น ส่วนผลที่ต้องการหรือเป้าหมาย คือ ความสงบแห่งจิตเท่านั้น แล้วนำผลความสงบไปใช้เป็นฐานของจิตในการพิจารณาวิปัสสนาภาวนาต่อไป หากเป็นเช่นนี้แล้ว ก็คงไม่ต้องมาเถียงกันว่าสำนักใดสอนตรงหรือไม่ และที่สำคัญ การสอนจะต้องมุ่งประโยชน์ต่อบุคคลและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ไม่ใช่เพื่อหวังสักการะหรือคำตอบแทนอย่างโลกวิสัย หรือหวังเป็นผู้วิเศษแทนองค์ศาสดาเสียเอง

เอกสารอ้างอิง

- พระพุทธโฆสะเถระ. (2548). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. พิมพ์ครั้งที่ 6. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส.
- พระราชสังวรญาณ. (พุทธ ฐานิโย), (2554). *ฐานิโยบูชา 2554-80 ปี หลวงพ่อพุทธ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- _____. (2556). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 21. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต.
- _____. (2555). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. พิมพ์ครั้งที่ 32. กรุงเทพมหานคร: กองทุนป.อ. ปยุตฺโต.
- พุทธทาสภิกขุ. (2532). *วิธีระงับทุกข์*. เชียงใหม่: พุทธนิคมจัดพิมพ์.
- _____. (2554). *จิตตภาวนาสมาธิเพื่อการพัฒนาจิต*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี*. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2551). *การปฏิบัติกรรมฐาน*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- JchaiJane. (2555). หลวงพ่อพุทธ ฐานิโย 014 จิตเพ่งจิต. สืบค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2560, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=SKwrMMVoKtk>.
- Noel Sheehy et al. (2002). *Biographical Dictionary of Psychology*. Taylor & Francis.

ศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย : กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ
A study of ideology on the large Buddha images construction of in Thai
society : a case study of Srisaket Province

พระครูสารภีทรกิจ (พานิช ฐิตสาทร/ดวงมณี)

PhrakruSarapattarakij (Phanit hitasaro/Duangmanee)

พระภิกษุจันต์ แสงรุ่ง

Phra Kan Saengrung

พระพรสวรรค์ ใจตรง

Phra Phonsawan Jaitong

บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate Studies in Buddhism Sisaket Sangha College

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: Wakdhumma@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในพระพุทธศาสนา การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย และคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพวิเคราะห์เอกสาร ประกอบข้อมูลความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ผลการศึกษาพบว่า 1) การสร้างพระพุทธรูปเกิดขึ้นหลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วกว่า 600 ปี สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นในศิลปะอินเดียสมัยคันธาระหรือศิลปะมอรา ส่วนการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ปรากฏมีขึ้นในสมัยศิลปะคันธาระ ได้แก่ พุทธปฏิมากรรมขนาดใหญ่แห่งบามิยัน เป็นต้น 2) การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย นับเป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญในการสร้างพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่ที่ปรากฏคู่กับสังคมไทยมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะในสมัยรัตนโกสินทร์มีการสร้างพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่โตมาก และอาจใหญ่ที่สุดกว่าทุกสมัย จึงเป็นสิ่งสะท้อนได้ถึงความเจริญของพระพุทธศาสนาและยังบ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองในสมัยนี้ได้เป็นอย่างดี 3) คติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า เป็นคติที่สืบเนื่องกันมาแต่โบราณดั้งเดิม ได้แก่ เป็นสื่อด้านการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ด้านจิตใจ ด้านอิทธิพลคำสอนทางพระพุทธศาสนา ด้านคุณค่าทางสังคม ด้านคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และด้านการท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งถือเป็นคติความเชื่อแบบใหม่ที่ปรับเปลี่ยนไปในการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในปัจจุบัน แต่คติโดยทั่วไปต่างก็มีจุดมุ่งหมายคือ เป็นการสั่งสมบุญบารมีเพื่อไปเกิดในยุคของพระศรีอริย์ และการถึงพระนิพพาน ถือเป็นความปรารถนาสูงสุดของพุทธศาสนิกชนแทบทุกคน ส่วนคติด้านพุทธศิลป์ พบว่า ส่วนใหญ่อย้อนกลับไปสร้างตามรูปแบบศิลปะร่วมสมัยดั้งเดิม ที่นิยมมากที่สุดได้แก่ ศิลปะแบบสุโขทัย ผสมผสานกับศิลปะแบบพื้นถิ่น

คำสำคัญ: คติ, พระพุทธรูปขนาดใหญ่, จังหวัดศรีสะเกษ

Abstract

This article Research aims to study the large Buddha images construction of in Buddhism, creating large Buddha statues in Thai society and the motto for building large Buddha statues in Srisaket Province. It is a qualitative research document analysis, compiled with opinions from in-depth interviews by experts. The results of the study found that : 1) The creation of the Buddha image occurred more than 600 years after the Lord Buddha passed away to nirvana. It is assumed that it occurred in the Indian art of Gandhara or Mathura art. As for the construction of a large Buddha image. It appeared in the Gandhara art period, including the large Buddha statues of Bamiyan, etc. 2) The creation of large Buddha statues in Thai society. It is an important phenomenon in the creation of large Buddha images that have appeared alongside Thai society throughout the ages. Especially in the Rattanakosin period, very large Buddha images were built and may be the largest of any era. Therefore, it is a reflection of the prosperity of Buddhism and also indicates the prosperity of the country in this era very well. 3) The motto for building large Buddha statues in Srisaket Province was found to be a motto that has been continued since the ancient and original, including being a medium for promoting Buddhism Psychological aspect, influence of Buddhist teachings, social value, historical value and economic tourism. This is considered a new belief that has changed in the construction of large Buddha statues today. But the general motto has a purpose. It is an accumulation of merit to be born in the era of Phra Sri Ariya and reaching nirvana. It is considered the highest wish of almost every Buddhist. As for Buddhist art beliefs, it was found that most of them went back to creating according to the original contemporary art style. The most popular include: Sukhothai art Mixed with local arts.

Keywords: ideology, large Buddha statue, Srisaket province

1. บทนำ

พระพุทธรูปเป็นรูปเคารพแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันถือเป็นอุเทสิกเจดีย์ประเภทหนึ่ง ที่สร้างขึ้นเพื่อเจตนาอุทิศต่อพระพุทธรูปโดยไม่กำหนดว่าจะต้องเป็นอย่างไร (สมเด็จพระญาณสังวรญาณ, 2545) ซึ่งความเชื่อและคติเมื่อแรกเริ่มการสร้างนั้นประการแรก อาจเป็นการสร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานเป็นประธานของวัด ในโบสถ์ วิหาร เมื่อมีการสถาปนาศาสนสถานขึ้นรองลงมาอาจเกี่ยวเนื่องกับการสืบทอดพระพุทธศาสนาหรือการรำลึกถึงพระธรรมที่ทรงตรัสรู้และเผยแผ่สั่งสอน (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556) แรกเริ่มต้นกำเนิดของการเกิดมีพระพุทธรูปนั้น ปรากฏขึ้นราว พ.ศ. 500 ในสมัยของพระเจ้ามิลินท์ กษัตริย์บาคเทรียหรือโยนก ทรงเป็นพุทธมามกะเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และถือเป็นต้นกำเนิดของพระพุทธรูปที่สืบมาจนปัจจุบัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556) ภายหลังต่อมาจึงมีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ขึ้นครั้งแรกในศิลปะอินเดียแบบคันธาระ เช่น พุทธปฏิมากรรมขนาดใหญ่บามิยัน และกลายเป็นแรงบันดาลใจในงานสร้างสรรค์พุทธปฏิมาที่มีขนาดใหญ่ในดินแดนต่าง ๆ ที่พระพุทธศาสนาแผ่ขยายไป

สำหรับประเทศไทย หลักฐานทางศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาปรากฏชัดเจนตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12 ในวัฒนธรรมทวารวดีและสืบเนื่องเรื่อยมา แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาของคนในดินแดนไทยที่มีต่อพระพุทธศาสนา (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2554) และในแต่ละยุคสมัยได้มีการสร้างพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และมีขนาดใหญ่ ที่ถือเป็นอุเทสิกเจดีย์อันมีความสำคัญและมีคุณค่ายิ่งสำหรับพุทธศาสนิกชน และกลายมาเป็นคตินิยมของการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ถวายเป็นพระพุทธรูปสาธิตต่อกันมาอย่างแพร่หลายในดินแดนที่สำคัญทั้งสุโขทัย ล้านนา อโยธยา สืบเนื่องมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (สันติ เล็กสุขุม, 2544) รวมถึงดินแดนเขตภาคอีสาน

“จังหวัดศรีสะเกษ” เป็นจังหวัดหนึ่งตั้งอยู่บนดินแดนแห่งที่ราบสูงในเขตภาคอีสานตอนล่างของไทยและถือเป็นดินแดนสำคัญแห่งหนึ่งของพระพุทธศาสนามาตั้งแต่ยุคต้นประวัติศาสตร์ ทั้งยังเป็นดินแดนที่มีความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่ อันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาในพระบวรพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้นมาตั้งแต่โบราณ (ปราโมทย์ ทัศนาศูวรรณ, 2525) การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่นี้อาจเชื่อมโยงความเชื่อเกี่ยวกับอานิสงส์ที่ทำให้ผู้มีจิตศรัทธาประสงค์ที่จะสร้างถวายเป็นพระพุทธรูปศาสนา เพื่อให้ได้รับอานิสงส์อันเป็นประโยชน์สุขทั้งแก่ตนและผู้อื่น ดังความที่ปรากฏในวัฏฏังคสุตตปิฎกตอนหนึ่งว่า “...ผู้เป็นมหาราชบุรุษหรือสตรีผู้ใดผู้หนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยศรัทธา เมื่อได้สร้างพระพุทธรูปถวายเป็นพระพุทธรูป พระพุทธรูปปฏิมากรนั้น บุคคลจะสร้างด้วยดินเหนียว หรือสีลา ก็ตาม หรือทำด้วยโลหะ แลทองแดง ก็ตาม จะทำด้วยไม้ แลสังกะสี ดีบุก ก็ตาม จะทำด้วยรัตนะ เงินทอง ก็ตาม ผู้ที่สร้างทำนั้น จักได้อานิสงส์ผลอันมากพันที่จะนับประมาณ...” (คณะสงฆ์หนเหนือ, 2552)

ดังนั้น การศึกษาถึงคติความเชื่อของการสร้างพระพุทธรูปจึงเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ การทำความเข้าใจในงานช่าง ผู้สร้างและศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาของผู้คนในแต่ละยุคสมัยได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าวมา ทำให้ผู้วิจัยมีความต้องการศึกษาถึงคติการสร้างพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่ในสังคมไทย กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ ว่ามีความเป็นมาอย่างไร เพื่อให้เกิดความกระจ่างชัดขึ้น ตลอดจนผู้ที่มีศรัทธาและชื่นชอบในการสร้างพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่จะเกิดการเรียนรู้ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับคติในคุณค่า ความสำคัญ ความเข้าใจในรูปแบบศิลปะ เพื่อให้เกิดความศรัทธาการเคารพบูชาอันเป็นบุญกุศลในการสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในพระพุทธศาสนา
- 2) เพื่อศึกษาการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย
- 3) เพื่อศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และเก็บข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย พระสงฆ์ ปรารักษ์ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่วัฒนธรรม เจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนา และประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ จังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 14 รูป/คน ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาเอกสาร (Documentary Research) จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) คือคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย และคัมภีร์อรรถกถา อันเป็นแหล่งข้อมูลที่เป็นหลักคำสอนสำคัญทางพระพุทธศาสนาเถรวาท และศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ เอกสาร

งานวิจัย หนังสือ ตำราวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปในแต่ละยุคสมัย ในพระพุทธศาสนา สังคมไทย และในจังหวัดศรีสะเกษ

ขั้นที่ 2 ศึกษาข้อมูลภาคสนาม โดยผู้วิจัยได้ทำเครื่องมือสัมภาษณ์ โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือ แล้วขอให้บัณฑิตศึกษาออกหนังสือไปยังผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อขอสัมภาษณ์ เมื่อได้รับการตอบรับแล้ว จึงลงพื้นที่ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interviews) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 14 รูป/คน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ บุคคลที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่วัฒนธรรม เจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนา และประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ

ขั้นที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ขอให้บัณฑิตศึกษาออกหนังสือไปยังผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อขอสัมภาษณ์ และลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและจากการสัมภาษณ์เชิงลึกนำมาวิเคราะห์ จัดกลุ่ม แยกแยะประเด็น และอธิบายตีความให้ความหมายและสรุปเป็นประเด็นที่ได้จากการลงพื้นที่ศึกษา เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาประกอบกับข้อมูลเชิงเอกสารที่วิเคราะห์ไว้เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่เป็นหลัก แล้วนำมาเรียบเรียงเสนอผลการศึกษา

ขั้นที่ 5 สรุปผลการวิจัย ผู้วิจัยได้ทำการสรุปผลการวิจัย เพื่อให้เป็นไปตามประเด็นปัญหาที่อยากทราบในการศึกษาวิจัยที่ได้ตั้งไว้ แล้วนำมาเขียนเรียบเรียงเป็นรายงานวิจัยและสรุปเสนอผลการวิจัย พร้อมข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาต่อไป

4. สรุปผลการวิจัย

1) ด้านการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในพระพุทธศาสนา พบว่า เกิดขึ้นหลังจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ซึ่งจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางโบราณวัตถุสถานที่ปรากฏอยู่ นักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ได้ให้ข้อสรุปที่สอดคล้องกันว่าการสร้างพระพุทธรูปขึ้นครั้งแรก น่าจะปรากฏประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 6 หรือต้นพุทธศตวรรษที่ 7 ในอินเดียฝ่ายเหนือซึ่งขณะนั้นอยู่ในการปกครองของกษัตริย์ราชวงศ์กุษาณะ ในรัชสมัยของพระเจ้ากนิษกะ (พ.ศ. 663-705) ที่ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และได้ทรงสร้างปฏิมากรรมที่เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าคือพระพุทธรูปขึ้นเป็นครั้งแรก นอกจากนี้ยังได้เขียนพระธรรมเป็นภาษาสันสกฤต ทั้งยังส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังนานาประเทศใกล้เคียงอีกด้วย

ส่วนการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่พบหลักฐานปรากฏมีขึ้นครั้งแรกในศิลปะอินเดียสมัยศิลปะคันธาระ ได้แก่ พระพุทธรูปขนาดใหญ่แห่งบามิยัน สันนิษฐานว่าอาจเกิดจากแนวคิดที่เชื่อมโยงกับคติเรื่องสัดส่วนความสูงของพระพุทธรูปในแต่ละพระองค์ที่มีความต่างทางสรีระความสูง เพื่อสื่อให้เข้าใจถึงพุทธสรีระจริงของพระพุทธรูปว่ามีสัดส่วนเช่นไร ดังปรากฏในพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย พุททวงศ์ ที่ระบุพระสรีระความสูงของพระพุทธรูปไว้ว่า ปมาณเวมัตตะของพระพุทธรูป 25 พระองค์ คือ ความแตกต่างกันแห่งประมาณของพระสรีระความสูงของพระพุทธรูปพระองค์ต่าง ๆ ความว่า “พระพุทธรูปบางพระองค์สูง บางพระองค์ต่ำ... พระพุทธรูปคือ พระที่ปึงกร พระเรวต ฯลฯ พระวิปัสสี มีพระสรีระสูง 80 ศอก...พระพุทธรูปกุกสันธะ พระโกนาคมณะ และพระกัสสปะ พระวรกายสูง 40 ศอก 30 ศอก 20 ศอก ตามลำดับ ส่วนพระผู้มีพระภาคเจ้าของเราสูง 18 ศอก” สอดคล้องกับคัมภีร์มธรรตวลาลินีที่เป็นคัมภีร์อรรถกถาพุทธวงศ์แต่งโดยพระพุทธทศเดชะ (พ.ศ. 940-1000) ก็ปรากฏคติความเชื่อที่กล่าวถึงพระพุทธรูปว่าทรงมีพระสรีระสูง 18 ศอก ดังบาลีที่ระบุว่า “อมหากิ ภาควา อฏฐุสศตถุพพะโส” ความว่า “ส่วนพระผู้มีพระภาคเจ้าของเราสูง 18 ศอก”

การเน้นความสำคัญเรื่องความสูงของพระพุทธรูปเจ้านี้ คงอาจต้องการสื่อแสดงให้เห็นความแตกต่างของแต่ละพระองค์ในเชิงสัญลักษณ์ ที่สามารถจินตนาการออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรม และอาจเชื่อมโยงนำไปสู่ที่มาของการสร้างสรรค์งานประติมากรรมพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาก็เป็นได้ อย่างไรก็ตาม จากการศึกษายังพบว่า โดยหลักการสร้างพระพุทธรูปนั้นมีข้อสำคัญบังคับอยู่ 2 อย่าง คือ (1) ต้องคิดให้แปลกกว่ารูปภาพของคนอื่น ๆ คือใครเห็นก็ให้รู้ได้ทันทีว่าเป็นรูปของพระพุทธรูป โดยอนุโลมรูปแบบบางอย่างตามมหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ และอนุพยัญชนะ 80 (2) ต้องให้งามชอบใจคนทั้งหลายที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ส่วนประเภทวัสดุที่สร้างพระพุทธรูปมาจากวัสดุหลายอย่าง เช่น ระยะเวลานิยมใช้ ดิน ปูน ปั้น ศิลา (หิน) สำริด ต่อมามีการใช้วัสดุชนิดอื่นเพิ่มขึ้น เช่น ทองคำ นาก ไม้ หินสีต่าง ๆ แต่การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่จะนิยมสลักจากศิลาแลง การก่ออิฐถือปูน หรือหล่อจากโลหะสำริด

2) ด้านการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย พบว่า การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย มีการสืบทอดรูปแบบและคติการสร้างมาตั้งแต่สมัยศิลปะสุโขทัยจนมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ สร้างขึ้นมีทั้งที่เป็นปูนปั้นและสำริด และมีรูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ทั้งยังคงมีความนิยมสร้างกันอย่างต่อเนื่องทุกยุคสมัย โดยแรกเริ่มคงเกิดจากการที่ต้องการสร้างพระพุทธรูปให้มีความสูงเท่ากับพระพุทธรูปพระองค์จริง ครั้นดำรงพระชนม์ชีพ โดยมีการกำหนดเรียกพระพุทธรูปอิริยาบถยืนว่าพระอัฐารส หรือพระพุทธรูปยืนสูง 18 ศอก ในศิลปะสุโขทัยสืบต่อมาในสมัยล้านนาที่ปรากฏหลักฐานในหลายด้าน ทั้งงานศิลปกรรม วรรณกรรม และจารึก ส่วนพุทธรูปอิริยาบถนั่งต่อมามากเรียกว่าพระใหญ่หรือพระโต คงสร้างขึ้นเพื่อเป็นการบูชาแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามพระสรีระจริงเมื่อครั้งยังดำรงพระชนม์ชีพ โดยมักนิยมสร้างพุทธรูปขนาดใหญ่ปางมารวิชัยเป็นอย่างมาก รองลงมาคือพุทธรูปไสยาสน์ซึ่งแสดงแนวความคิดการปรินิพพาน อย่างหนึ่งคงมาจากรูปแบบการสร้างที่เป็นไปในแนวราบทำให้สามารถก่อสร้างง่ายกว่าอิริยาบถอื่นก็เป็นไปได้ ส่วนการสร้างพระพุทธรูปอิริยาบถยืนขนาดใหญ่ไม่ปรากฏหลักฐานความนิยมมากนัก อาจเป็นเพราะเลื่อมความนิยมลงไปหรืออาจมีเทคนิคการสร้างที่ซับซ้อนเลยไม่เป็นที่นิยมสร้าง

3) ด้านคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ จะมีลำดับพัฒนาการของงานช่างที่เป็นฝีมือช่างแบบท้องถิ่นผสมผสานกับศิลปะร่วมสมัยในแต่ละยุคปะปนกันอยู่ อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงรูปแบบศิลปะที่ปรับเปลี่ยนตามแนวความคิดและแรงบันดาลใจ อย่างไรก็ตามก็ดีสำหรับคติความเชื่อการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า มีวัตถุประสงค์หลักอยู่ 7 ประการ กล่าวคือ

ประการที่หนึ่ง การสร้างที่เป็นเรื่องของการส่งเสริมหรือสืบทอดพระพุทธศาสนา ที่สื่อถึงความมั่นคงของพระพุทธศาสนา **ประการที่สอง** เป็นเรื่องจิตใจที่เกี่ยวกับบุญกุศลและการสร้างเพื่ออุทิศส่วนกุศล **ประการที่สาม** เป็นเรื่องเกี่ยวกับอิทธิพลคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่สื่อถึงพุทธานุสติและการสะสมคุณงามความดี **ประการที่สี่** เป็นเรื่องคุณค่าทางสังคม ที่สื่อถึงความสมัครสมานสามัคคีของผู้คนชุมชนสังคม และยังสะท้อนถึงความมั่นคงของพระพุทธศาสนาอีกด้วย **ประการที่ห้า** เป็นเรื่องคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมทางสังคมและความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองในขณะนั้น ๆ **ประการที่หก** ด้านพุทธศิลป์ ที่สื่อถึงงานสร้างสรรค์ฝีมือช่างในการสร้างพระพุทธรูป คือกลุ่มงานช่างพื้นบ้าน (ช่างท้องถิ่น) และกลุ่มงานช่างหลวง (ช่างฝีมือ) โดยมักนิยมสร้างตามรูปแบบดั้งเดิมที่เคยสร้างกันมา ที่พบมากที่สุดคือ ศิลปะแบบสุโขทัย ผสมผสานกับงานช่างฝีมือแบบท้องถิ่นปะปนกันอยู่ และ **ประการที่เจ็ด** ด้านการท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจ ที่แอบแฝงถึงประโยชน์จากพระพุทธรูปขนาดใหญ่

อย่างไรก็ดี วัตถุประสงค์ทั้ง 7 ประการนั้น ต่างก็มีเป้าหมายสูงสุดในลักษณะที่คล้าย ๆ กัน คือ การขอกุศลผลบุญในการสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นการสะสมบุญบารมีให้ไปเกิดชาติต่อ ๆ ไปที่ดีขึ้นกว่าเดิม

โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือการขอไปเกิดในยุคของพระศรีอารียะและขอให้ถึงพระนิพพาน ซึ่งถือเป็นความปรารถนาสูงสุดของพุทธศาสนิกชนแทบทุกคน อนึ่ง การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ รวมถึงสังคมไทยแต่ละยุคสมัยยังเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาและความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา ศิลปะ และวิทยาการด้านต่าง ๆ รวมถึงสภาพบ้านเมืองที่มีความสงบสุข มีความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี จึงมีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ขึ้นเป็นจำนวนมาก ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงบุญบารมีและอำนาจทางการเมืองการปกครองของผู้ว่า ในสังคม ชุมชน ของแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี

5. อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเรื่อง “ศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย : กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ” ครั้งนี้ มีประเด็นที่น่าสนใจ ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาอภิปรายผลดังนี้

1. ด้านการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในพระพุทธศาสนา การสร้างพระพุทธรูปเกิดขึ้นหลังจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ซึ่งจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางโบราณวัตถุสถานที่ปรากฏอยู่ นักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ได้ให้ข้อสรุปที่สอดคล้องกันว่าการสร้างพระพุทธรูปขึ้นครั้งแรก น่าจะปรากฏประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 6 หรือต้นพุทธศตวรรษที่ 7 ในอินเดียฝ่ายเหนือซึ่งขณะนั้นอยู่ในการปกครองของกษัตริย์ราชวงศ์กุษาณะ ในรัชสมัยของพระเจ้ากนิษกะ (พ.ศ. 663-705) ที่ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และได้ทรงสร้างปฏิมากรรมที่เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธรูปคือพระพุทธรูปขึ้นเป็นครั้งแรก ทั้งยังส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังนานาประเทศใกล้เคียงอีกด้วย สอดคล้องกับ พรศิลป์ รัตนชูเดช (2551) ได้กล่าวในงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาเรื่องการสร้างพระพุทธรูปดินเหนียวในเชิงประวัติศาสตร์” ว่า พระพุทธรูปถูกสร้างขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศอินเดียเมื่อพุทธศตวรรษที่ 5 สมัยราชวงศ์กุษาณะ โดยมุ่งให้เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธรูป จากนั้นจึงได้แพร่หลายไปสู่ประเทศต่าง ๆ ที่ยอมรับพระพุทธศาสนา ประเทศเหล่านั้นได้อาศัยพระพุทธรูปอินเดียเป็นแบบอย่างแล้วนำไปปรับปรุงสร้างพระพุทธรูปให้เหมาะสมกับความงามตามอุดมคติของชาติตน จนเป็นพุทธศิลป์สกุลช่างต่าง ๆ เกิดขึ้น พระพุทธรูปจึงมีความสำคัญกับชาวพุทธในฐานะเจดีย์ 1 ใน 4 ประเภทที่เรียกว่า อุทเทสิกเจดีย์ ที่พระบรมศาสดามีพุทธานุญาตให้สร้าง ชาวพุทธต่างนิยมสร้างพระพุทธรูปกันอย่างแพร่หลาย โดยจุดมุ่งหมายหลักเพื่อเป็นที่เคารพกราบไหว้ให้เกิดบุญกุศลและเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา ส่วนการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่พบหลักฐานปรากฏมีขึ้นครั้งแรกในศิลปะอินเดียสมัยศิลปะคันธาระ ได้แก่ พระพุทธรูปขนาดใหญ่แห่งบามิยัน สันนิษฐานว่าอาจเกิดจากแนวคิดที่เชื่อมโยงกับคติเรื่องสัดส่วนความสูงของพระพุทธรูปในแต่ละพระองค์ที่มีความต่างทางสรีระความสูง เพื่อสื่อให้เข้าใจถึงพุทธสรีระจริงของพระพุทธรูปว่ามีสัดส่วนเช่นไร ดังปรากฏในพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ ที่ระบุพระสรีระความสูงของพระพุทธรูปไว้ว่า ปมาณเวมัตตะของพระพุทธรูป 25 พระองค์ คือ ความแตกต่างกันแห่งประมาณของพระสรีระความสูงของพระพุทธรูปพระองค์ต่าง ๆ ความว่า “พระพุทธรูปบางพระองค์สูง บางพระองค์ต่ำ...พระพุทธรูปคือ พระที่ปึงกร ฯลฯ พระวิปัสสีมีพระสรีระสูง 80 ศอก...ตามลำดับ ส่วนพระผู้มีพระภาคเจ้าของเราสูง 18 ศอก” และคัมภีร์มธรรตวลาลินีที่เป็นคัมภีร์อรรถกถาพุทธวงศ์แต่งโดยพระพุทธทศเดชะ (พ.ศ. 940-1000) ก็ปรากฏคติความเชื่อที่กล่าวถึงพระพุทธรูปว่าทรงมีพระสรีระสูง 18 ศอก ดังบาลีที่ระบุว่า “อมหากัม ภควา อภูตรสทถุพพะโ” ความว่า “ส่วนพระผู้มีพระภาคเจ้าของเราสูง 18 ศอก” สอดคล้องกับ อลงกรณ์ ประมวญทรัพย์ (2557) ได้กล่าวในงานวิจัยเรื่อง “พุทธปฏิมาขนาดใหญ่ในดินแดนไทย : ความศรัทธาและพุทธพาณิชย์” ว่า พุทธปฏิมาขนาดใหญ่ปรากฏการสร้างนับเนื่องมาอย่างช้านาน โดยแนวคิดการสร้างที่ปรากฏได้กล่าวถึงแรงบันดาลใจของการสร้าง เพื่อให้เท่าพระสรีระของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อยังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ ที่ระบุว่าพระพุทธรูปองค์ทรงมีความสูง 18 ศอก ในคัมภีร์มธ

รัตถวิลาสินี และที่ปรากฏในปมาณเวมัตต จนเป็นที่มาของการสร้างพระอัฐารส และพระพุทธรูปฉลองพระองค์ พระพุทธเจ้า เพื่อให้เท่าพระสรีระของพระพุทธเจ้าพระองค์จริง โดยหมายให้เห็นว่าเป็นสัญลักษณ์แทนพระองค์ว่า ยังทรงพระชนม์ชีพอยู่

นอกจากนี้ วัสดุที่สร้างพระพุทธรูปจะมาจากวัสดุหลายอย่าง เช่น ระยะเวลานิยมใช้ ดิน ปูนปั้น ศิลา (หิน) สำริด ต่อมามีการใช้วัสดุชนิดอื่นเพิ่มขึ้น เช่น ทองคำ นาก ไม้ หินสีต่าง ๆ แต่การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่จะนิยมสลักจากศิลาแลง การก่ออิฐถือปูน หรือหล่อจากโลหะสำริด ซึ่งสอดคล้องกับ พรศิลป์ รัตนชูเดช (2551) ที่ได้กล่าวในงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาเรื่องการสร้างพระพุทธรูปดินเหนียวในเชิงประวัติศาสตร์” ว่า ชาวพุทธต่างนิยมสร้างพระพุทธรูปกันอย่างแพร่หลาย โดยจุดมุ่งหมายหลักเพื่อเป็นที่เคารพกราบไหว้ให้เกิดบุญกุศล และเพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา วัสดุที่นิยมนำมาสร้างพระพุทธรูปมี 5 ประเภท ได้แก่ ดิน ปูน หิน ไม้ และโลหะ

2. ด้านการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย มีความนิยมสร้างกันอย่างต่อเนื่องมาทุกยุคสมัย และมีการสืบทอดรูปแบบการสร้างมาตั้งแต่สมัยศิลปะสุโขทัยจนมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ สร้างขึ้นเพื่อเป็นการบูชาแทนองค์พระพุทธเจ้าตามพระสรีระจริงด้วยเช่นกัน และมักนิยมสร้างเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ปางมารวิชัยเป็นอย่างมาก รองลงมาคือพุทธรูปไสยาสน์ซึ่งแสดงแนวความคิดเกี่ยวกับการปรินิพพาน สันนิษฐานว่ารูปแบบการสร้างที่เป็นไปในแนวราบนี้สามารถก่อสร้างได้ง่ายกว่าอิริยาบถยืน จึงมีการสร้างอยู่มากก็เป็นได้ ส่วนการสร้างพระพุทธรูปอิริยาบถยืนขนาดใหญ่ไม่ปรากฏหลักฐานความนิยมมากนัก อาจเป็นเพราะเสื่อมความนิยมลงไปหรืออาจมีเทคนิคการสร้างที่ซับซ้อนเลยไม่เป็นที่นิยมสร้าง โดยปรากฏคติความเชื่อการสร้างพระพุทธรูปในสังคมไทย ที่ผูกพันกับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมที่สำคัญ 6 ประการ ประกอบด้วย 1) คติการสร้างเพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธเจ้า 2) คติการสร้างเพื่อเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา 3) คติการสร้างเพื่อการอุทิศส่วนกุศล หรือเพื่อสร้างกุศล 4) คติการสร้างเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ 5) คติการสร้างเพื่อสื่อถึงเป็นการชำระบาป และ 6) คติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญ เช่น การสร้างพระเจ้าทันใจ เป็นต้น

ทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์หลักร่วมกันคือเพื่อการเคารพกราบไหว้ในฐานะเป็นพุทธานุสติ คือ เป็นเครื่องระลึกถึงพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้า ซึ่งสอดคล้องกับ รอบทิศ ไวยสุศรี (2551) ได้กล่าวถึงความคุณค่าของพระพุทธรูปหรือพระเครื่อง ในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม” พอสรุปได้ว่า พระพุทธรูปหรือพระเครื่องนั้น เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาในยุคหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงปรินิพพานไปแล้ว โดยคำว่า “พระเครื่อง” นั้น มาจากคำว่า “พระเครื่องราง” หมายถึงพระพุทธรูปองค์เล็ก ๆ ที่นับถือว่าเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันอันตราย โดยในสมัยเริ่มแรกนั้นถูกสร้างขึ้นในลักษณะของพระพิมพ์ที่สร้างไว้เพื่อสืบอายุพระศาสนา อย่างไรก็ตามพระเครื่องถือว่ามีบทบาทอยู่ในวิถีชีวิตและความเชื่อของคนไทยเป็นอย่างมาก บางคนบูชาพระเครื่องในฐานะเป็นเครื่องรางของขลังที่สามารถช่วยคุ้มครองป้องกันอันตราย บางคนบูชาพระเครื่องในฐานะเป็นปูชนียวัตถุทางพระพุทธศาสนา เป็นอนุสติ เป็นสัญลักษณ์ที่ระลึกไว้ให้ผู้บูชาพระเครื่องได้มีโอกาสกราบไหว้บูชาระลึกถึงพระรัตนตรัย บางคนก็บูชาพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม สอดคล้องกับ ปรียาลักษณ์ โทณะวนิก (2554) ที่กล่าวถึงผลสำเร็จและกุศโลบายของการสร้างพระพุทธรูปในงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการสร้างพระพุทธรูปและกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา พระครูภาวนาจิตสุนทร (สมจิตร จิตตสวโร)” สรุปได้ว่าพุทธศาสนิกชนมีศรัทธาในพระพุทธรูปอย่างแรงกล้าและเชื่อว่า พระพุทธรูปเป็นที่พึ่งที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า และมีพุทธานุภาพ รวมทั้งความเชื่อในอานิสงส์จากการสร้างพระพุทธรูป นอกจากนี้ การสร้างพระพุทธรูปยังเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดีและมีหลากหลายวิธีสามารถน้อมนำให้พุทธศาสนิกชนเกิด

ความศรัทธาเบื้องต้นจนถึงระดับปัญญาสูงสุดในขั้นสำเร็จมรรคผลได้ แต่ก็ขึ้นกับแต่ละบุคคลว่าจะมีปัญญาในลำดับใด อย่างไรก็ดี พระพุทธรูปก็ไม่ใช่กุศโลบายที่ดีที่สุดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะต้องมีองค์ประกอบอื่นด้วย สิ่งสำคัญคือ พระสงฆ์จะต้องมีเจตนาบริสุทธิ์ในการสร้างพระพุทธรูป ส่วนโครงการก็ต้องมีความโปร่งใสและมีกุศโลบายนำมวลชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธรูปและพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องด้วย เพื่อต่อยอดไปสู่ปัญญา เพื่อเข้าใจถึงธรรมและเกิดการหยั่งรู้ในมรรคผลนิพพาน ทั้งนี้เพราะมีแต่พระอรหันต์ที่หลุดพ้นเข้าสู่กระแสสุญญตาแล้วเท่านั้น ที่จะละทิ้ง ศรัทธา อาจารย์ พระพุทธเจ้า หรือพระพุทธรูปได้ แต่แน่นอนที่ว่าบุคลคนธรรมดาย่อมแตกต่างกัน

๓. ด้านคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ มีลักษณะของงานช่างที่เป็นฝีมือช่างแบบท้องถิ่นผสมผสานกับศิลปะร่วมสมัยในแต่ละยุคปะปนกันอยู่ แสดงให้เห็นถึงรูปแบบศิลปะที่ปรับเปลี่ยนตามแนวความคิดและแรงบันดาลใจ โดยมีคติความเชื่อการสร้างอยู่ 7 ประการ กล่าวคือ 1) การสร้างที่เป็นเรื่องของการส่งเสริมหรือสืบทอดพระพุทธศาสนา ที่สื่อถึงความมั่นคงของพระพุทธศาสนา 2) เป็นเรื่องจิตใจที่เกี่ยวข้องกับบุญกุศลและการสร้างเพื่ออุทิศส่วนกุศล 3) เป็นเรื่องเกี่ยวกับอิทธิพลคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่สื่อถึงพุทธานุสติและการสะสมคุณงามความดี 4) เป็นเรื่องคุณค่าทางสังคม ที่สื่อถึงความสมัครสมานสามัคคีของผู้คนชุมชนสังคม และยังสะท้อนถึงความมั่นคงของพระพุทธศาสนา 5) เป็นเรื่องคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมทางสังคมและความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองในขณะนั้น ๆ 6) ด้านพุทธศิลป์ ที่สื่อถึงงานสร้างสรรค์ฝีมือช่างในการสร้างพระพุทธรูป คือกลุ่มงานช่างพื้นบ้าน (ช่างท้องถิ่น) และกลุ่มงานช่างหลวง (ช่างฝีมือ) โดยมักนิยมสร้างตามรูปแบบดั้งเดิมที่เคยสร้างกันมา ผสมผสานกับงานช่างฝีมือแบบท้องถิ่นปะปนกันอยู่ และ 7) ด้านการท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจ ที่แอบแฝงถึงประโยชน์จากพระพุทธรูปขนาดใหญ่

วัตถุประสงค์ทั้ง 7 ประการนั้น ต่างก็มีเป้าหมายสูงสุดในลักษณะที่คล้าย ๆ กัน คือ การขอกุศลผลบุญในการสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นการสะสมบุญบารมีให้ไปเกิดชาติต่อ ๆ ไปที่ดีขึ้นกว่าเดิม โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือการขอไปเกิดในยุคของพระศรีอาริย์และขอให้ถึงพระนิพพาน ซึ่งถือเป็นความปรารถนาสูงสุดของพุทธศาสนิกชนแทบทุกคน สอดคล้องกับ พระมหาปพน กตสโร (2560) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พระพุทธรูปไม้ : คุณค่าและคติธรรมที่มีต่อวิถีชีวิตคนอีสาน” ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า พระพุทธรูปสร้างขึ้นเพื่อการเคารพบูชา เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธรองค์ เพื่อระลึกถึงพุทธคุณเป็นพุทธานุสติ ทำให้พระพุทธรูปที่เป็นนามธรรม ถูกสื่อมาเป็นรูปธรรม โดยมีคตินิยมในการสร้างเพื่อเป็นสื่อกลางของการทำความดี และเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของตนและชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยมีคติความเชื่อดั้งเดิมที่สอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา คุณค่าที่ได้จากพระพุทธรูปไม้ ทำให้คนในสังคมอีสานมีวิถีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย มีน้ำใจ รักความสงบ อยู่อย่างพอเพียง จนเป็นแนวทางในการประพฤติและเป็นกรอบของสังคมจนเกิดเป็นวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมที่งดงาม โดยมีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานเป็นเป้าหมายหลอมลักษณะอุปนิสัยให้งดงาม จนเป็นเอกลักษณ์ในเชิงรูปธรรมให้แก่สังคมคนอีสาน

สอดคล้องกับ รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง (2552) ที่กล่าวถึงคติการสร้างพระพุทธรูปในงานวิจัยเรื่อง “พระพุทธรูปและพระพิมพ์ทวารวดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” พอสรุปได้ว่า ในด้านคติความเชื่อ นั้น เป็นผลมาจากความเชื่อเรื่องการสร้างบุญสร้างกุศลไว้ในพระพุทธศาสนา และยังมีความหมายอันเป็นมงคลแฝงอยู่อีกจำนวนมาก ซึ่งสอดคล้องกับ ศิริพงษ์ ศักดิ์สิทธิ์ (2554) ที่ได้กล่าวถึงคติในการสร้างพระพุทธรูปไว้ในงานวิจัยเรื่อง “คติการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนา” พอสรุปได้ว่า คติการสร้างพระพุทธรูปมีความเชื่อมโยงเกี่ยวกับเรื่องอานิสส ซึ่งหมายถึงผลแห่งกุศลกรรม หรือประโยชน์อันจะได้รับการได้ทำบุญอันมีเจตนาบริสุทธิ์ที่เกิดขึ้นเนื่องจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนามีความปรารถนาเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจยามทุกข์ ยามสุข

ต้องการสืบพระศาสนาไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่ จากรุ่นสู่รุ่นตามความเชื่อของชาวพุทธคือ เพื่อคำขุ พระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตราบ 5,000 ปี เพื่อเป็นที่ไว้บูชาแก่คนและเทวดาทั้งหลาย เพื่อเป็นการอุทิศส่วน บุญส่วนกุศลให้แก่ญาติหรือสัตว์ที่ล่วงลับ เพื่อเป็นพระพุทธรูปดวงชะตา เพื่อแก้คาบนานแสนกล่าวให้เป็นสิริ มงคลแก่ตัวผู้สร้างเอง และต่อท้ายด้วยคำปรารภนาเพื่ออันสงส์ที่ได้จากการถวาย คือ สุข 3 ประการ สุขบน โลกมนุษย์ โลกสวรรค์ และโลกพระนิพพาน รวมถึงความปรารภนาเพื่อไปเกิดเป็นพระอรหันต์ในยุคพระศรีอาริย์ ปรารภนาไปเกิดบนสวรรค์ชั้นฟ้า ให้หายจากโรครภัยไข้เจ็บ และปรารภนามิปัญญาจุจมน้ำทั้ง 5 สาย พุทธศาสนิกชนจึงเชื่อว่าถ้าได้สร้างถวายให้กับพระพุทธศาสนาแล้ว กุศลผลบุญที่ได้กระทำไว้ในชาตินี้ จักน้อมนำ ผู้คนเหล่านี้ให้มีความสุขทั้งชาตินี้ ชาติหน้า และชาติต่อ ๆ ไป ดังจารึกที่ฐานพระพุทธรูปว่า “สุขที่เมืองมนุษย์ สุข ที่เมืองสวรรค์ และสุขแห่งพระนิพพาน”

นอกจากนี้ การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ยังถือเป็นการร่วมกันรักษาพื้นที่ทางพระพุทธศาสนาไว้ใน สังคมได้ยาวนานที่สุด ทั้งยังเป็นขบวนการของประชาสังคมเชิงพุทธที่จะสามารถรักษาความมั่นคงของ พระพุทธศาสนา เป็นบันทึกที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางพุทธศิลป์และยังสร้างฐานคุณค่าทาง เศรษฐกิจในสังคมอีกด้วยสอดคล้องกับ อลงกรณ์ ประมวญทรัพย์ (2557) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธปฏิมาขนาดใหญ่ ในดินแดนไทย : ความศรัทธาและพุทธพาณิชย์” ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า พุทธปฏิมาขนาดใหญ่มีผล กับการเรียกศรัทธาการบุญ การบริจาค พิธีกรรมต่าง ๆ ที่แปรผันไปจากอดีต รวมถึงการเรียกศรัทธาการบุญ จากการท่องเที่ยวที่สามารถเรียกปัจจัยการบุญได้เป็นอย่างมาก โดยทั้งที่มาจากความศรัทธาอย่างแท้จริง และ การเรียกศรัทธาเกินพอดีจนเป็นแนวทางของพุทธพาณิชย์ และสอดคล้องกับ สกนธ์ ภู่งามดี (2553) ที่วิจัยเรื่อง “การท่องเที่ยววัดภาคกลาง : การพัฒนาพุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยวตามโครงการท่องเที่ยวไหว้พระ 9 วัด ขององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ (ขสมก.)” ซึ่งผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า วัดที่ประกอบด้วยถาวรวัตถุ สวยงามเต็มไปด้วยศิลปะและสถาปัตยกรรมโบราณที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เป็นวัดที่มีชื่อเสียงโด่งดังใน ด้านใดด้านหนึ่งหรือหลาย ๆ ด้าน เช่น มีพระพุทธรูปเก่าแก่โบราณที่เป็นที่เคารพบูชาของคนทั่วไป มี ประโยชน์แก่ชาวพุทธที่สนใจในการท่องเที่ยวและการทำบุญในคราวเดียวกัน ทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้คนเข้า วัด ทั้งยังเป็นผลดีด้านเศรษฐกิจแก่ชุมชนเหล่านั้น สมควรที่รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ให้การสนับสนุน เพื่อก่อให้เกิดสังคมที่อยู่เย็นเป็นสุขสืบไป และยังสอดคล้องกับ ประพันธ์ กุลวิจิตร (2555) ที่กล่าวถึงคุณค่า ของพระพุทธรูปในรายงานวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์เรื่องพระพุทธรูปในฐานะปูชนียวัตถุของชาวพุทธ” พอสรุปได้ว่า พระพุทธรูปสำคัญที่มีชื่อเสียงในดินแดนไทย นอกจากจะเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนทั่วไปแล้ว บทบาทของพระพุทธรูปยังแสดงให้เห็นถึงศรัทธาความเชื่อของคนไทยในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ และอิทธิฤทธิ์ ตามมาด้วย เช่น พระพุทธชินราช พระพุทธโสธร หลวงพ่อโตวัดบางพลีใหญ่ หลวงพ่อวัดบ้านแหลม หลวงพ่อ วัดไร่ขิง เป็นต้น ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่ได้รับการกล่าวขวัญว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ และเป็นที่เคารพสักการะของคน ท้องถิ่นและพุทธศาสนิกชนทั่วไป ขณะเดียวกันวัดหรือสถานที่ที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปนั้น ๆ ยังก่อให้เกิด เป็นแหล่งเศรษฐกิจของชุมชนขึ้นหรือกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจที่สำคัญ เป็นแหล่งรวมสินค้า ท้องถิ่นที่คนมากราบไหว้ได้ถือโอกาสจับจ่ายซื้อสินค้าของที่ระลึก ส่งผลให้เกิดเศรษฐกิจชุมชนได้เป็นอย่างดี

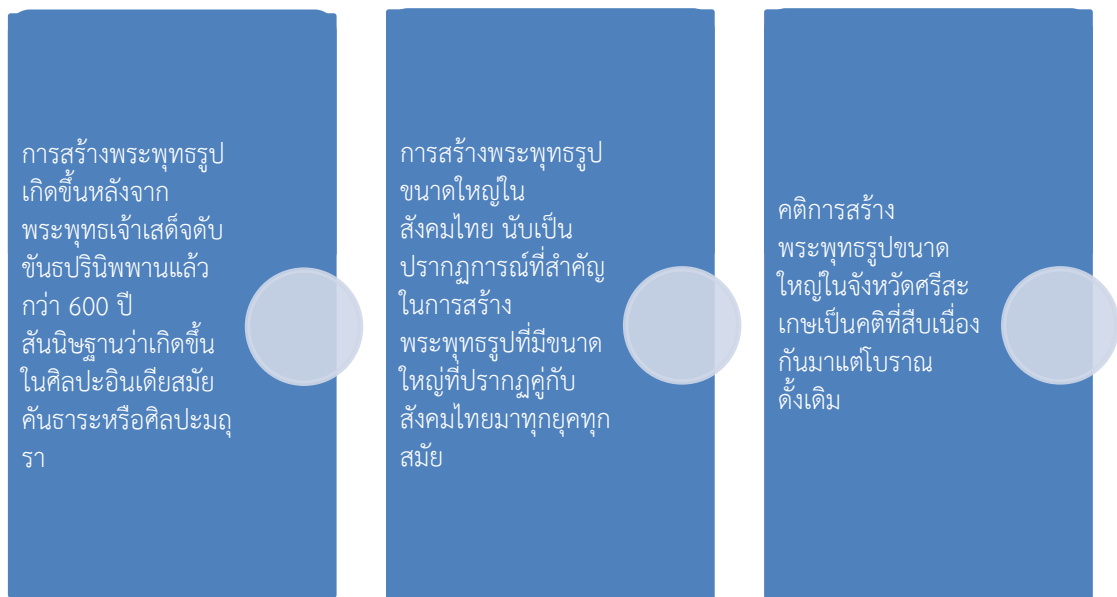
อนึ่ง การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ รวมถึงสังคมไทยแต่ละยุคสมัยยังเป็นสิ่ง สะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาและความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา ศิลปกรรม และ วิทยาการด้านต่าง ๆ รวมถึงสภาพบ้านเมืองที่มีความสงบสุข มีความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี จึงมี การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ขึ้นเป็นจำนวนมาก ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงบุญบารมีและอำนาจทางการเมืองการ ปกครองของผู้นำ ในสังคม ชุมชน ของแต่ละยุคสมัยได้อีกด้วย สอดคล้องกับ อลงกรณ์ ประมวญทรัพย์ (2557) ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธปฏิมาขนาดใหญ่ในดินแดนไทย : ความศรัทธาและพุทธพาณิชย์” ผลการศึกษาแสดงให้เห็น

เห็นว่า พุทธปฏิมาขนาดใหญ่มีผลกับเรื่องศรัทธามาทุกยุคทุกสมัย ด้วยปรากฏคติการสร้าง หลักฐานการสร้าง และการกล่าวถึงพุทธปฏิมาขนาดใหญ่อย่างสืบเนื่องในทุกอาณาจักรด้วยเป็นการแสดงความรุ่งเรืองของอาณาจักรทั้งการปกครอง และการศาสนา ตลอดจนถึงอำนาจบารมีของผู้สร้างทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีการปรับเปลี่ยนตามบริบทของสังคม และสอดคล้องกับ ประพันธ์ กุลวิจิตร (2555) ที่กล่าวถึงคุณค่าของพระพุทธรูปไว้ในรายงานวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์เรื่องพระพุทธรูปในฐานะปูนียวัตถุของชาวพุทธ” ว่า พระพุทธรูปสำคัญที่มีชื่อเสียงในดินแดนไทย นอกจากจะเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนทั่วไปแล้ว ลักษณะของพระพุทธรูปที่แสดงออกในด้านพุทธศิลป์ สามารถสะท้อนถึงภาพความเป็นอยู่ ศรัทธาความเชื่อของคนที่มีต่อพระพุทธศาสนา ทั้งรูปแบบศิลปกรรม ปริมาณที่สร้างและขนาดที่พบ และบางยุคบางสมัยมีการสร้างพระพุทธรูปมีขนาดใหญ่โต เหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองทางศิลปกรรมและความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองด้วยเช่นกัน

มีข้อสังเกตว่า การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษแม้จะไม่มีขนาดใหญ่โตในเชิงสถิติมากนัก แต่แนวคิดคติของการสร้างก็ได้ปรับเปลี่ยนผันแปรไปจากเดิม จากครั้งอดีตเช่นเดียวกัน ทั้งรูปแบบศิลปะ และวัสดุการสร้างมีความหลากหลายยิ่งขึ้น ส่วนสำคัญคงมาจากความไม่เข้าใจคติดั้งเดิมในการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ วัดทุกวัดที่มีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ แม้จะไม่มุ่งเน้นเรื่องสถิติ แต่ก็แอบแฝงด้วยคติที่ปรับเปลี่ยนไปแบบใหม่ในเชิงของพุทธพาณิชย์การท่องเที่ยว อันสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมที่ผิดหลักพระพุทธศาสนา ด้วยเกือบทุกวัดที่มีการประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่ สิ่งที่พบเห็นอยู่เสมอ คือ ตู้บริจาคต่าง ๆ การขายดอกไม้ธูปเทียนบูชาองค์พระ จากผู้คนที่มาท่องเที่ยว ศรัทธา กราบไหว้ บางแห่งมีการทำบุญห่มผ้าองค์พระ ซึ่งส่วนหนึ่งมักเป็นการเวียนกลับมาใช้ใหม่ เรียกได้ว่าเป็นศรัทธาโดนฉาบเคลือบด้วยพุทธพาณิชย์อย่างแท้จริง และการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ มักเป็นวัดที่มีชื่อเสียง ซึ่งนอกจากสร้างไว้ในวิหารขนาดใหญ่แล้ว ก็มักจะสร้างบนพื้นที่ที่สังเกตเห็นง่าย ถือได้ว่าเป็นจุดดึงดูดทางศรัทธาและการท่องเที่ยวได้ด้วย สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะการใช้ประโยชน์จากรูปเคารพขนาดใหญ่ในเชิงพานิชท่องเที่ยว ที่นอกเหนือไปจากคติความเชื่อแบบดั้งเดิมอีกแบบหนึ่ง โดยอาศัยศรัทธาที่มีอยู่เป็นทุนเดิมต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของผู้คนในสังคม ผู้วิจัยเห็นว่าไม่ว่าการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่จะเชื่อมโยงกับคติแบบดั้งเดิมหรือคติแอบแฝงแบบใหม่ที่ปรับเปลี่ยนไป สุดท้ายแล้วการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ก็แสดงให้เห็นถึงศรัทธาอำนาจบารมีของผู้สร้าง และแสดงความเป็นสัญลักษณ์องค์แทนของพุทธเจ้าให้ยังดำรงอยู่ เพื่อสืบทอดความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อบวรพุทธศาสนาสืบไป

6. องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ แสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

7. ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย : กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ” มุ่งเน้นศึกษาความเป็นมาในการสร้างพระพุทธรูปที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา และสังคมไทย ตลอดจนคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งอาจจะไม่ได้ลงลึกถึงรายละเอียดของแต่ละสมัยอย่างชัดเจน ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะว่า

- (1) ควรมีการศึกษาต่อเนื่องเกี่ยวกับพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในแต่ละยุคสมัยให้ชัดเจนขึ้น คือทั้งในสมัยสุโขทัย ล้านนา ออยุธยา รัตนโกสินทร์ และในส่วนภูมิภาคต่าง ๆ ในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น
- (2) ควรมีการทบทวนใหม่เกี่ยวกับพัฒนาการการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในศิลปะสมัยต่าง ๆ เนื่องจากอาจมีหลักฐานเพิ่มเติมที่สามารถให้คำอธิบายที่แตกต่างและเป็นประโยชน์ต่อไปได้

เอกสารอ้างอิง

- คณะสงฆ์หนเหนือ. (2552). *ปัญญาสาตก*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์.
- ประพันธ์ กุณวินิจชัย. (2555). *วิเคราะห์เรื่องพระพุทธรูปในฐานะปูชนียวัตถุของชาวพุทธ*. รายงานวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ปราโมทย์ ทัศนาศูวรรณ. (2525). *พระพุทธรูปและอนุสาวรีย์ทั่วประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: เกียรติสยาม.
- ปริยาลักษณ์ โทณะวนิก. (2554). *ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการสร้างพระพุทธรูปและกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา พระครูภาวนาจิตสุนทร (สมจิตร จิตตสวโร. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
- พรศิลป์ รัตนชูเดช. (2551). *ศึกษาเรื่องการสร้างพระพุทธรูปดินเหนียวในเชิงประวัติศาสตร์*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). *กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก*. พิมพ์ครั้งที่ 7/1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธีม.
- พระมหาปพน กตสโร. (2560). *พระพุทธรูปไม้ : คุณค่าและคตินิยมที่มีต่อวิถีชีวิตคนอีสาน*. รายงานวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รอบทิศ ไวยสุศรี. (2551). *การศึกษาวิเคราะห์พระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (2552). *พระพุทธรูปและพระพิมพ์ทวารวดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศิริพงศ์ ศักดิ์สิทธิ์. (2554). *คติการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนา*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2554). *พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย*. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2556). *พระพุทธรูปในประเทศไทย : รูปแบบ พัฒนาการและความเชื่อของคนไทย*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สกนธ์ ภู่งามดี. (2553). *การท่องเที่ยววัดภาคกลาง : การพัฒนายุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยวตามโครงการท่องเที่ยวไหว้พระ 9 วัด ขององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ (ขสมก.)*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2545). *ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.
- สันติ เล็กสุขุม. (2544). *ศิลปะอยุธยา : งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- อลงกรณ์ ประมวลทรัพย์. (2557). *พุทธปฏิมาขนาดใหญ่ในดินแดนไทย : ความศรัทธาและพุทธพาณิชย์*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.